

OULUN LÄÄNIN RAKENNUSSUOJELU

Seutukaavaliittojen selvityksiin perustuva tutkimus

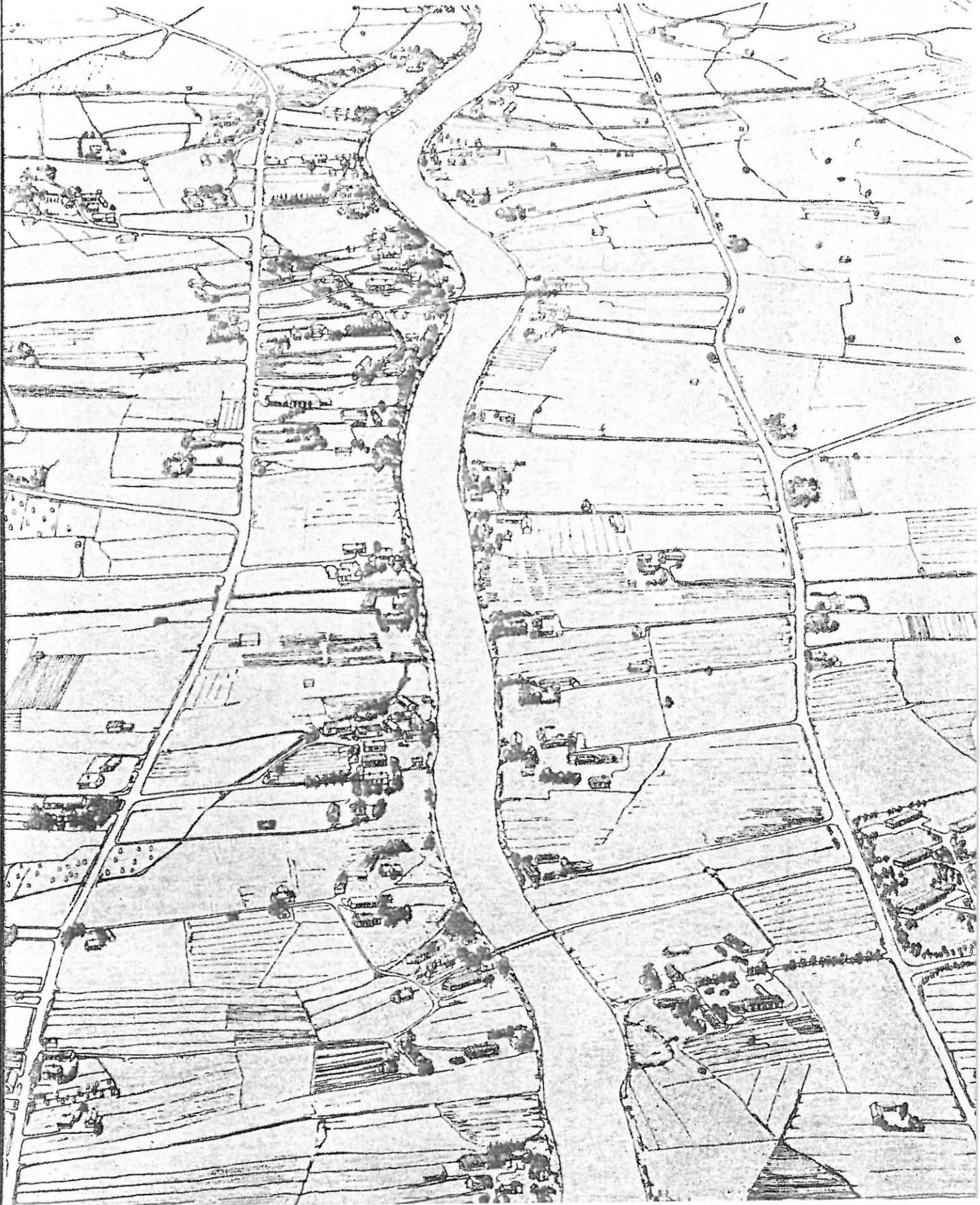
Lisensiaatintyö

Jorma Huusko

Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto

Arkkitehtuurin historian laitos

Oulu 1984



SISÄLLYS

	ESIPUHE	
1.	JOHDANTO.....	1
2.	TUTKIMUKSEN AIHE.....	3
3.	TUTKIMUSMENETELMÄT.....	5
3.1	Tilastollinen selvitys	
	Vertailu lähdemateriaaliin.....	5
3.2	Kyselytutkimus.....	5
4.	SEUTUKAAVALIIITTOJEN SELVITYSTEN SISÄLTÖANALYYSI.....	7
4.1	Kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden	
	jakautuminen.....	7
4.11	Lähtökohdat.....	7
4.12	Luetteloitujen kohteiden jakautuminen kulttuuri-	
	historian aloille ikäryhmittäin.....	8
4.12.1	Talonpoikaisrakennukset ja -rakennusryhmät (A).....	18
4.12.2	Kylät (kyläkunnat), viljelysmaisemat (B).....	22
4.12.3	Taajamien rakennukset ja rakennusryhmät (C).....	25
4.12.4	Elinkeinoon liittyvät kohteet (D).....	29
4.12.5	Sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät koh-	
	teet (E).....	33
4.12.6	Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet (F).....	36
4.12.7	Kartanot, huvilat, puistot (G).....	39
4.12.8	Sotahistorialliset kohteet (H).....	41
4.12.9	Liikenteeseen liittyvät kohteet (I).....	43
4.12.10	Museaaliset kohteet (J).....	46
4.12.11	Muut kohteet (K).....	51
4.12.12	Jaottelusta kulttuurihistorian aloihin.....	51
4.12.13	Yhteenvedo jaottelusta.....	53
4.2	Luettelojen kattavuudesta asutushistorialliseen	
	kehitykseen perustuen.....	55
4.21	Tutkimusmenetelmä ja selvityksen tarkoitus.....	55
4.22	Tilastollinen selvitys.....	56
4.23	Vertailu karttapiirroksin.....	58
4.24	Yhteenvedo kattavuudesta.....	61
4.3	Kohteiden kulttuurihistoriallinen ja ympäris-	
	töllinen merkitys. Valintaperusteista.....	64
4.4	Suojelusosituksista.....	68

5.	TIETOJEN TALLENNUKSESTA JA KÄYTÖSTÄ.....	73
6.	KOHTEIDEN SÄILYMINEN JA NIISSÄ TEHDYT MUUTOKSET.....	75
6.1	Yleistä.....	75
6.2	Kysely n:o 1.....	76
6.21	Säilyttäminen.....	76
6.22	Säilymistä tukevat tekijät.....	79
6.23	Kuntotiedot.....	80
6.24	Tehdyt korjaus- ja muutostyöt.....	82
6.25	Kulttuurihistoriallisen arvon muutokset.....	87
6.26	Kohteisiin suunnitellut korjaus- ja muutostoi- met.....	88
6.27	Luetteloista poistuneet kohteet.....	93
6.3	Kysely n:o 2. Uudet kohteet.....	97
6.4	Yhteenvedo kyselytutkimuksesta.....	100
7.	OULUN LÄÄNIN RAKENNUSSUOJELUN TAVOITEOHJELMA.....	103
7.1	Seutukaavaliittojen selvityksiin liittyvät ta- voitteet.....	103
7.2	Seutukaavaliittojen selvityksiin liittyvät toi- menpiteet.....	104
7.3	Säilyttämistoimintaan liittyvät yleiset tavoit- teet.....	105
7.4	Säilyttämistoimintaan liittyvät yleiset toimen- piteet.....	106
8.	YHTEENVETO.....	109
9.	VIITTEET.....	113
10.	LÄHTEET.....	123
11.	KUVALUETTELO.....	126
	LIITTEET	

ESIPUHE

Tämä tutkimus Oulun läänin rakennussuojelusta tarkastelee läänin alueelta tekemieni kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita käsittelevien perusinventointien sisältöä ja kohdeluettelojen ajan tasalla pysymistä. Tutkielmassa tarkastelen myös Oulun läänin rakennussuojelun ongelmia. Tutkimus on Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla tehty lisensiaatin-työ, jonka ohjaajana on professori Esko Järventaus. Hänel-
le haluan lausua lämpimimmät kiitokseni.

Lisäksi kiitän saamastani tuesta Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Pohjanmaan rahastoa ja sen Sanomalehti Kalevan rahastoa sekä Oulun yliopistoa. Lausun myös kiitokseni arvokkaasta avusta Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun seutu-kaavaliitoille ja museoille, työtäni avustaneiden kuntien rakennustarkastajille sekä kulttuuri- ja kotiseutulauta-kunnille, seutukaavaliittojen selvityksissä mukana olleil-
le kuntien yhdyshenkilöille ja kaikille muille tutkimus-työtäni avustaneille. Erityisesti mainitsisin seuraav-
vat: arkkit.yo. Juha Kaisanlahti (karttaselvitykset),
fil.maist. Arja Moilanen (tilastot), fil.maist. Reija Sätökangas (asutushistoria), fil.maist. Tuula Vainiomäki (kyselyt) sekä tutkija Elias Härö, toimistopäällikkö Pekka Kärki, ylitarkastaja Samuli Onnela ja fil.tri Jouko Vahtola, jotka ovat antaneet arvokkaita neuvoja.

Oulussa 21.11.1984

Jorma Huusko

1. JOHDANTO

Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun seutukaavaliitot ovat 1970-luvulla teettäneet selvitykset toimialueidensa kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävistä kohteista. Seutukaavaliittojen tulee kiinnittää huomiota näiden suojelukysymyksiin vahvistettujen seutukaavamääräysten mukaisesti. Selvityksiä käytetään laadittaessa suojelu- ja virkistysalueita koskevia vaiheseutukaavoja. Selvityksissä ovat mukana historiallisen ajan rakennuskulttuurin muistomerkit 1940-luvun loppuun asti. Selvitysten pääosana ovat kunnittaiset kohdeluettelot, jotka koostuvat rakennuksista ja rakennelmista, rakennusryhmistä, kulttuurimaisemista ja erillisistä muistomerkeistä. Näiden arvon määrittämisessä käytettiin historiallisia, rakennustaiteellisia tai -historiallisia sekä miljöö- tai maisemakokonaisuuteen liittyviä luokitteluperusteita. Nämä on määritelty seutukaavaliittojen selvityksissä. Luokitteluperusteet on selostettu myös liitteessä numero 1.

Kainuun seutukaavaliiton julkaisu II:27 "Kainuun kulttuurihistorialliset suojelukohteet" valmistui v. 1973 ja Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton julkaisu A:14 "Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet" v. 1978. Tällöin Oulun läänin rakennushistoriallinen ja -suojelellinen peruskartoitus tuli tehdyksi, ja kerättyjä perustietoja oli selvitysten tarkoituksen

mukaisesti käytettävä hyväksi seutukaavoituksen lisäksi muussa kaavoituksessa sekä rakennustoiminnassa. Selvitysten toivottiin myös palvelevan yleensä perinteisen rakennus- ja ympäristökulttuurin muistomerkkien säilymistä ja myönteistä kehittymistä. Selvityksissä annettiin kohteille yleispiirteiset suojelusuositukset. 1) Selvitykset laati Jorma Huusko konsulttityönä.

Tässä tutkimuksessa käytetyt, kulttuurihistoriallisesti ja ympäristön kannalta arvokkaita kohteita koskevat rakennussuojeluun liittyvät termit on määritelty seutukaavaliittojen selvityksissä sekä mm. Rakennussuojelukomitean mietinnössä. 2)

Maamme seutukaavaliittojen julkaisemat raportit ovat ainoa koko Suomen kattava perinteisen rakennuskulttuurin yleisluettelo. Raporttien pohjalta on laadittu sisäasiainministeriön kaavoitus- ja rakennusosaston sekä museoviraston yhteistyönä luettelo valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä käytettäväksi lähtökohtatietona sekä rakennustoiminnan valvonnassa että maankäytön suunnittelussa. 3) Valtakunnallisesti merkittävien rakennusten luetteloinnista huolehtii museoviraston rakennushistorian osasto. Raporttien tarkistus on tehty joidenkin eteläisen Suomen seutukaavaliittojen toimialueilla. 4) Tutkimuksessani selvitän Oulun läänin alueelta tehtyjen kohdeluetteloiden sisällön jakautumista kulttuurihistorian eri osa-alueille ja kohdeluetteloiden ajan tasalla pysymistä sekä määrittelyn alueen rakennussuojelun ongelmakohdat seutukaavaliittojen selvitysten valossa.

2 TUTKIMUKSEN AIHE

- Jakautuminen (4.1) Tutkimuksen aiheena on seutukaavaliittojen selvitysten sisällön analysointi: Miten kulttuurihistoriallisesti
- Kattavuus (4.2) merkittävät kohteet jakautuvat kulttuurihistorian eri osa-alueille ja ajanjaksoille. Kohteita tarkastellaan historiallista taustaa vasten. Kohdeluetteloiden kattavuutta selvitetään myös kuntakohtaisella kyselyllä. Lisäksi tarkastellaan kohteiden jakautumista alueellisesti. Näin pyritään saamaan kuva siitä, miten tehdyt perusinventoinnit kertovat läänin historiasta ja rakennuskulttuurista 1940-luvulle asti - tähän on myös tehtyjen selvitysten aikaraja. Tutkimuksessa tarkastellaan kohteiden luokitteluperusteita sekä arvioidaan niille annettuja ja suojelusuosituksia.
- Luokitteluperusteet (4.3)
- Suojelusuoritukset (4.4)
- Tässä työssä tarkastellaan myös seutukaavaliittojen selvityksissä käytetyn kulttuurihistorian osa-aluejaottelun käyttökelpoisuutta ja verrataan sitä tilastokeskuksen käyttämään rakennusten jaotteluun. Näin pyritään luomaan pohjaa kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden rekisterille.
- Rekisteri (5)
- Seuranta: säilyminen (6) Selvitykset on tehty palvelemaan käytännössä kaavoitus- ja rakennustointa rakennetun kulttuuriperinnön säilyttämisessä. Niinpä on tarpeen selvittää myös luettelojen ajan tasalla pysymistä sekä kartoittaa luettelojen kohteille tapahtuneita muutoksia ja niiden syitä. Tätä selvitetään seurantatutkimuksella.

Suojelu-
ohjelma
(7)

Yllämainittujen selvitysten yhteenvedona määritellään Oulun läänin rakennuskulttuurin inventoinnin ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden säilymisen ongelmat sekä esitetään läänin rakennussuojelun tavoiteohjelma.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Tilastollinen selvitys

Vertailu lähdemateriaaliin

Sisältö-
analyysi
(4)

Seutukaavaliittojen kohdeluetteloiden sisältöä analysoidaan tilastollisin menetelmin ryhmittelemällä kohteet

Jakautu-
minen
(4.1)

sekä kunnittain että koko läänin alueella kulttuurihistorian eri aloille sekä ikäryhmiin. Erityistä huomiota kiinnitetään alakohtaisten ryhmien tarkasteluun. Täten saadaan kulttuurihistorian eri osa-aloja koskevaa, koko läänin kattavaa tietoa sekä selvitetään kohteiden määrällinen painottuminen aloittain ja aikakausittain.

Luetteloiden kattavuutta selvitetään myös vertaamalla niitä yleiseen asutushistorialliseen kehitykseen sekä osa-alueittain "pistokokeilla". Tehtävät vertailut määräytyvät saatavilla olevan soveliaan vertailumateriaalin mukaan.

Kattavuus
Alueellinen
jakautuma
(4.2)

Luetteloiden sisällön painottumista tarkastellaan myös alueellisesti tilastojen ja karttojen avulla.

3.2 Kyselytutkimus

Kysely
n:o 1:
Säilyminen,
purkaminen,
uudet koh-
teet (6)

Perusinventointeihin kuuluvien kohteiden säilymistä ja niissä tehtyjä muutoksia selvitetään kunnittaisen kyselyn avulla. Paikallisen asiantuntemuksen mukaan otolla pyritään saaman ajan tasalla olevat kuntatason tiedot kohteiden säilymisestä ja häviämisestä, niissä tehdyistä muutoksista, kohteisiin kaavailluista toimista sekä uusista kohteista. Täten pyritään saamaan perustietoja

kohteluetteloiden saattamiseksi ajan tasalle. Samalla pyritään myös saamaan tietoa siitä, millaisia rakennussuojelullisia toimia Oulun läänissä tulisi tehdä.

Kyselytutkimuksella selvitetään myös rakennussuojelullisten tavoitteiden toteutumista: luetteloitujen kohteiden eriasteista suojelua, säilymistä sekä mahdollista häviämistä tai turmeltumista. Kyselyssä tiedusteltiin myös näihin toimiin johtaneita syitä sekä - muutostöiden kyseessä ollen - toimien vaikutusta kohteen kulttuurihistorialliseen arvoon. Kyselyssä tiedusteltiin myös kohteisiin suunnitteilla olevia toimia. Kyselykaavake on liitteenä n:o 2.

Kyselyssä tiedusteltiin myös uusia kohteita ja niiden perustietoja sekä pyydettiin merkitsemään kohde kartalle. Kyselykaavake liitteenä n:o 3. Kysely postitettiin joka kuntaan kolmelle taholle: (1) kunnan rakennustarkastajalle, (2) kulttuuri- ja/tai kotiseutulautakunnalle sekä (3) seutukaavaliittojen selvityksissä aiemmin mukana olleille yhdyshenkilöille, jotka oli valittu paikallishistoriallisen asiantuntemuksensa perusteella. Mikäli heitä ei tavoitettu, osoitettiin kysely paikallismuseolle. Näin haluttiin varmistaa sekä rakennus-, kulttuuri- että kotiseututahon tietojen ja käsitysten mukaantulo kyselyn vastauksiin.

uojelu-
hjelma
7)

ysely
:o 2:
euranta-
utkimus
6)

4 SEUTUKAAVALIITTOJEN SELVITYSTEN SISÄLTÖANALYYSI

4.1 Kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden jakautuminen

4.11 Lähtökohdat

Oulun läänissä on 52 kuntaa. Niiden alueilta on valittu seutukaavaliittojen kohdeluetteloihin 1503 kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävää kohdetta 5), ja niitä on 11-92 kohdetta/kunta. Luettelot on koottu seutukaavatasoisella tarkkuudella. Tällöin niissä ovat mukana sellaiset kohteet, jotka on katsottu kulttuurihistoriallisesti tai muuten ympäristön kannalta valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviksi. Tämä kulttuurihistoriallisen ja ympäristöllisen arvon arviointi on tehty museoviraston rakennushistorian osaston, seutukaavaliittojen ja konsultin yhteistyönä. Arvioon on vaikuttanut myös konsultin käsitys kohteen merkityksestä alansa edustajana.

Kuntakohtaisia tietoja esitettäessä tässä tutkimuksessa on käytetty selvitysten tekoajan kuntajakoa, so. Kajaani ja entinen Kajaanin maalaiskunta ovat erillisinä.

Selvityksen tekovaiheessa on kulttuurihistoriallisina muistilistoina käytetty jaottelua, jossa rakennukset, muut rakennetun ympäristön osat sekä alueeltaan laajemmat kokonaisuudet on ryhmitelty niiden edustaman toiminnan, so. kulttuurihistorian alan mukaan. Jakoperusteena on pidetty kohdekuvauksissa esiintyvää kohteen pääasiallista

toimintaa, joka kertoo sen alkuperäisestä käytöstä. Eri vertailuissa on otettu huomioon myös kohteissa esiintyvät muut käyttömuodot. Samaa jaottelua käytetään tässä tutkimuksessa kohdeluettelojen sisältöä tarkasteltaessa.

Jaottelu on esitetty luettelona Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton julkaisussa ja sitä on käsitelty sekä siinä että Kainuun seutukaavaliiton selvityksessä. Tässä tutkimuksessa kiinnitän myös huomiota jaottelun käyttökel-
poisuuteen inventointityössä sekä kultuurihistorialli-
sesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita koskevan tiedon tallentamisessa ja käytössä. Jaottelu on yksityis-
kohtaisena liitteessä n:o 4.

4.12 Luetteloitujen kohteiden jakautuminen kulttuuri- historian aloille ikäryhmittäin

Kohteiden jakautuminen pääryhmiin selviää seuraavasta taulukosta. Taulukossa on kohteet jaettu ryhmiin ensin niiden pääasiallisen toiminnan mukaan. Kohteet on jaettu myös eri ikäryhmiin. Kunkin historian alan kohteiden kokonaismäärä on esitetty toisena oikealla olevassa sarakkeessa. Oikeanpuolimmainen sarakke osoittaa ryhmän kohteiden prosenttiosuuden luetteloitujen kohteiden kokonaismäärästä.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M	Kaikista luetteloi- duista koh- teista
A Talonpoikaisrak.	1	18	9	47	24	61	115	55	9	5	11	5	3	9	232	604	40.2
B Kylät, viljelysmais.-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	188	188	12.5
C Taajamien rak.	-	1	2	-	1	10	12	2	5	4	6	4	5	6	65	123	8.2
D Elinkeinoon liitt.	-	3	-	1	2	6	16	2	3	8	7	5	5	10	105	173	11.5
E Sivistyshist. ja ja hallintoon liittyvät	-	-	-	-	-	8	29	4	22	12	11	6	2	13	25	132	8.8
F Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet	2	6	2	29	1	17	19	4	8	3	2	2	-	1	28	124	8.2
G Kartanot, huvilat ja puistot	-	-	-	3	-	1	5	2	-	-	2	1	1	-	7	22	1.5
H Sotahist. koht.	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	3	-	13	20	1.3
I Liikenteeseen liitty- vät kohteet	-	2	-	-	-	3	2	-	1	1	1	-	-	-	12	22	1.5
J Museaaliset koht.	-	2	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	38	44	2.9
K Muut kohteet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	26	1.7
Ei tietoa	-	1	-	1	-	1	5	-	2	1	1	-	-	1	12	25	1.7
Σ	3	35	13	82	28	107	207	69	50	34	42	23	19	40	751	1503	100,0
% Kaikista luetteloiduis- ta kohteista	0.2	2.3	0.9	5.4	1.8	7.1	13.8	4.6	3.3	2.3	2.8	1.5	1.3	2.7	50		100,0

Taulukko n:o 1. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden jakautuminen kulttuurihistorian alojen mukaan. Kohteiden jakautuminen ikäryhmiin. Tarkempi erittely on liitteenä n:o 4.

Taulukko osoittaa talonpoikaiskulttuurin piiriin kuulu-
vien esimerkkien olevan määrällisesti suurin ryhmä (792),
elinkeinoon liittyvien kohteiden ollessa seuraavaksi
suurin (173). Sotahistorialliset kohteet ovat pienin
ryhmä (20). Jakaumaa tarkastellaan lähemmin kohdissa
4.12.1 - 4.12.11.

Tässä luvussa 4.12 tarkastellaan myös kohteiden alueellista jakautumista. Se on esitetty kunnittain liitteessä n:o 5 sekä läänin tasolla liitteen n:o 6 karttapiirroksissa.

Yksittäinen kohde voi edustaa useampaakin eri toimintaa, se voi olla kulttuurihistorian kannalta tarkasteltuna varsin monipuolisesti edustava. Esimerkiksi maatilan päärakennus on voinut toimia myös kouluna ja kauppana tai alueellisesti laajaan kohteeseen voi sisältyä usean eri alan rakennuskantaa. Luetteloissa ilmoitettujen erilaisten käyttömuotojen yhteismäärä nostaa Oulun läänin 1503 kulttuurihistoriallisesti merkittävää kohdetta 4147 "edustukselliseksi yksiköksi". Tarkempi erittely on liitteessä n:o 4 ja 7.

Kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävien kohteiden jako toimintojen sekä aikakausien mukaisiin ryhmiin osoittautui seuraavilta osin ongelmalliseksi:

(1) Kohteiden kuvauksissa ei ole kyllin tarkkoja tietoja kaikkien kohteiden käytön ja toiminnan historiasta, jolloin ne on sijoitettava luokkaan "ei tietoa".

Täsmällisempi määrittely on mahdollista vain ko. kohteiden tarkemman tutkimisen avulla.

(2) Useiden kohteiden kuvauksessa on mainintoja monista

käyttötarkoituksista, mutta niiden keskinäinen tärkeysjärjestys on jäänyt arvioimatta - tähän on usein varsin vaikeaa, koska tällöin joudutaan pohdiskeluihin historian eri osa-alueiden tärkeysjärjestyksestä. Tässä tutkielmassa nämä kohteet on ensisijaisesti sijoitettu pääasiallisen käyttötarkoituksensa mukaiseen ryhmään. Pääasiallisella käytöllä tarkoitetaan tässä yleensä rakennuksessa tapahtunutta pitkäaikaisinta toimintaa tai sitä toimintaa, joka merkittävimmin luo sen kulttuurihistoriallista arvoa. Kohdeluettelojen kulttuurihistoriallinen kokonaisedustavuus on myös selvitetty ottamalla huomioon kohteiden erilaiset käyttömuodot (toiminnot) sekä kohdekokonaisuuksiin sisältyvät erilliskohteet (liitteet n:o 4 ja 7)

(3) Useita erillisiä rakennuksia sisältävät kohteet, eritoten maatilojen talouskeskukset, kylät, viljelysmaisemat sekä taajamien rakennetut kokonaisuudet eivät aina selkeästi sijoitu johonkin tiettyyn toimintojen lohkoon. Niitä varten on tehtykin usein oma ryhmänsä (esim. "talouskeskukset"). Tähän on ollut syynä tietyn tyyppisten kohteiden suuren määrän käsittely inventointi- ja julkaisuvaiheessa sekä näiden kohderyhmien sisällöllinen omaleimaisuus. Ryhmittelystä seuraa kuitenkin ongelma: Säilytettäväksi ehdotettujen rakennusten kokonaisuuden selvittäminen ja tähän perustuva rakennussuojelun tehtävien määrällinen kartoittaminen ei ole mahdollista. Rakennusten määrää on arvioitu liitteessä n:o 7.

(4) Useita erillisiä yksiköjä, esim. rakennuksia, sisältävien kohteiden sijoittaminen ikäjakaumassa on vaikeaa. Kulttuurimaisemien ajoittaminen yhden niissä esiintyvän rakennuksen perusteella ei ole mielekäästä. Niemenomaan agraarimaisemien ajoittaminen olisi tehtävä selvittämällä vanhimman viljelyksen syntyä ja viljelyksen esiintyminen nykyisessä maisemakuvassa. Tämä taas edellyttäisi laajaa asutushistoriallista perustutkimusta, jollaista Oulun lääninkään alueelta ei ole tehty. Taajamakohteissa niiden vanhimman rakennuksen on arvioitu kuvastavan kohteen ikää siten, että ko. rakennus on vanhin jäljellä oleva fyysinen elementti. - Taajamien rakennetun ympäristön voimakkaat muutokset ovat lyhentäneet kohteiden historiallista perspektiiviä 6). Tämän tutkielman tarkastelussa taajamakohteet ovat perinteisissä kaupunki- ja kyläkeskustoissa yleensä asema- ja rakennuskaavoitetuilla alueilla. - Seutukaavaliittojen selvityksissä taajama-käsitettä ei ole määritetty. Olemassa olevien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien rakennettujen elementtien avulla on taajamien kehityshistoriaa vaikea havaita etenkin niiden varhaisvaiheiden osalta (ks. kohteiden ikäjakaumaa taulukossa n:o 1). Joissakin tapauksissa kulttuurihistoriallisen arvon perustana on ollut asema-kaava. Näissä tapauksissa taajamakohde on helpoimmin dateerattavissa.

Ikäjakaumasta

Tämän tutkielman ikätarkastelussa ei ole ajoitettu agra-

rikulttuurin maisemallisia kohteita (B: Kylät, kyläkunnat, viljelysmaisemat). Niissä esiintyviä yksittäisten kohteiden ikätietoja on käytetty hyväksi yleisessä kattavuustarkastelussa, jota käsitellään kohdassa 4.2.

Taajamien rakennettuja kokonaisuuksia on ajoitettu niihin kuuluvan vanhimman rakennuksen mukaan ks. 4.12, (4).

Ikä tarkoittaa yleensä kohteen rakentamis-(valmistumis-)aikaa. Joistakin rakennuksista on esitetty vain suunnitteluvuosi, mikä aiheuttaa pientä epätarkkuutta ikätilastoissa. Tämän ei kuitenkaan ole katsottu vaikuttavan ratkaisevasti kokonaistulokseen. Suunnitteluvuoden mukaan ajoitettuja kohteita on 28. Eri ikäryhmien osuudet ovat taulukossa n:o 1.

Luetteloiden kohdekuvauksissa esitetyt iänmääritykset vaihtelevat sataluvusta päivän tarkkuudella esitettyyn dateeraukseen. Iänmääritys on annettu n. 50 %:lle luetteloiduista kohteista (752). Sataluvun tarkkuudella näistä on 135, puolen vuosisadan tarkkuudella 114 ja kymmenluvun 133. Vuoden tarkkuudella ikä on esitetty 387 kohteesta, mikä on lähes neljäsosa luetteloiduista kohteista. Päivämäärä on lisäksi esitetty kahdessa luetteloidussa kohteessa 7).

Luetteloissa esitettyjen iänmääritysten tarkkuusvaihtelun vuoksi taulukossa n:o 1 kohteet on jaettu vaihtelevan pituisille ajanjaksoille. Varhaisimmista vaiheista on ikätietoja yleensä vain 100- tai 50-luvun (esim. "1700-luvun loppupuolella") tarkkuudella. Vasta 1900-luvun puolelta

oleville kohteille on annettu niin tarkkoja iänmäärittä-
ksiä, että kymmenluvuttaisten kategorioiden muodostaminen
käy mahdolliseksi. Varsin runsaat vuosiluvun tarkkuudella
esitetyt ikätiedot esiintyvät niin hajanaisesti, että
niiden perusteella muodostetut ikäluokat sekoittavat
ikäjakaumasta saatavaa kokonaiskuvaa. Nuorempien kohtei-
den paremmat ikätiedot ovat luonnollinen seuraus lähdema-
teriaalin määrän lisääntymisestä ja aineiston tarkkuuden
paranemisesta.

Kohteiden iästä voidaan esittää seuraava sataluvun
tarkkuudella tehty taulukko. Siihen on saatu yhtenäisiin
ryhmiin kaikki dateeratut kohteet, koska yleispiirteisim-
män iänmäärittäksen on annettu määrätä esityksen tason.

	kohteiden lkm	% dateer. kohteista	% kaikista kohteista
1500-luku	3	0,4	0,2
1600-luku	35	4,6	2,3
1700-luku	123	16,4	8,2
1800-luku	383	50,9	25,5
1900-luku (alkupuoli)	208	27,7	13,8
ei tietoa	751		50,0
Σ	1503	100,0	100,0

Taulukko n:o 2. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti
merkittävien kohteiden jakautuminen ikäryhmiin sataluvun
tarkkuudella.

Taulukosta voidaan nähdä 1800-luvun kohteiden olevan määrällisesti suurimman ryhmän (383). 1900-luvun edustus on suhteellisesti huomattavin; jo vuosisadan alkupuolelta on mukana 208 kohdetta. 1700-lukua varhaisemmilla kausilla kohteiden määrä pienenee nopeasti, ja 1500-luvulta on luetteloitu enää kolme kohdetta. Tätä vanhempia muistomerkkejä ei Oulun läänistä ole ajoitettu.

Taulukon n:o 1 mukaan ikäjakaumaa tarkastellen huomataan, että 1900-luvun alkupuolelta ja 1800-luvun loppupuolelta olevat kohteen muodostavat kaksi samankokoista ryhmää, jotka ovat puolen vuosisadan tarkkuudella mitaten suurimmat kohderyhmät. Näistä kausista varhempisiin mentäessä kohteiden määrä vähenee varsin tasaisesti.

Yleisesti tarkasteltuna voidaan Oulun läänin todeta olevan vanhan rakennuskannan säilymisen ongelma-alue.

Väestönlaskentatietojen (1.11.1980) perusteella nähdään, että ennen v. 1920 valmistuneiden rakennusten osuus on Oulun läänissä 8,8 % (7814 rakennusta) koko rakennuskannasta (90273 rakennusta). Pohjois-Pohjanmaalla luku on 10,30 % ja Kainuussa 3,7 %, mikä on koko maan alhaisin. Keskimäärin koko maassa on 12,7 % rakennuksista valmistunut ennen v. 1920 8).

Kohteiden iänmäärittystä voidaan tarkastella myös kulttuurihistorian eri osa-alueiden kohdalta.

Tarkastelu voidaan tehdä oheisen taulukon avulla.

	ajoi- tettu	ei ikä- tietoa	Σ	ajoitettut kohteet, % kaikista ko. ryhmän koh- teista
A Talonpoikaisrak.	372	232	604	38,4
B Kylät, viljelysmais.	-	188	188	-
C Taajamien rak.	58	65	123	47,2
D Elinkeinoon liitt.	68	105	173	39,3
E Sivistyshist. ja ja hallintoon liitt.	107	25	132	81,1
F Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet	96	28	124	77,4
G Kartanot, huvilat ja puistot	15	7	22	68,2
H Sotahist. kohteet	7	13	20	35,0
I Liikenteeseen liittyvät kohteet	10	12	22	45,6
J Museaaliset kohteet	6	38	44	13,6
K Muut kohteet	-	26	26	-
ei tietoa	13	12	25	52,0
Σ	752	751	1503	

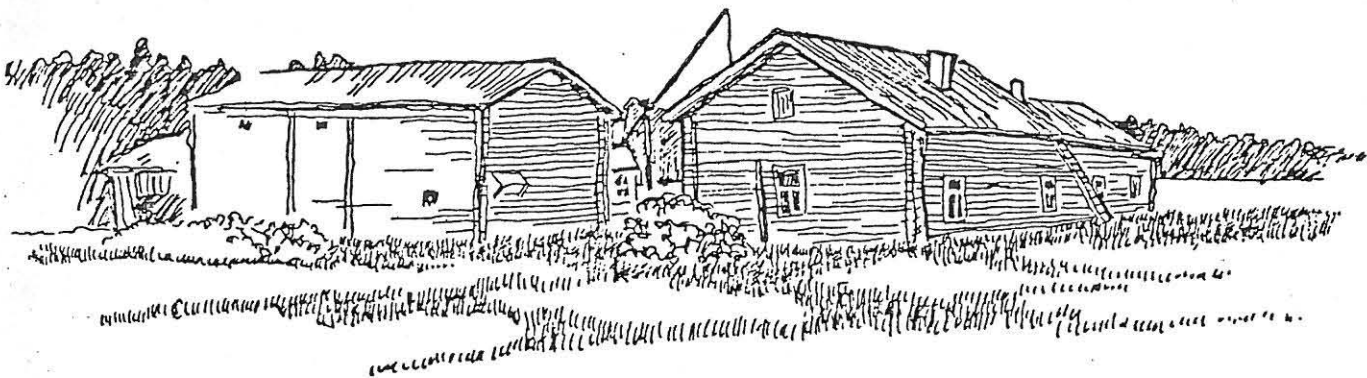
Taulukko n:o 3. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Tietoja iänmäärityksestä.

Eniten ikätietoa on julkisista rakennuksista (E, F).

Tämän voidaan katsoa johtuvan siitä, että myös ryhmien vanhimmista kohteista on usein saatavissa luotettavaa kirjallista lähdemateriaalia. Myös ryhmä G sisältää runsaasti ajoitettuja kohteita. Ikätietoja ei luetteloida ole ilmoitettu K-ryhmän (Muut kohteet) kohteille. Ryhmä on sisällöltään epämääräinen, mikä kuvastuu myös

iänmäärittämisessä. Museaalisten kohteiden ajoittuminen tässä tarkastelussa on lähinnä luettelointitekniinen kysymys - esim. joidenkin talomuseoiden kaltaisten rakennuskokoelmien ajoittaminen ei tunnu mielekkäältä. Koontiluokan "ei tietoa" jäsenet ovat vailla iänmäärittäystä yli viisikymmentäprosenttisesti. Näiden kohteiden kuvausten historiallinen dokumenttisisältö on muutenkin varsin puutteellinen. Niiden säilyttäminen luetteloissa vaatisikin lisää asiatietoja.

Muiden ryhmien sisältämistä kohteista on seutukaavaliittojen selvityksistä kyetty ajoittamaan vajaat 50 %. Tämä kertoo vaikeudesta hankkia tarkkaa lähdeaineistoa. Esimerkiksi Oulun läänin asutus- ja elinkeinohistoriasta ei ole olemassa kohtuullisen kattavaa selvitystä. Ryhmät edustavat läänin kehityshistorian kannalta oleellisia kulttuurihistorian aloja, joten ponnistuksia näiden alojen muistomerkkien ajoittamiseksi on syytä lisätä.



Kuva 1: Sivolanniemen talo Kajaanin Koutaniemellä, perinteinen maalaistalo, jonka vanhinta osaa on entinen savupirtti.

4.12.1 Talonpoikaisrakennukset ja -rakennusryhmät (A)

Ryhmän kohteita on luetteloissa läänin alueelta yhteensä 604. Talonpoikaisrakennuksia ja rakennusryhmiä on kohteiden kokonaismäärästä 40.2 %. Jaottelu on esitetty tarkemmin seuraavassa taulukossa.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	ei ikätietoa	M
A1 talouskesk.	-	9	5	18	17	38	83	45	7	4	8	3	-	3	153	393
A2 as.rakenn.	-	1	1	2	-	8	17	5	1	1	3	-	1	5	32	77
A3 tallit,nav.	-	-	-	5	-	-	2	1	-	-	-	2	1	1	3	15
A4 aitat, ym.	1	8	3	22	7	15	9	4	-	-	-	-	-	-	36	105
A5 riihet,pajat, ym.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6	7
A6 muut	-	-	-	-	-	-	4	-	1	-	-	-	-	-	2	7
A Σ	1	18	9	47	24	61	115	55	9	5	11	5	3	9	232	604

Taulukko n:o 4. Talonpoikaisrakennusten ja -rakennusryhmien jakautuminen käytön (toimintojen) sekä iän mukaisiin ryhmiin. Talouskeskukset on sijoitettu ikäryhmiin päärakennuksensa mukaan. Muiden rakennusten vaikutusta on otettu huomioon tarkemmassa rakennuskannan erittelyssä (liite n:o 4). - Ikäjakaumaa koskevia kysymyksiä on käsitelty kohdassa 4.12.

Talonpoikaisen rakentamisen muistomerkkien edustus seutu-kaavaliittojen luetteloissa on määrällisesti muihin verrattuna hyvä. Kohteissa on eniten talouskeskuksia (A1). Ne ovat tässä sellaisia maalaistalon rakennusten ryhmiä, joissa on usean perinteisen talonpoikaisrakennuksen muodostama kokonaisuus (393 kohdetta) 9). Täten jo näiden kohteiden antama kuva perinteisestä agraariympäristöstä on varsin monipuolinen. Alaryhmä A2 Asuinrakennukset - tässä useimmiten maatilan päärakennukset - on myös

suuri: 77. Ryhmä A4 Aitat ym. kantaa myös merkittävän määrän talonpoikaista rakennusperintöä(105 kohdetta). Aittojen lisäksi ryhmään on sisällytetty myös luhdit, puojit (monihuoneinen aittarakennus), makasiinit, liiterit, venevajat ja ladot, so. kylmät säilörakennukset. Muiden maaseuturakennusten osuus luetteloissa on vähäinen. 10)-Huomio kiintyy eritoten torppien pieneen määrään (3). Torpat sisältyvät ryhmään A 6. Torpparilaitoksen merkitys Oulun läänissä ei ollut samaa luokkaa kuin yleensä muualla maassa, mutta esimerkkien määrää voisi silti lisätä talonpoikaisrakennusten ryhmän sisäisen jakauman tasapuolistamiseksi 11). Nykyisistä talonpoikaisrakennuksista (talouskeskuksista) tulisi löytää ne, joiden vielä voidaan katsoa kertovan edustavasti torppariajasta.

Kohteiden ikää tarkastellessa huomio kiinnittyy kolmeen seikkaan.

(1) Läänin talonpoikaisen rakentamisen alkuvaiheista on luetteloissa vähän esimerkkejä. Tähän varhaiseen, vähäisen dokumenttiaineiston kauteen voidaan tässä lukea vielä 1700-luku. Säilyneiden kohteiden pieneen määrään on monia syitä: harva asutus, sotien hävitykset ja rakennuskannan uusiutuminen etenkin viime sotien jälkeen.

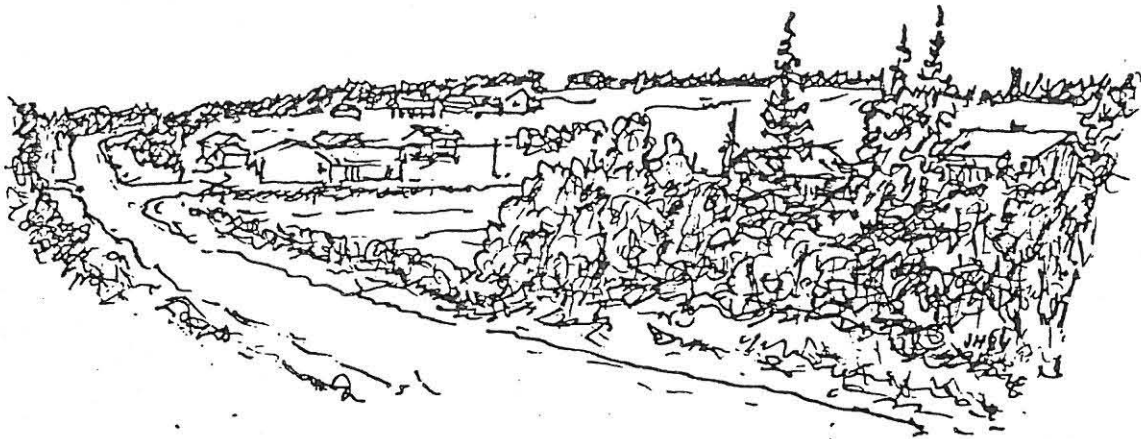
Esimerkiksi Kainuun pysyvän asutuksen alkuvaiheesta kertoo vain yksi luetteloitu rakennus 1500-luvulta, aitta Manamansalosta. Se onkin luettelojen mukaan läänin vanhin varsinainen rakennusmuistomerkki. Muut 1500-luvun edustajat ovat Manamansalon sekä Kajaanin Paltaniemen kirkonpaikat vanhoinen hautausmaainen. Tarkat kuntatason inventointiselvitykset voisivat tuoda esiin uusia merkittäviä muistomerkkejä muualtakin läänistä.

(2) Kohteiden määrällinen enemmistö on 1800-luvun jälkipuoliskolta. Tämä kuvanee sitä, että suuria hävityskausia ei enää ole ollut sekä sitä, että tuolloin isonjaon ja vilkastuvan pellonraivauksen myötä rakennettiin myös entistä enemmän. 12, 13).

(3) Tämän vuosisadan rakennuksia on luetteloissa edellä mainittuun ikäryhmään verraten suhteellisen vähän. Luetteloissa on jätetty vähemmälle huomiolle 1900-luvun tyylikausien ja rakentamistapojen tuotteet 13).

Luetteloissa on kohteita eri puolilta lääniä (liite n:o 5). Kohteiden määrä vaihtelee suuresti kunnittain. Kajaanista (alue ennen kuntaliitosta) ei ole yhtään kohdetta, Rantsilasta on 35. Keskiarvo kuntaa kohden on 11,4. Vaihtelun voidaan olettaa osin johtuvan inventointityön epätasaisuudesta. Kuunat ovat myös ominaisuuksiltaan erilaisia, mikä kuvastuu niiden kulttuurihistoriallisissa muistomerkeissäkkin. Talonpoikaisen rakennusperinnön esiintymisessä on kuitenkin huomattava, että myös vanhat kaupungit ovat perinteisillä vahvoilla viljelysalueilla; tämän perinnön säilymiseen olisikin kiinnitettävä huomiota. Esimerkiksi Oulusta on luetteloitu kolme talonpoikaista rakentamista edustavaa kohdetta. Vuonna 1983 valmistuneessa selvityksessä on todettu Oulussa olevan näitä 54. 14)

Valtakunnallisesti merkittäviksi luokiteltuihin ympäristöihin kuuluu 178 seutukaavaliittojen luetteloimaa talonpoikaisen rakennusperinnön kohdetta 3).



Kuva 2: Purnuvaaran viljelysmaisemaa Kuusamosta on Oulun läänin itäosien vaaraviljelysmaisemien tyypiesimerkki.

4.12.2 Kylät (kyläkunnat), viljelysmaisemat (B)

Omana ryhmänään luetteloissa ovat mukana maaseudun laaja-alaiset rakennetut kokonaisuudet. Näistä käytetään tässä tutkielmassa myös nimitystä maisemakohde tai maisemallisesti/ympäristöllisesti merkittävä kohde. Niiden arvo perustuu ensi sijassa ympäristöesteettiseen, maisemalliseen merkittävyyteen. Mukana on myös vanhojen viljelysten ja perinteisen rakennuskannan tuoma kulttuurihistoriallinen arvo.

Ryhmän B esimerkit lisäävät agraarikulttuurin piiriin kuuluvien kohteiden runsasta edustusta luetteloissa.

Yhteensä näitä kohteita on 792 mikä on 52,7 % kaikista luetteloiduista kohteista.

Kyliä, kyläkuntia 15) ja viljelysmaisemia on yhteensä 188, mikä on 12,5 % luetteloitujen kohteiden kokonaismäärästä. Näistä 85 kohdetta sisältyy valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luetteloon 3).

Alueeltaan laaja-alaisten maaseudun maisemakohteiden kulttuurihistoriallisesta sisällöstä voi saada kuvan tarkastelemalla niiden sisältämiä erikseen luetteloituja kohteita. Nämä jakautuvat kulttuurihistorian aloittain seuraavasti: A (Talonpoikaisrakennukset ja rakennusryhmät): 156, B (Kylät, viljelysmaisemat): 5, C (Taajamien rakennukset ja rakennusryhmät): 7, D (Elinkeinoon liittyvät kohteet): 17, E (Sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät kohteet): 14, F (Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet): 17 G (Kartanot, huvilat, puistot):6, H (Sotahistorialliset kohteet): 5, I (Liikenteeseen liittyvät kohteet): 6, J (Museaaliset kohteet): 1. Yhteensä näitä on 234.

Suurin osa maisemiin sisältyvistä erilliskohteista on maaseuturakentamisen piiriin kuuluvia (68,8 % kaikista erilliskohteista). Näissä on mukana myös maisemallisesti merkittäviä kohteita: maisemakokonaisuus voi sisältää alueeltaan tätä pienialaisemman miljöökohteen. Merkittävän lisänsä maaseudun kulttuurimaisemiin tuovat myös sivistyshistorian ja hallinnon, elinkeinohistorian sekä

kirkkohistorian piiriin kuuluvat kohteet.

Liitteestä 5 voi todeta ryhmän B kohteiden sijoittuvan alueellisesti siten, että sekä ranta- että vaaraviljelymaisemat ovat edustettuina. Kuitenkin on pidettävä puutteena, ettei Kalajokilaakson alajuoksulta ole luetteloitu yhtään viljelysmaisemaa.



Kuva 3: Cortenkatu Vanhan Raahen ruutukaava-alueelta on osa arvokasta puukaupunkimiljöötä. Etualalla olevat Rantakadun kulmarakennukset on säilytetty ns. rakennussuojelulain nojalla.

4.12.3 Taajamien rakennukset ja rakennusryhmät (C)

Seutukaavaliittojen selvityksissä taajamakohteisiin on katsottu kuuluviksi raitit, kadut ja korttelit sekä yksittäiset taajamien liike- ja asuinrakennukset. Ryhmään kuuluvia kohteita on luetteloitu yhteensä 123 Tämä on 8,2 % luetteloiduista kohteista.

Runsaimmin ryhmän edustajia on läänin vanhoissa 1600-luvulla perustetuissa kaupungeissa 12): Oulussa 34, Raahessa 28 ja Kajaanissa 5. Muissa kunnissa kohteita on keskimäärin 1,1. Taajamakohteista yli puolet on näissä

vanhoissa kapungeissa. Oulun, Raahen ja Kajaanin kaikkien kohteiden (195) osuus kaikista luetteloiduista kohteista on 13 %. Uudet kaupungit (Ylivieska muuttui kaupungiksi v. 1971, Oulainen ja Haapajärvi v. 1977) ovat varsin pitkään olleet kylämäisiä.

Ryhmän sisäistä jakautumista kuvaa edelleen lähemmin alla oleva taulukko.

	Oulu Raahe Kajaani	Muut läänin taajamat	Kaikki läänin taajamat	Oulu, Raahe Kajaani, kaikista taaja- makohteista
Ryhmän C kohteita yht,	67	56	123	54,5 %
joista rakennettuja kokonaisuuksia	22	20	42	52,4 %
rakennettujen koko- naisuuksien %-osuus kohteiden määrästä	32,8 %	35,7 %	34,1 %	

Taulukko n:o 5. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien taajamakohteiden jakaantuminen eri taajamatyyppeihin sekä yksittäiskohteisiin ja kohdekokonaisuuksiin.

Taulukko kertoo sen, että yksittäisten rakennusten lisäksi taajamien vanhaa rakennuskulttuuria on jäljellä myös rakennettuina ympäristökokonaisuuksina. Lukumäärä on varsin pieni (42); yksittäisten liike- ja asuinrakennusten määrä on n. kolminkertainen.

Yleisesti kohteiden määrä kertoo sekä läänin taajamien pienestä koosta (16) että rakennuskannan voimakkaasta

uusiutumisesta viime vuosikymmeninä 6). Tästä kertoo myös se, että 23 kuntaa on ilman taajamakohteiden edustusta (liite n:o 5). Puute on tuntuvin Kainuussa, mistä luetteloissa on vain kuusi kohdetta. Valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelossa on mukana 53 ryhmän kohdetta 3).

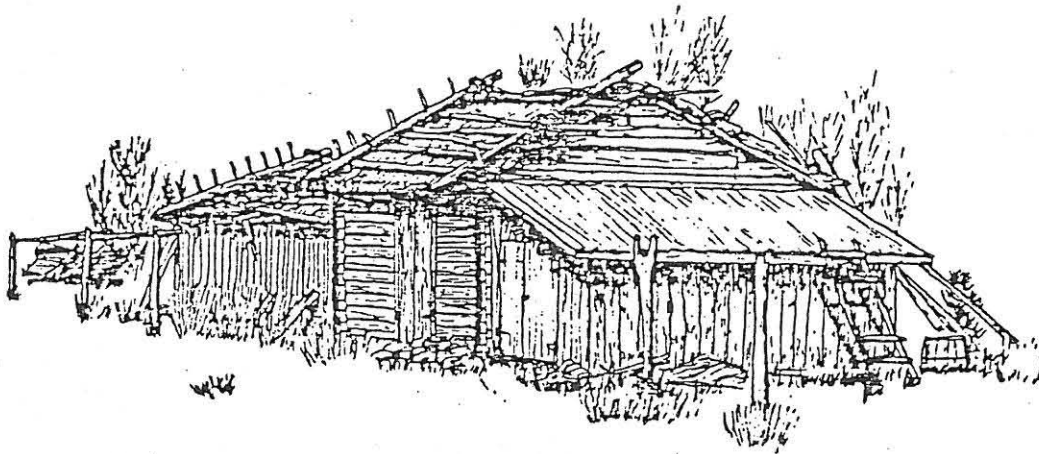
Ryhmää on pidettävä taajamakohteiden koontiryhmänä, jossa ovat mukana ne kohteet, joita ei ole voitu sijoittaa muihin toimintojen mukaisiin ryhmiin. Taajamien kohteiden määrään lisäävät mm. elinkeino- sekä sivistys- ja hallintohistoriaan liittyvät kohteet.

Vanhojen kaupunkienkin koko nykyistä aluetta tarkasteltaessa kulttuurihistoriallista kokonaiskuvaa rikastuttavat myös talonpoikaisen rakentamisen piiriin kuuluvat kohteet. Jakaantuminen kunnittain eri ryhmiin on esitetty liitteessä n:o 5. Taajamakohteiden osuutta valaisee myös seuraava taulukko.

	Oulu	Raahe	Kajaani	Oulu Raahe Kajaani	Muut kunnat	Koko lääni, yht.
Ryhmän C-koh- teita	34	28	5	67	56	123
Kaikkien kohteiden lukum.	92	64	39	195	1308	1503

Taulukko n:o 6. Kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien taajamakohteiden sekä kaikkien luetteloitujen kohteiden määrä Oulun läänin vanhoissa kaupungeissa sekä koko läänissä.

Taulukosta nähdään paitsi vanhojen kaupunkien taajamakoh-
teiden runsaus myös kaupunkien suuri osuus koko luette-
loitujen kohteiden määrästä (keskimäärin 65 kohdetta/kau-
punki; muissa keskimäärin 26,2 kuntaa kohden). Seutukaa-
valiittojen luetteloiden mukaan läänin vanhat kaupungit
ovat muistomerkkien määrästä päätellen alueen kult-
tuurihistoriallisia keskuksia.



Kuva 4: Pajuperän kalastuskylä Hailuodosta. Kyläympäristö on rappeutumassa, koska elinkeinon muutos on tehnyt rakennukset osin tarpeettomiksi.

4.12.4 Elinkeinoon liittyvät kohteet (D)

Ryhmä on sisällöltään monipuolinen. Se edustaa kaikkia muita elinkeinon haaroja paitsi maataloutta, taajamien liiketoimintaa, julkisia palveluja ja osin liikennettä. Ryhmässä on 173 kohdetta, mikä on 11,5 % kaikista luetteloiduista kohteista.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
D1 Teollisuuslaitokset	-	1	-	1	-	1	6	-	2	5	2	-	1	3	12	34
D2 Tuuli- ja puromyllyt	-	-	-	-	1	5	8	-	-	3	2	3	1	5	53	81
D3 Tervanpoltto	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	19	22
D4 Tukkikämpät, uittokourut	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	2	1	2	1	8	17
D5 Kauppa- ja markk.paikat	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4
D6 Kalastus	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	10	12
D7 Porotalous	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	3
D Σ	-	3	-	1	2	6	16	2	3	8	7	5	5	10	105	173

Taulukko n:o 7. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien elinkeinon liittyvien kohteiden jakautuminen ikäryhmiin sekä elinkeinotoiminnan eri aloille.

Kohteiden lukumäärää lisäävät 81 tuuli- ja puromyllyä, joiden voidaan katsoa kuuluvan myös talonpoikaiseen rakentamiseen. 81 luetteloidusta myllystä tuulimyllyjä on 36, niistä 14 museoalueilla. Puromyllyjen, so. pienten yksityisten vesimyllyjen määrä (45) tuntuu varsin pieneltä, koska lääniin niitä tiedetään rakennetun monta kertaa enemmän 11). Puromyllytilanteen tarkka selvittäminen on paikallaan, sillä myllyt ovat tavallisesti jo poistuneet käytöstä ja tuhoutuvat ilman hoitoa.

Kohteiden jakauma välittää tietoa Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun elinkeinokehityksestä. Teollisuuslaitosten ja savottatoiminnan muistomerkkien yleistymisen 1800-luvun puolivälin tienoilta alkaen kertoo elinkeinoelämän muuttumisesta ja teollistumisvaiheesta 12). Samoin siitä voidaan lukea perinteisten kauppaja- ja markkinapaikkojen merkityksen väheneminen ja kalastuselinkeinojen pienenevä osuus.

Ryhmää D1 Teollisuuslaitokset tarkemmin eriteltäessä huomataan, että läänin lukuisista ns. historiallisista teollisuuslaitoksista on edustettuna vain kolme ruukkia: Nybyn lasiruukki sekä Kurimon ja Ämmän rautaruukit. Mukana on myös Hirvaskosken vanha teollisuusalue. Taulukko kertoo osaltaan myös tervanpolton tarinaa. Elinkeino on ollut aikoinaan hyvin merkittävä (ks. liite n:o 9), mutta sen säilyneitä muistomerkkejä on vähän ja tiedot niistä usein epätasällisia: tervahaudan pohjat maatuvat nopeasti ja saatava asiatiieto on usein hataraa perimätietoa. Tervanpolton muistomerkkien alueellista jakaumaa selvittää seuraava vertailu.

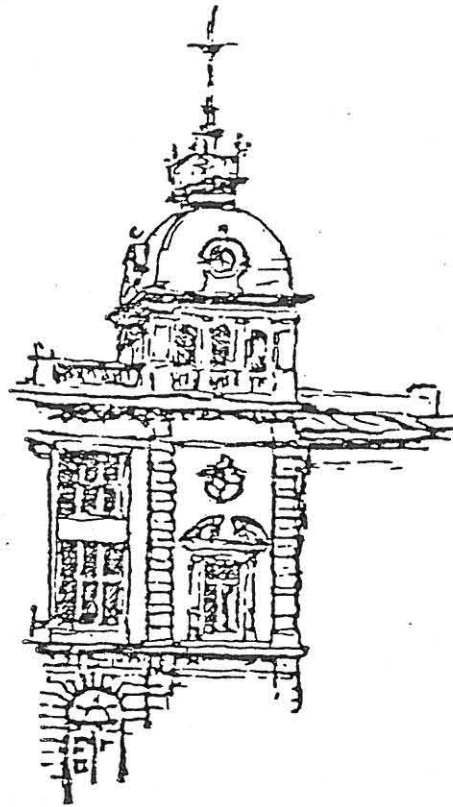
	Kainuu	P-Pohjanmaa
Tervakulttuurin muistomerkkejä	12	10
Luetteloituja kohteita yhteensä	227	1276
Tervakulttuurin osuus % kaikista kohteista	5,3 %	0,8 %

Taulukko n:o 8: Tervakulttuurin muistomerkit Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla.

Tervakulttuurin kohteiden jakautumisesta todettakoon, että Kainuu on luetteloissa sangen hyvin edustettuna. Pohjois-Pohjanmaallakin alueellinen jakautuminen on tasaista lukuunottamatta Koillismaata (Pudasjärvi, Taivalkoski, Kuusamo), josta kohteita ei ole laisinkaan. Tämän voidaan katsoa johtuvan perusinventoinnin puutteellisuudesta.

Elinkeinoon liittyvien kohteiden ryhmän sisällön laaja-alaisuuden huomioon ottaen ei sen koko määrä (11,5 % luetteloiduista kohteista) ole kovin suuri. Tämä johtuu osaltaan elinkeinojen jatkuvasta muutoksesta, joka tekee vanhan rakennuskannan soveltumattomaksi uusiin tarpeisiin. Tällöin vanhoja kiinteistöjä on purettu. Lisäksi monien elinkeinojen rakennukset ja rakennelmat on voitu alunperinkin tehdä lyhytaikaista tai kausiluontoista käyttöä varten, jolloin niiden rakennustekniseen kestävyteen on kiinnitetty vähemmän huomiota (esim. tukkikämpät, uittolaitteet, kalamökit, porokaarteet).

Kohteiden kunnittainen jakautuminen on varsin tasaista (liite n:o 5), vaikkei seitsemästä kunnasta olekaan luetteloitu elinkeinoon liittyviä kohteita. Joidenkin kuntien suuri kohdemäärä, esim. Suomussalmen 11 kohdetta (koko läänissä kuntaa kohden keskimäärin 3,3) kuvastaa tehdyn inventointityön tarkkuutta. Suomussalmelta on mukana mm. neljä puromyllyä. Elinkeinoon liittyvistä kohteista on 36 mukana valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelossa 3).



Kuva 5: Oulun kaupungintalon yksityiskohta. Talo on toiminut sekä julkisena hallinto- ja palvelurakennuksena että liiketoiminnan käytössä.

4.12.5 Sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät kohteet (E)

Ryhmä on sisällöltään laaja käsittäen kaikki julkiset kunnan ja valtion rakennukset hallintorakennuksista ja kouluista sairaaloihin ja kruununmakasiineihin sekä eri yhteisöjen rakennukset kuten esim. työväentalot. Yhteensä kohteita on 132, mikä määrä on 8,8 % kaikista kohteista. Kohteet on jaoteltu seuraavassa taulukossa.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-<9	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
Koulut	-	-	-	-	-	2	11	1	8	3	6	2	1	5	7	46
Sairaalat	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-	4
Rautat. asemat	-	-	-	-	-	-	2	-	5	1	-	1	-	-	1	10
Makasiinit	-	-	-	-	-	2	7	2	2	1	-	-	-	-	12	26
Työväen- talot	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3	1	-	-	2	-	7
Nuorisoseur.t.	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	4	2	13
Muut	-	-	-	-	-	3	8	1	3	1	3	3	1	1	2	25
E Σ						8	29	4	22	12	11	7	2	13	24	132

Taulukko n:o 9. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät kohteet sekä niiden jakautuminen ikäryhmiin ja eri osa-aloille.

Kohteiden määrä on pieni. Syynä on ainakin osittain se, että yhteisöllinen elämä seurakuntien ulkopuolella on varsin myöhään järjestäytynyttä, ja se on tuottanut alkuvaiheissaan sangen vähän rakennuskantaa. Tästä kertoo myös kohteiden ikäjakauma: valtaosa kohteista on 1800-luvun loppupuolelta ja 1900-luvun alusta.

Seutukaavaliittojen raporteissa käytetyn jaottelun yleispiirteisyys vaikeuttaa ryhmän kokonaiskuvan ja kattavuuden selvittämistä. Alkuperäinen jaottelu (E1: Julkiset rakennukset, E2: Työväen- ja seurantalot) ei ole kyllin yksityiskohtainen; toisaalta luetteloitujen kohteiden ku-

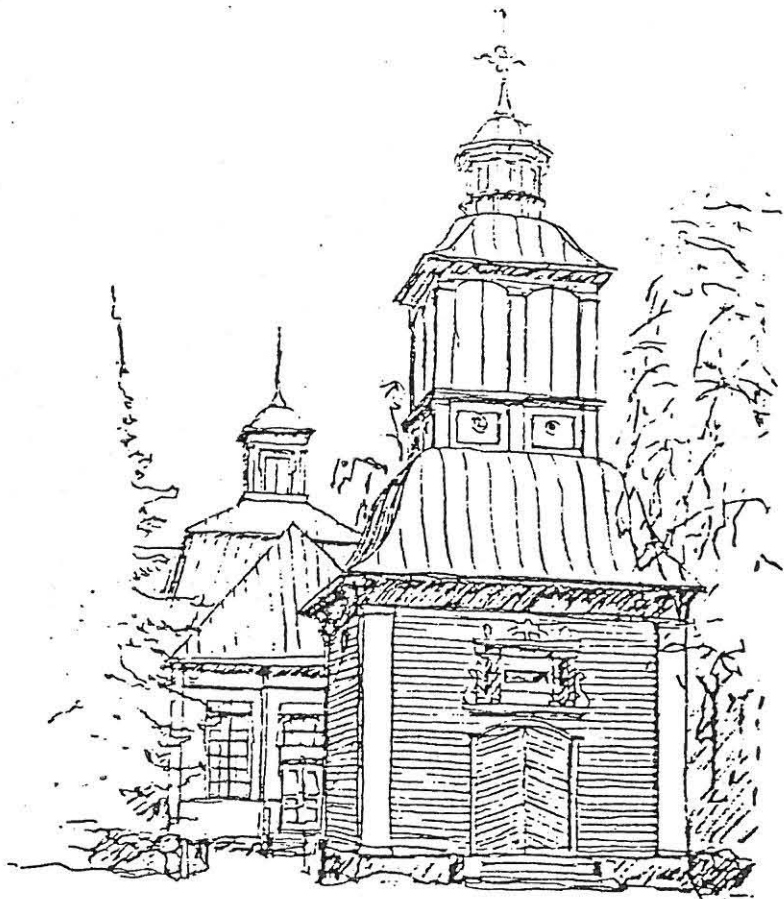
vaukset eivät aina anna mahdollisuutta sijoittaa kohdetta johonkin toiminnallisesti selkeään ryhmään.

Taulukko n:o 9 on seutukaavaliittojen selvityksissä käytettyä jaottelua eritellympi. Siinä on huomattava, että ryhmä 7 (Muut) sisältää yksittäisiä "erikoistapauksia", jotka läänin historian ja rakennuskulttuurin kannalta ovat merkittäviä: esim. Raahen ja Kajaanin raatihuone, Paltaniemen ns. Keisarintalli sekä Oulun lääninhallituksen päärakennus. Taulukkoon on sijoitettu myös rautatieasemien rakennukset, koska käytetty jaottelu ei sisällytä niitä liikenteeseen liittyviin kohteisiin (ks. 4.12.9).

Rautatieasemia on Oulun läänistä luetteloitu 10, ts. nämä on seutukaavaliittojen selvityksissä todettu kulttuurihistoriallisesti merkittäviksi. Läänissä on kuitenkin huomattavasti enemmän vanhoja asemarakennuksia sekä muuta rautateiden rakennuskantaa, joiden kulttuurihistoriallinen, ympäristöllinen ja rakennustaiteellinen arvo tulisi ottaa uudelleen tarkasteltavaksi 17).

Alueellista jakaumaa tarkasteltaessa huomataan kymmenen kunnan jääneen ilman ryhmän kohteita. Kainuussa näitä kuntia on neljä. Kainuun vanhojen rakennusten vähäisyys näkyy tässäkin: kohteita on yhteensä 19 (kuntaa kohden keskimäärin 1,7). Pohjois-Pohjanmaalta kohteita on luetteloitu 113, mikä on 2,7 kohdetta/kunta. Oulusta alan kohteita on 22, Kajaanista 10. Näiden kaupunkien asema vanhoina hallinnon ja kulttuurielämän keskuspaikkoina tulee näin esille myös seutukaavaliittojen selvityksissä (liite n:o 5).

Ryhmän kohteista esiintyy 45 valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelossa 3).



Kuva 6: Rantsilan kirkko on yhdistelmä perinteistä kansanmestarien puurakennustaitoa ja erilais-
ten muutosten tuomia arkkitehtonisia lisiä.

4.12.6 Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet (F)

Ryhmä sisältää kirkkojen, tapulien ja kappeleiden lisäksi myös pappilat ym. seurakunnalliseen toimintaan liittyvät rakennukset sekä vanhat hautausmaat. Kohteiden sijoittuminen näihin alaryhmiin sekä ikäjakauma käy ilmi seuraavasta taulukosta.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
F1																
Kirkot, tapulit, kappelit	-	2	2	20	-	8	11	-	4	3	1	2	-	-	3	56
F2																
Pappilat	-	1	-	6	1	7	7	4	4	-	1	-	-	1	7	39
F3																
Vanhat hautaus- maat	2	3		3	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	18	29
F Σ	2	6	2	29	1	17	19	4	8	3	2	2	-	1	28	124

Taulukko n:o 10. Oulun läänin kirkkohistoriaan liittyvien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden jakautuminen ikäryhmiin sekä kirkollisen ja seurakunnallisen toiminnan eri aloille.

Yhteensä kohteita on luetteloitu 124, ja määrä on 8,3 % kaikista luetteloiden kohteista.

Luettelossa on edustettuna 48 Oulun läänin vanhaa kirkkoa sekä vanhat tapulit; lisäksi on luetteloitu mm. vanhoja kirkonpaikkoja sekä säilyneitä kirkollisten rakennusten osia. Luetteloista puuttuu Taivalkosken vv. 1932-33 rakennettu kirkko, joka olisi syytä liittää kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten joukkoon kirkollisen rakennusperinteen kokonaiskuvan täydentämiseksi. 18) - Kirkko ja tapuli on esitetty luetteloissa yhtenä kohteena, mikä on säilytetty yleensä myös tämän tutkielman tarkastelussa. Ks. myös 4.12 (4). Ikäjakaumassa on tästä

syystä epätarkkuutta: kohde on ajoitettu kirkon mukaan, joten sen kanssa eri-ikäinen tapuli ei tule taulukoissa esille. Kohdekuvausten perusteella epätarkkuuden on todettu olevan varsin pientä.

Pappiloita on luetteloissa mukana 39. Lukuun sisältyy kirkkoherran pappiloiden lisäksi joitakin kappalaisen pappiloita ja lukkariloita. - Pappilatyöryhmän mietinnössä vuodelta 1982 on esitetty 34 kulttuurihistoriallisesti arvokasta pappilaa Oulun läänissä 19). Näistä kuusi (Haapaveden, Kestilän, Reisjärven, Ristijärven, Sievin ja Utajärven pappila) puuttuu seutukaavaliittojen luetteloista. Näiltä osin luetteloiden täydentämistä olisikin syytä tutkia.

Mainittakoon myös pappiloiden merkityksestä sivistyshistoriallisina kohteina: pappilathan ovat olleet monipuolisia alueellisia kulttuurikeskuksia 11).

Ryhmän kohteiden kunnittainen jakautuminen on sangen tasainen (liite n:o 5).

Valtakunnallisesti merkittäväksi todettujen ympäristöjen luettelossa on 57 seutukaavaliittojen selvityksissä mainittua kohdetta 3).



Kuva 7: Franzénin puisto Oulussa - alunperin kaupungin monumentaaliaukioksi suunniteltu kaavaruuu.

4.12.7 Kartanot, huvilat, puistot (G)

Ryhmä on lukumäärältään pieni, yhteensä 22 kohdetta ja 1,5 % koko luetteloitujen kohteiden määrästä. Käytettyä jaottelua täsmennettäessä huomataan, että kartanonimitystä on luetteloiden kohdekuvauksissa käytetty varsin väljästi. Selvimmin kartanomainen kohde on Karolineburg Kajaanissa. 20) Tällaisia suuria useista rakennuksista ja puistoista koostuvia kohteita on Oulun läänissä muitakin. Rajat maatalan, virkatalon, asuinhuvilan

ja kartanon välillä ovat epäselvät. Kartano-nimityksen hylkääminen Oulun läänin rakennuskulttuurista puhuttaessa voisi olla paikallaan. Varsinaiset historialliset aateliskartanothan alueelta puuttuvat.

Huvila tarkoittaa tässä jaottelussa kesähuvilaa ja -mökkiä, varsinaiset asuinrakennukset ovat mukana maaseudun ja taajamien rakennuksissa.

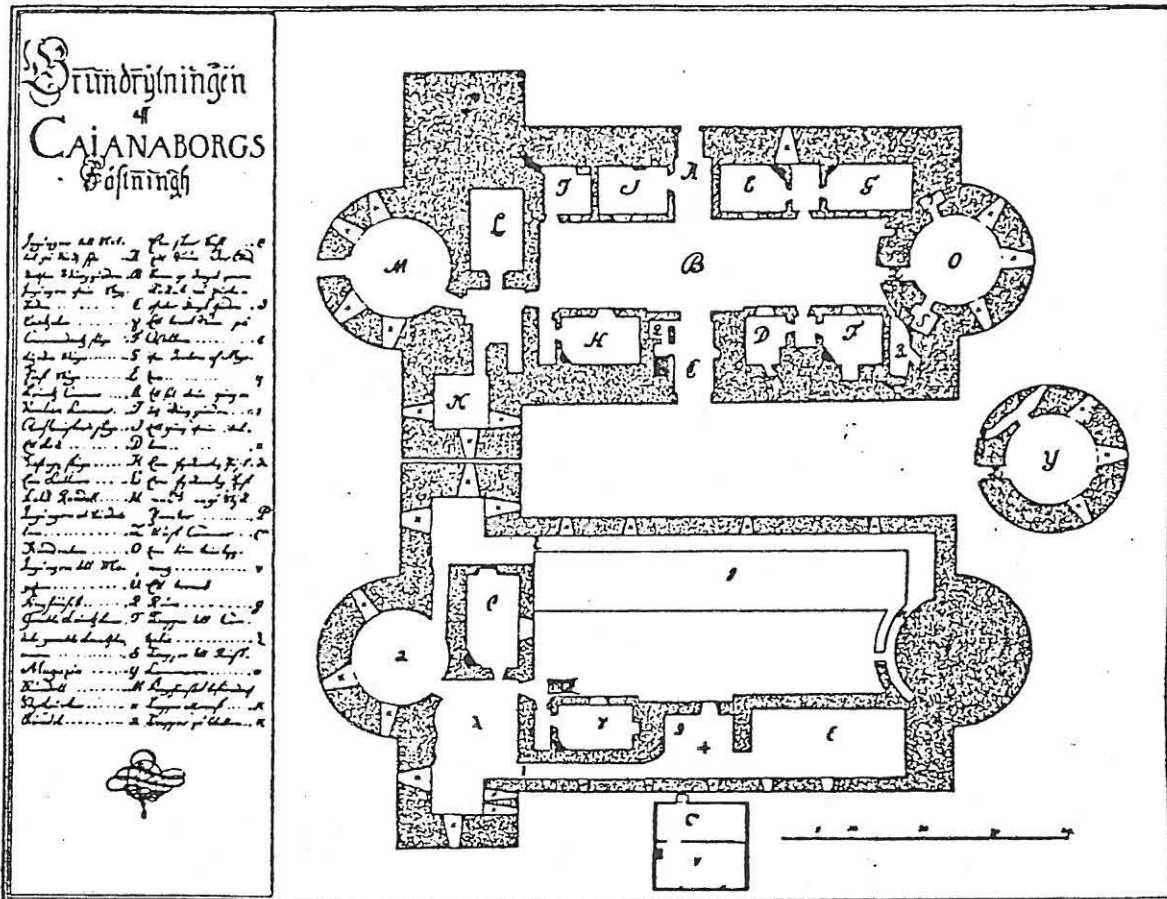
"Herraskaisen" G-ryhmän kohteiden jakautumista kuvaa seuraava taulukko:

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
G1 Kartanot	-	-	-	2	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	1	7
G2 Huvilat	-	-	-	1	-	-	2	2	-	-	2	1	1	-	2	11
G3 Puistot	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4
G Σ	-	-	-	3	-	1	5	2	-	-	2	1	1	-	7	22

Taulukko n:o 11. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kartanot, huvilat ja puistot sekä niiden jakautuminen eri ikäryhmiin.

Kohteiden ikäjakauma sekä kunnittainen sijoittuminen (liite n:o 5) on epätasaista. Kohteet keskittyvät vanhoihin kaupunkeihin ja niiden ympäristökuntiin. Kohteiden laatua ajatellen sijoittuminen tuntuu luonnolliselta.

Ryhmän kohteista on 5 mukana valtakunnallisesti merkittäviksi todetuissa ympäristöissä. 3)



Kuva 8: Kajaanin nyt raunioina oleva linna on läänin sota- ja hallintohistorian näyttävin monumentti.

4.12.8 Sotahistorialliset kohteet (H)

Kohderyhmän koko on pieni. Yhteensä kohteita on 20, 1,3 % kaikista kohteista. Ryhmän kohteita tarkemmin luokiteltaessa ne jakaantuvat seuraavasti:

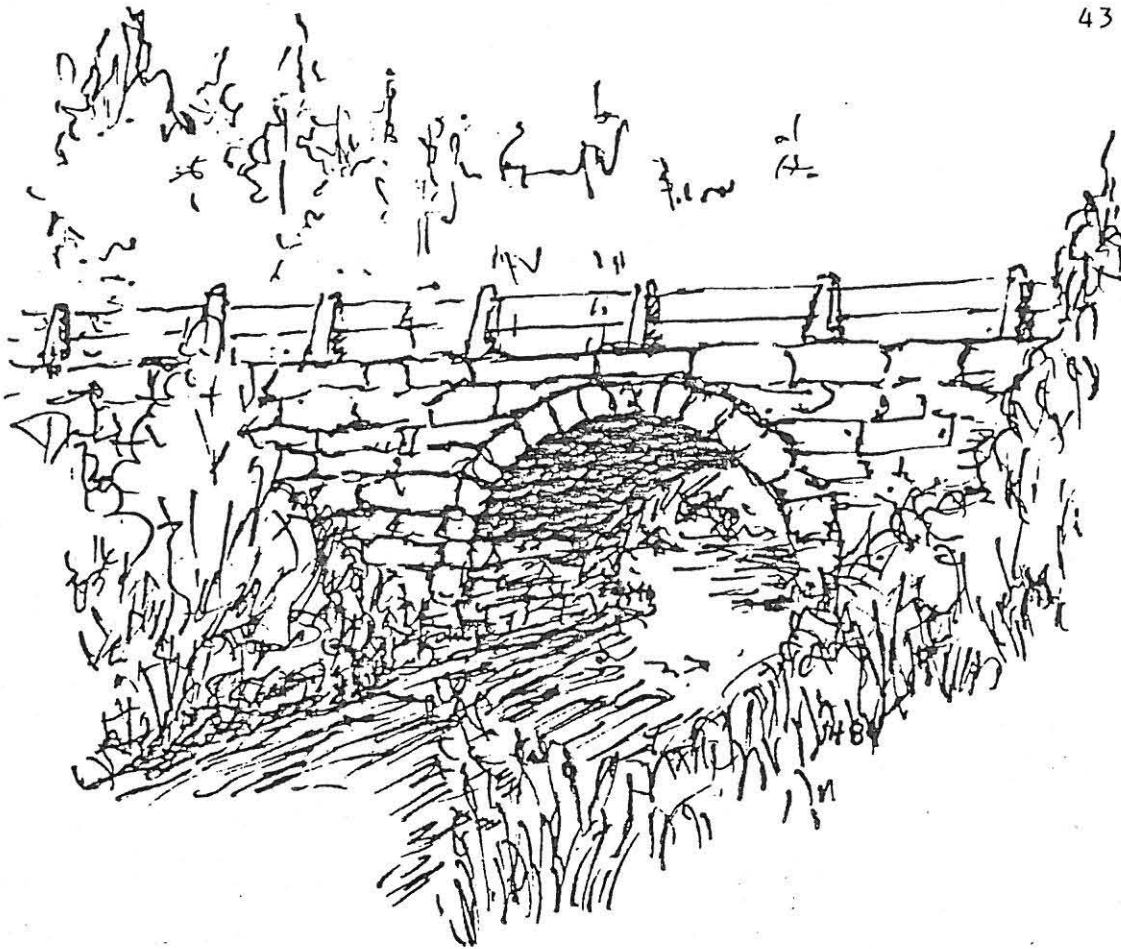
1500-luku	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
H	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	3	-	13	20

Taulukko n:o 12. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien sotahistoriallisten kohteiden ikäjakauma.

Sotahistoriallisten muistomerkkien esiintyminen luette-
loissa on ajallisesti harvaa. Vanhimmat rakennusmuistomer-
kit ovat 1600-luvulta: Reisjärven Kantin vallinjäänteet
sekä Kajaanin linnan rauniot, jotka samalla edustavat
myös hallintohistoriaa. 1800-luvun lopulta oleva esimerk-
ki on Oulun vanha kasarmi. Nuorimmat ovat pääosin taiste-
lualueita läänin itäosasta. Sotahistoriallista perintöä
kantavat myös eri rauhantekojen yhteydessä pystytetyt
rajakivet, jotka tässä jaottelussa ovat mukana luokassa
J3 Muistomerkit.

Historiallista edustavuutta tulisi yrittää lisätä tarkem-
malla tutkimuksella, jotta pystyttäisiin löytämään tär-
keimpien sotatapahtumien konkreettisia muistomerkkejä.
Kohteisiin tulee lisätä mm. piilopirttejä, joista löytyy
tietoja paikallishistoriallisesta kirjallisuudesta 11).
Tarkennusta tulisi luetteloiden monia ajoittamattomia
kohteita dateeraten.

Ryhmä sisältää taistelualueiden lisäksi sotilastorppia
ja -virkataloja, hautapaikkoja ja sotatarkoituksiin
tehtyjä kulkuväyliä, joten sen sisällöllinen edustavuus
on varsin hyvä. -Sotahistoriallisten kohteiden ryhmän
tarkempi jaottelu olisi tehtävä, jotta sitä voitaisiin
käyttää apuna inventointi- ja luettelointityössä. Kohtei-
den kunnittainen jakautuminen on epätasaista (liite
n:o 5). Osin tämä kertoo merkittävien sotatapahtumien
paikoista, osittain se kuvastaa perusinventointien puut-
teita 11). Valtakunnallisesti merkittäviksi luokitelluis-
sa ympäristöissä on mukana 7 ryhmän kohdetta 3).



Kuva 9: Pattijoen vanha holvisilta on nyt kelpuutettu tiemuseokohteeksi.

4.12.9 Liikenteeseen liittyvät kohteet (I)

Ryhmässä on mukana varsin vähän kohteita: 22. Prosentteina kaikista luetteloiduista kohteista se on 1,5 %. Luetteloissa käytetyn jaottelun mukaan kohteet ryhmittyvät seuraavassa taulukossa esitetyllä tavalla.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
1 Tiet	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5
2 Sillat	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	2	5
3 Kanavat	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4
4 Satamat	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	3
5 Kesti- kieva- rit	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	5
I Σ	-	2	-	-	-	3	2	-	1	1	1	-	-	-	12	22

Taulukko n:o 13. Oulun läänin liikenteeseen liittyvien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden jakautuminen ikä- ja toimintaryhmiin.

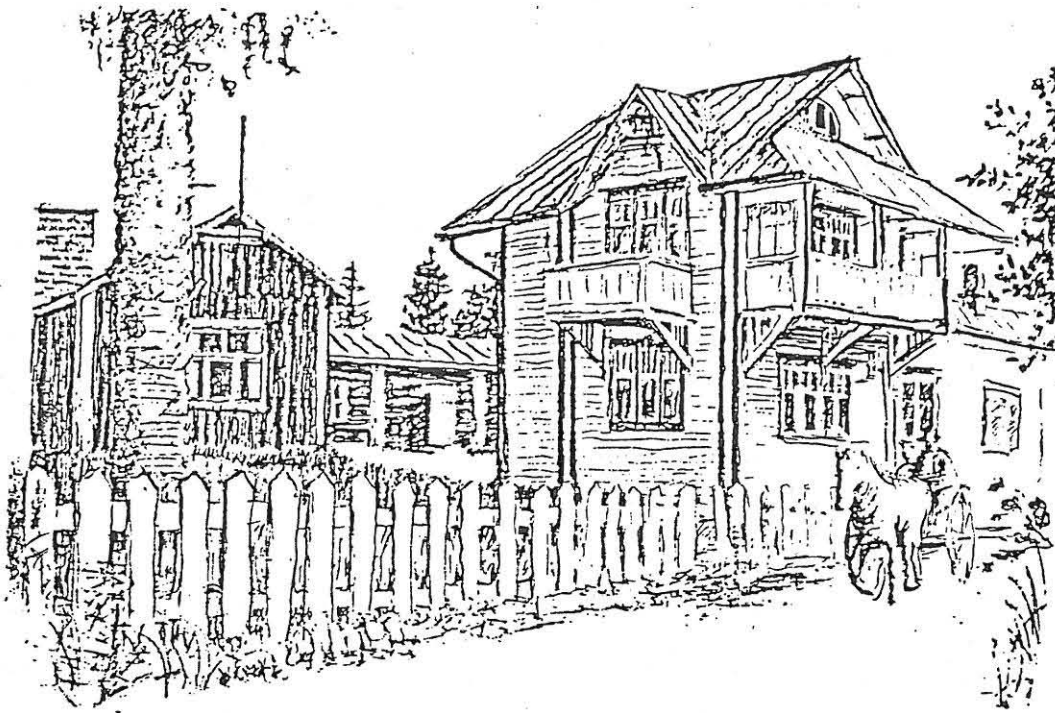
Edellä olevaa taulukkoa tarkasteltaessa kiinnittyy huomio dateeraamattomien kohteiden suureen joukkoon, jonka kohdalla tehdyt luettelot kaipaavat tarkistamista. Myös ryhmän sisältöä tulisi tarkistaa ja harkita esim. rautateiden rakennusten ja rakennettujen kokonaisuuksien siirtämistä tähän ryhmään (ks. myös 4.12.5).

Ryhmän sisältöä voidaan tarkastella vertaamalla kohdan I 1 Tiet ja 2 Sillat kohteita sekä Tie- ja vesirakennuslaitoksen Oulun piirin tiemuseokohteiksi valitsemia esimerkkejä Oulun läänin alueella 21). Näitä on 9, josta teitä on 3 ja siltoja 6. Seutukaavaliittojen ja TVL:n luetteloissa yhteisiä tiekohteita on kaksi: Paltaniemen tie, joka seutukaavaliiton selvityksessä on osana Paltaniemen maisemakokonaisuutta sekä Raatteen tie, joka seutukaavaliiton selvityksessä on luokiteltu

sotahistoriallisesti merkittäväksi. Kuudesta TVL:n museosillasta kaksi (Pattijoen kiviholvisilta ja Pyhäjoen Etelänkylän Isosilta) ovat sekä TVL:n että seutukaavaliittojen luetteloissa. TVL:n luetteloista puuttuvat esim. Keisarintienä tunnettu vanha Vaalan ja Utajärven rajoilla kulkeva tie sekä seutukaavaliittojen selvityksissä maise-
mallisesti arvokkaiksi luokiteltuja kohteita. Mainittujen luetteloiden täydentäminen ao. viranomaisten yhteistyönä olisi paikallaan.

Kohteiden kunnittainen esiintyminen on harvaa ja epäta-
saista (liite n:o 5). Liikenneolojen kehityksen tasapuo-
liseksi valaisemiseksi on lisäselvityksissä kiinnitettävä
huomiota myös alueelliseen edustavuuteen.

Ryhmän kohteista on 4 valtakunnallisesti merkittävien
ympäristöjen luettelossa 3).



Kuva 10: Muistokoti Aappola, osa Limingan monipuolista museoaluetta.

4.12.10 Museaaliset kohteet (J)

Museaalisia kohteita läänin alueelta on luetteloitu 44, mikä on 2,9 % koko kohdemäärästä. Näiden jakautuminen seutukaavaliittojen luetteloinnissa käytettyihin alaryhmiin on seuraava:

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luvun alkupuoli	Ei tietoa	M
J1 Koti- seutumus.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	14	15
J2 Henk. hist.	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	4	6
J3 Muis- tomerkkit	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	23
J Σ	-	2	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	--	38	44

Taulukko n:o 14: Oulun läänin museaalisten kohteiden jakautuminen ikäryhmiin sekä museaalisen toiminnan eri alueille.

Seutukaavaliittojen luetteloihin on sisällytetty selvitysten tekoaikana toiminnassa olleet kunnalliset ja yhdistysten ylläpitämät museot (kotiseutumuseot), joissa on ollut perinteistä rakennuskantaa (talomuseot, ulko-museot). Näiden dateeraamista taulukkoon esim. museon vanhimman rakennuksen tai rakennusten keski-ikä mukaan ei ole pidetty mielekkäänä varsinkaan kun seutukaavaliittojen selvitysten kohdekuvaukset ovat varsin yleispiirteisiä.

Museokokonaisuuksista tulisi nostaa esiin tärkeimmät

erilliset yksiköt kuten esim. Limingan museoalueen Muistokoti Aappola, joka rakennushistoriallisen ja -taiteellisen todistusvoimansa lisäksi kantaa henkilöhistoriallista merkittävyyttä. Museaaliset kohteet ovat käyttönsä vuoksi muista poikkeava ryhmä, joka säilyäkseen ei kaipaa seutukaavaliittojen raporteissa esitettyjä suosituksia. Museoiden mukanaolo luetteloissa on niiden kantaman tietoa-aineksen vuoksi tärkeää. Välittävähän esimerkiksi talomuseot keskeistä tietoa toimialueensa rakennuskulttuurista.

Mikäli seutukaavaliittojen selvityksiin halutaan mukaan kattava museorekisteri, olisi luettelot tehtävä ajankohtaisiksi esim. maakuntamuseoiden avulla. Luetteloitujen museoiden esille tuloa myös kuntakohtaisesti (liite n:o 5) voidaan parantaa jo tilastollisin keinoin sijoittamalla museoiksi muutetut makasiinit kotiseutumuseoiden yhteyteen.

Museaalisisista kohteista 17 on valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luetteloissa 2).

Henkilöhistorialliset kohteet ovat joidenkin merkkihenkilöiden elämänvaiheisiin liittyviä rakennuksia; poikkeuksena yksi hautapaikka (Ilmari Kianto). Seutukaavaliittojen selvityksissä oman muistomerkkinsä saaneet henkilöt ovat kirjailija Ilmari Kiannon lisäksi keisari Aleksanteri I, lääkäri-kirjailija Elias Lönnrot, runoilija Eino Leino, virsirunoilija Paavali Ervasti ja kirjailija Teuvo Pakkala.

Valikoima tuntuu puutteelliselta, mutta se täydentyy monien muiden luetteloissa olevien kohteiden avulla. Näiden yhteydessä on mainintoja rakennuksen historiaan liittyvistä henkilöistä, vaikka kohteiden ensisijainen merkitys perustuukin muihin historiallisiin, rakennustaiteellisiin tai ympäristöllisiin seikkoihin. Henkilöhistoriallisesti merkittävät kohteet sekä muissa kohdekuvauksissa esiintyvät merkkihenkilöt on lueteltu liitteessä n:o 10. Henkilögallerian tarkistaminen Oulun läänin edustuskokoumaksi olisi tarpeellinen, mutta henkilöiden historiallisen merkittävyyden mittaamisen vuoksi vaativa tehtävä. Kohdekuvauksissa on mainittu 91 suunnittelijaa. Heidän työnsä kohteina on ollut 137 rakennusta. Myös rakentajat on luokiteltu suunnittelijoiksi niissä tapauksissa, joissa voidaan olettaa, ettei erillistä suunnittelijaa ole ollut. Luetteloissa on mainittu myös neljätoista kuvataiteilijaa.

Suunnittelijatietoja on runsaasti, mutta niiden alueellinen jakautuminen on epätasaista: Oulu on suunnittelijarekisterin valossa läänin historiallisen rakennustaiteen keskus. - Tämä ei tarkoita sitä, että hyvää arkkitehtuuria olisi pääosin vain Oulussa. On muistettava, että esim. lukuisat maaseuturakennukset ovat korkealuokkaisia talonpoikaisen rakennustaiteen edustajia.

Suunnittelija- ja kuvataiteilijaluettelo on liitteenä n:o 11. Siitä havaitaan kaksi merkittävää suunnittelijaryhmää: 1600- ja 1700-luvulla kirkkojen suunnittelijoina ja rakentajina toimineet kansanmestarit sekä 1800-luvun alkupuolelta lääninarkkitehtijärjestelmän luomisen myötä toimintansa vakiinnuttaneet koulutetut arkkitehdit. Lu-

kuisilla Oulun lääninarkkitehdeilla on ollut merkittävä osuus suunnittelusta 1900-luvun alkupuolelle saakka 22). Luetteloissa esiintyvät kaikki Oulun lääninarkkitehdit Oldenburgista Andersiniin 23). Intendentti, arkkitehti Carl Ludvig Engel pitää Oulun läänissäkin sijansa eräänä merkittävimpänä arkkitehtinamme. Monet valtakunnallisesti tunnetut arkkitehdit ovat suunnitelleet rakennuksia myös Oulun lääniin, mm. arkkitehtitoimistot Grahn-Hedman-Wasastjerna, Borg-Sirén-Åberg, Jungin veljekset sekä arkkitehdit Gustav Nyström, Wivi Lönn, Walter Thomé, Kalle Borg ja Erkki Huttunen.

Rakennushistoriallisesti ja -taiteellisesti ansiokkaat kohteet ovat myös suunnittelijoidensa monumentteja, ja niiden suunnittelijat merkkihenkilöitä. Mitä tunnetumpi tai etevämpi on suunnittelija, sitä suuremmaksi nousee kohteen arvo. - Tunnettu suunnittelijanimi saattaa nostaa rakennustaiteellisesti keskinkertaisen kohteen arvoa varsin korkealle. Suunnittelijan kyvykkyys taas voi yksinomaan luoda rakennuksen kulttuurihistoriallisen ja ympäristöllisen merkittävyyden.

Seutukaavaliittojen luetteloissa oleva muistomerkit ovat enimmäkseen muistopatsaita. Ne on yleensä sijoitettu ryhmään "ei ikätietoa". Niiden ajoittaminen on ristiriitaista: toisaalta ne symboloivat jotain historiallista tapahtumaa tai henkilöä, toisaalta ne kertovat myös pystytysajankohtansa pyrkimyksistä.

Taulukossa n:o 14 esiintyvät kolme dateerattua muistomerkkiä ovat rajakiviä: Stolbovan rauhan rajakivi vuodelta 1617 Kuhmossa, Täyssinän rauhan rajakiveksi mainittu Maanselkäkivi Sotkamossa (kivessä vuosiluku 1684) - näi-

tähän voidaan pitää myös sotahistoriallisina muistomerkeinä - ja ilmeisesti pitäjänrajalle pystytetty Paalukurun kivi Ylivieskassa vuodelta 1760.

4.12.11 Muut kohteet (K)

"Muut kohteet" ovat koontiluokka, johon on sijoitettu sellaiset kulttuurihistorialliset muistomerkit, joille ei ole löytynyt sijaa muussa ryhmässä. Luetteloiden tekovaiheessa on lähinnä rajakivet luettu tähän ryhmään (liite n:o 4). Luetteloiden sisältöä analysoitaessa ryhmään tulivat kuulumaan kohteet, joiden kuvauksesta ei voinut päätellä selkeästi niiden edustamaa kulttuurihistorian alaa: kivirakennelmia, "rantoja", "saaria". Mukaan tuli myös esim. jatulintarha ja pato.

Kohteita tässä ryhmässä on 26, mikä on 1,7 % kaikista kohteista. Kohdekuvausten epäselvyyden vuoksi ryhmä kaipaa tarkistuksia.

4.12.12 Jaottelusta kulttuurihistorian aloihin

Kohteiden jako kulttuurihistorian eri aloihin on tehty seutukaavaliittojen luetteloiden laatimisvaiheessa. Se on ollut käytössä sisällön tasapuolisuuden varmistajana. Kustakin kunnasta on pyritty löytämään mahdollisimman monipuolinen kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden valikoima.

Luetteloituja kohteita ryhmiin sijoitettaessa on jaottelun kattavuudessa havaittu joitakin puutteita. Ryhmät eivät ole kyllin selkeärajaisia eikä niissä ole kattavasti alaryhmiä.

Tämä vaikeuttaa selvitysten sisällön tutkimista. Tarkkuut-

ta ja selkeyttä tulisi parantaa seuraavasti:

Talonpoikaisrakennukset ja -rakennusryhmät on jaoteltava tarkemmin siten, että oman alaryhmänsä saavat väentuvat, tärkeimmät ulkorakennukset (navetat, tallit, muut kotieläinsuojat, aitat, luhdit, puojirakennukset, riihet, pajat, saunat, kellarit, venehuoneet), erilaiset rakennelmat ja muut rakennetun ympäristön osat (kaivot, aidat, istutukset). Muut maaseudun rakennukset (virkatalot, torpat, mäkitalot, käsityöläisasumukset) tulee myös sijoittaa omiin alaryhmiinsä, ja niiden rakennuskanta tulee jaotella muiden maaseudun rakennusryhmien tapaan.

Talonpoikaisen rakennuskulttuurin edustajien käsittelemisen omana ryhmänä on perusteltua. Ne ovat oman, selkeästi määriteltävän ja alueellisesti merkittävän kulttuurihistorian alan dokumentteja, eikä niitä kokonaisuuksina voi luontevasti sijoittaa enempää "asumistoimintojen suorituspaiikkojen" ryhmään kuin elinkeinoon liittyviin kohteisiin.

Kylät, kyläkunnat ja viljelysmaisemat (ryhmä B) on jaettava alaryhmiin siten, että useamman talouskeskuksen muodostamat ryhmät ("puhto", kyläkunta) ovat oma alaryhmänsä. Tähän tulee sijoittaa kaikki kaavoittamattomilla alueilla olevat rakennetut kokonaisuudet. Tällöin raja taajamakoh-teisiin on selkeä. Se taas helpottaa luetteloiden tietojen käyttöä kaavoitus- ja rakennustoiminnassa, koska alueiden rakentamiseen vaikuttaa osin erilainen lainsäädäntö. Eri alojen hyötyrakennusten jaottelua on myös tarkennettava. Apuna tässä voivat olla muualla käytössä olevat jaotellut 24) (liite n:o 12).

4.12.13 Yhteenveto jaottelusta

Oulun läänin seutukaavaliittojen laatimien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden luettelot ovat yleispiirteissään varsin kattavia. Jakautuminen kulttuurihistorian eri osa-alueille ja ikäjakauma on kokonaisuutena sangen tasapuolinen. Luetteloissa on kuitenkin havaittu epätarkkuuksia:

(1) Kohteiden kuvauksia on pyrittävä täsmentämään siten, että ne olisivat mahdollisimman samantasoisia selostaessaan kohteen käyttöä. Näin voidaan saada nykyistä parempi kuva kohteiden kulttuurihistoriallisesta edustavuudesta. Ryhmä "ei tietoa" on kyettävä poistamaan luetteloista. Myös ryhmän K: "Muut kohteet" kuvauksia on eritoten tarkennettava, sillä kohteiden kulttuurihistoriallinen merkittävyys jää tällä hetkellä epäselväksi.

Raporteissa esiintyvät monet kirjainsymbolit tiivistävät tietoa, mutta voivat samalla aiheuttaa sekavuutta. Niiden välittämä tieto voitaisiin usein ilmaista myös sanallisesti tiiviissä muodossa.

(2) Kohteiden iänmäärittäystä olisi parannettava. Nyt vain n. puolet kohteista on dateerattu, ja näissäkin määrittämissä on suurta tarkkuusvaihtelua.

(3) Kohteiden tasapuolinen jakautuminen kulttuurihistorian eri osa-alueille olisi varmistettava kiinnittäen erityistä huomiota kohdemäärältään pieniin ryhmiin. Jakautuminen eri ikäkausille tulisi tarkistaa paitsi iänmäärittäystä parantamalla myös yrittämällä löytää uusia kohteita. Näin tulisi tarkentaa eritoten sotahistoriallisten sekä

liikenteeseen liittyvien kohteiden ikäjakaumaa.

Oulun läänin historian vaiheista 1800-luvun alkupuolelle saakka tulisi luetteloihin löytää lisää muidenkin alojen edustajia kuin talonpoikaisen kulttuurin ja kirkkohistorian kohteita. Vanhin kohderyhmä, 1500- ja 1600-luvun edustajat luetteloissa on pieni. Yleensä rakennusperinnön määrä tältä ajanjaksolta on vähäinen. Sen tutkiminen ja säilyttäminen onkin tärkeää juuri kohteiden harvinaisuuden vuoksi.

Tällä vuosisadalla tehtyjen maaseuturakennusten osuutta voisi mahdollisesti myöskin lisätä. Muutoinkin uusi rakennuskulttuuri olisi syytä ottaa tarkemman selvittelyn kohteeksi.

(4) Kohteiden jakaantuminen alueellisesti on joiltakin osin epätasaista. Tämän huomaa esim. elinkeinon sekä sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvien kohteiden ryhmästä. Yleensäkin eri alojen kohteiden alueelliseen jakautumiseen on syytä kiinnittää mahdollisissa jatkoselvityksissä kriittistä huomiota.

4.2 Luettelojen kattavuudesta asutushistorialliseen kehitykseen verrattuna

4.21 Tutkimusmenetelmä ja selvityksen tarkoitus

Kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden luettelojen edustavuutta selvitetään seuraavassa yleisesti vertaamalla niitä Oulun läänin asutushistorialliseen kehitykseen (25). Menetelmänä on:

(1) Selvittää asutuksen määrä ja sijainti valituilla aikatasoilla. Tasot esitetään jäljempänä.

(2) Selvittää luetteloitujen kohteiden määrä ja sijainti samoilla aikatasoilla.

(3) Verrata kohteiden määrän kehitystä asutuskehitykseen.

(4) Verrata kohteiden määrää ja sijaintia asutuksen intensiteettiin karttaselvityksen avulla.

Täten käy ilmi:

(1) Eri ikäisen rakennuskulttuurin yleispiirteinen edustus seutukaavaliittojen luetteloissa. Tätä on käsitelty myös kohdassa 4.12.

(2) Asutuksen ja kohteiden välinen korrelaatio.

(3) Rakennuskulttuurikartan "valkeat läiskät", jotka aikatasoittain kertovat vähäisten kohteiden alueet.

(4) Oulun läänin asutuskehityksen linjat.

Asutuksen kehitystä on selvitetty valitsemalla viisi aikatasoa, jotka kuvastavat Oulun läänin asuttamisen eri vaiheita 26). Valitut tasot ovat 1770, 1805, 1855, 1905 ja 1939. Neljän ensimmäisen aikatason tiedot perustuvat maakirjoihin ja ilmoittavat siis tilaluvun. Lähtökohtana on vuosi 1770, josta on ollut saatavana valmiit tiedot 27). Seuraavien kolmen aikatason (vuodet 1805, 1855, 1905) tiedot on kerätty maakirjoista ja esitetty vastaavalla tavalla kuin vuoden 1770 tiedot 28). Aikataso 1939 määräytyy väestönlaskentatietojen saatavuuden mukaan. Käyttökelpoisia tilakarttoja tältä ajalta ei ollut saatavissa. Kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet on ryhmitelty eri aikatasoille seuraavasti:

(1) ennen vuotta 1770, (2) 1800, (3) 1850, (4) 1900 ja 1950 rakennetut kohteet.

Vertailu on tehty kahdella tavalla:

(1) Kultakin aikatasolta on ensin selvitetty talonpoikaisen rakentamisen piiriin kuuluvien kohteiden määrä ja sijainti ja verrattu sitä tilalukuun. Talonpoikaiskohteet ovat parhaiten vertailukelpoisia tilalukuselvityksen tietojen kanssa.

(2) Kultakin aikatasolta on selvitetty myös kohteiden kokonaismäärä ja sijainti sekä verrattu näin saatuja tietoja väkilukuun 29).

4.22 Tilastollinen selvitys

Asutuskehitys sekä luetteloitujen ajoitettujen kohteiden esiintyminen käy selville oheisesta taulukosta 30).

Aika- taso	Tila- luku	Talonpoik. rakennuksia seutukaava- liittojen luetteloissa	Luetteloi- tuja talon- poik.rak./ 100 tilaa	Väki- luku	Kaikki ajoite- tut koh- teet/1000 asukasta	Kaikki ajoite- tut koh- teet/1000 asukasta
1769 1770	3464	28	0,8	n. 52000	32)	51 n. 1,0
1799 1805	4106 4106	99	2,4	n. 82000	32)	161 n. 2,0
1849 1855	5605 5605	160	2,9	138600	33)	268 1,9
1899 1905	6037 6037	330	5,5	221666	34)	544 2,5
1939 1949	29053 ³¹⁾	372	1,3	307710	35)	752 2,4

Taulukko n:o 14. Oulun läänin tila- ja väkiluvun kehitys aikatasoittain sekä eri aikatasoilta olevien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden esiintyminen.

Taulukko kertoo luetteloitujen ajoitettujen kohteiden määrän kasvavan tasaisesti suhteessa asukasluvun kasvuun lukuunottamatta 1800-luvun loppupuolta, jolta ajalta on huomattavasti muita ajanjaksoja enemmän ajoitettuja kohteita.

Taulukosta huomataan, että ajoitettujen 1900-luvun talonpoikaisrakentamista edustavien kohteiden määrä tilalukuun verrattuna on muita ajanjaksoja pienempi. Tältä osin seutukaavaliittojen selvitykset eivät näytä antavan oikeaa kulttuurihistoriallista kokonaiskuvaa. Kaikkien ajoitettujen kohteiden vertaaminen asukasluukuun kertoo puolestaan jo aiemmin havaitun (taulukko n:o 1) vanhimpien ikäryhmien pienen edustuksen. Taulukosta voidaan lisäksi päätellä, että 1800-luvun alkupuolelta olevia, muita kuin talonpoikaisrakentamista edustavia kohteita on luettelosta suhteellisen vähän. Taulukoiden lukuihin vaikuttavat 1700-luvun lopulla rakennetut useat kirkot ja 1800-luvun loppupuolen monet elinkeinoon sekä sivistyshistoriaan ja hallintoon

liittyvät kohteet. Taulukko kertoo tässä osin myös eri aikakausien rakennustoiminnan vilkkaudesta.

4.23 Vertailu karttapiirroksin

Asutuskehityksen ja luetteloitujen kohteiden vertailu karttapiirroksin on esitetty liitteessä n:o 6. Siitä voidaan päätellä seuraavassa esitettävät seikat eri aikatasoilta.

Ennen vuotta 1770

Asutus on levittäytynyt läänin alueelle vesistöjä seurailleen. Harvaan asuttuja alueita on Kuusamossa ja Taivalkoskella. Lähes asumattomia ovat läänin pohjoisosan erämaat Iijoen-Kuivajoen pohjoispuolella sekä Kainuun erämaat. Asutus on harvaa myös läänin eteläosan jokilatvojen välisillä alueilla.

Talonpoikaisen rakentamisen piiriin kuuluvat kohteet tältä vanhimmalta tarkasteluajanjaksolta keskittyvät Oulun, Oulunsalon ja Tyrnävän seuduille, toinen keskittymä on läänin eteläosassa nykyisten Pyhäjoen, Kalajoen ja eritoten Sievin kunnan alueella. Kohteita on harvakseltaan Siikajokilatan tienoilla sekä Kainuussa ja Pudasjärvellä. Ilman aikakauden agraarikulttuurin muistomerkkejä ovat asutuista alueista rannikkoalue Oulusta pohjoiseen, Pudasjärven ja Oulun väliset alueet, Siikajokilaakson alaosa sekä eteläiset rannikkoseudut Saloisten tienoille asti sekä valtaosa Pyhäjoki- ja Kalajokilaaksoa. Kohteiden vähäisyys Oulujärven rannoilla sekä muistomerkkien puuttuminen lähes tyystin Kuhmosta ja Suomussalmen suunnasta Oulujärveen laskevien vesireittien varsilta pienentää Kainuun osuutta ajanjakson kohteiden edustuksessa.

Kaikki kohteet tarkastelun piiriin otettaessa huomataan jakautumisen olevan pääpiirteissään sama kuin agrarikulttuurin esimerkkien kohdalla. Luetteloiden kokonaiskattavuus paranee, saavathan Kuivaniemi ja Siikajoen-Saloisten seutu edustajansa mukaan. Selvää kattavuuden paranemista on myös talonpoikaiskulttuurin vanhoilla tukialueilla Oulun-Oulunsalon sekä Tyrnävän ja Temmeksen seuduilla. Kohteiden kokonaismäärä lisääntyy selvästi myös Kajaanin alueella ja Manamansalossa Vaalan alueella.

Aikataso 1799/1805

Asutus on tihentynyt jo v. 1770 asutuilla seuduilla. Merkittäviä uusia aluevaltauksia ei ole tehty, joskin esim. Kuusamon väkiluku on kasvanut n. 1,5-kertaiseksi 36). Voimakasta kasvua on myös yleensä Suur-Iin alueella 37).

Talonpoikaisen rakentamisen muistomerkit sijoittuvat pääosin samoille alueille kuin edellisen tarkasteluajanjakson kohteet, määrä vain lisääntyy. Merkittävää on uusien edustajien esiintyminen Haukiputaalla, Iissä, Kiimingissä, Saloisissa, Oulunsalossa ja Ristijärvellä.

Kaikkia kohteita tarkasteltaessa voi niiden huomata sijoittuvan samoille seuduille kuin vanhimman aikatason kohteetkin. Karttapiirroksista näkyy myös oululaisten kohteiden voimakas lisääntyminen sekä ajoitettujen kohteiden suuri määrä Sievissä.

Aikataso 1849/1855

Asutus on lisääntynyt vanhoilla tukialueillaan. Kasvu on ollut voimakasta etenkin Haapajärvellä.

Talonpoikaista rakentamista edustavat kohteet sijaitsevat

nekin pääosin aiemmilla esiintymisalueillaan. Luettelois-
sa on edelleenkin vähän ajoitettuja dokumentteja Koillis-
maan asuttamisen vaiheista. Myös Haapajärven seutu on ilman
edustusta. Hailuoto sen sijaan saa mukaan ensimmäiset ajoi-
tetut talonpoikaiskulttuurin muistomerkinsä.

Kaikkien kohteiden tarkastelu kertoo kohteiden määrän li-
säntyneen entisillä sijoillaan. Määrän kasvu näkyy varsin-
kin Oulun seudulla ja Kajaanissa.

Aikataso 1899/1905

Asutus on tihentynyt entisestään ja levinnyt läänin itä-
ja pohjoisosien erämaa-alueille. Tähän on vaikuttanut
talonpoikaissäestön merkittävä lisäelinkeino, tervanpolt-
to 12), (liite n:o 9).

Talonpoikaista rakentamista edustavat kohteet sijoittuvat
edellisten tarkastelutasojen tapaan. Ajoitettujen kohtei-
den puuttuminen tai vähäisyys on havaittavissa pahimpana
Haapajärvellä, Reisjärvellä, Oulaisissa, Sotkamossa,
Kuhmossa, Puhdajärvellä, Taivalkoskella ja Kuusamossa.

Kaikkien kohteiden esiintymistä tarkasteltaessa näkyy sel-
västi Oulun seudun sekä Kalajokilaakson länsiosan kohtei-
den suuri määrä.

Aikataso 1939/1949

Asutuskehityksen vertaileva selvittely tilalukuun perustu-
en ei enää ole mahdollista, koska käytettävissä ei ole ollut
tilakarttoja. Asutuksen maantieteellinen jakautuminen on
tarkastelussa esitetty vuoden 1939 väestötilastojen kartan
mukaisesti (38). Se näyttää asutuksen jakautumisen edellisiä

tarkastelutasoja tarkemmin, sillä siinä on läänin koko väestön sijoittuminen kaupungeittain ja kylittäin. Kartasta näkyy jo vuoden 1770 selvityksessä havaittu asutuksen sijainti: asutus on tiheintä läänin länsiosan jokivarsilla ja rannikolla. Oma keskittymänsä on itäläänissä Kajaanin tienoil-la. Muut läänin osat ovat varsin harvaan asuttuja.

Talonpoikaisen rakennuskulttuurin muistomerkit sijoittuvat tällä aikatasolla tarkasteltuina entistä tasaisemmin koko läänin alueelle painopisteen ollessa länsiläänissä. Kohteiden sijainti ja määrä kuvastavat näin myös asutuksen sijoittumista.

Kaikkien kohteiden esiintymistä tarkasteltaessa huomio kiintyy Oulun seudun valta-asemaan. Runsaita kohde-esiintymiä on myös Oulun eteläpuolella Piippolan-Pulkkilan tienoille asti, sekä Raahessa, Nivalassa ja Kajaanissa.

4.24 Yhteenveto kattavuudesta

(1) Yleispiirteissään seutukaavaliittojen luetteloiden ajoitetut kohteet kuvastavat varsin hyvin läänin asutuskehitystä sekä asutuksen sijainnin että väestön määrän suhteen.

(2) Kohteiden määrä vaihtelee alueittain ja eri aikatasoilla siten, että luetteloiden edustavuus kärsii. Perusinventoinnit eivät ole täysin yhteismitallisia. Niitä tehtäessä ei ole kunnittain tehty yhtä huolellista selvitystyötä.

Näin ollen valintakriteerit ovat vaihdelleet kunnittain. Selvä osoitus tästä on esimerkiksi Sievin alueen ennen vuotta 1800 valmistuneiden talonpoikaisrakennusten suuri määrä verrattuna naapuripitäjiin. Sievin ei tiedetä asutuskehityksessään, rakentamisessaan tai lähdetietojen runsaudessa olevan ympäristöstään poikkeava alue 39), joten rakennusten

ikätietojen runsaus on seurausta hyvästä selvitystyöstä. Samaa voidaan otaksua myös Piippolan ja Pulkkilan runsaista vuosilukutiedoista.

(3) Läänin itäosa Pudasjärvi-Pyhäntä-linjasta lähtien on edustettuna varsin vähäisin dateeratuin kohtein. Sama koskee myös eteläisten jokilatvojen aluetta. Tämä vastaa likimäärin asutuksen etenemistä ja sen tiheyden kasvua 12). Samalla se kertoo osaltaan siitä, että sotien hävitykset ovat pahimmin koetelleet läänin itäosaa. Tämän alueen vanha rakennuskanta on mahdollisesti myös ollut vauraan rannikkoseudun rakennuksia huonokuntoisempaa 40).

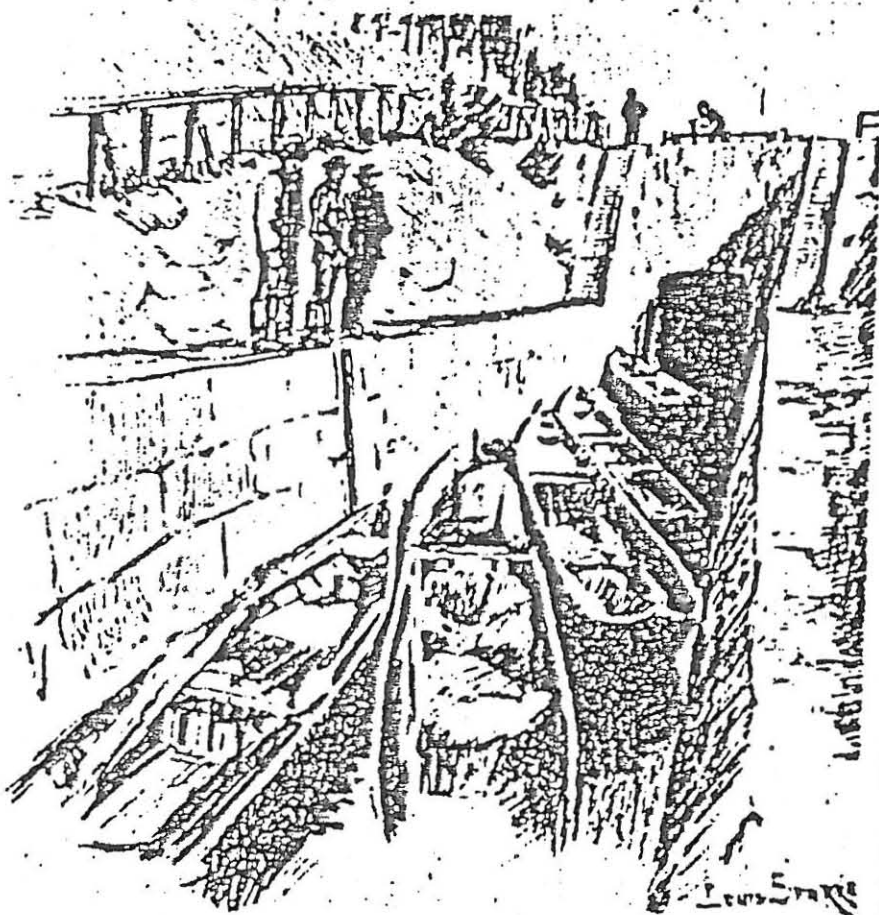
- Alueilla ei ole epätavallisen vähän historiallista lähdemateriaalia 39). Ajoitettujen kohteiden vähäisyys voi kuvastaa täten myös perusinventoinneissa olevia heikkouksia. Tosin esim. Kainuussa on tällä hetkellä maakunnan koko rakennuskantaan verraten alueellisesti vähiten ennen v. 1920 rakennettuja taloja (4.12. ikäjakauma).

Väestön kasvu kiihtyy tarkasteluajanjaksolla; kasvu on etenkin jakson loppupuolella varsin tasaista. Tilojen määrää asukaslukuun verrattaessa huomataan talonpoikaisen elinkeinon osuuden pienenevän suhteellisesti tarkasteluajanjakson puolivälin tienoilla.

Talonpoikaisen rakennuskulttuurin edustajien määrä seutu-kaavaliittojen luetteloissa lisääntyy voimakkaasti 1800-luvun loppupuoliskolla, mikä johtaa näiden suhteelliseen yliedustukseen. Tähän viittasi jo kaikkien luetteloitujen kohteiden vertaileva tarkastelu (kohdat 4.12. ja 4.12.1). "Yliedustusta" ei ole kuitenkaan pidettävä virheenä; inventointien voidaan tältä osalta katsoa onnistuneen.

Kaikkien kohteiden määrä luetteloissa kasvaa sangen tasaisesti; keskimääräistä nopeampaa kasvua on 1700-luvulla ja 1800-luvun loppupuoliskolla. Väestökehitykseen verrattuna kaikkien kohteiden määrä näyttää kasvavan tarkastelujakson alussa nopeammin kuin asukasluku. Tämä kertoo kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävien kohteiden kuvastavan suhteellisesti varsin hyvin 1700-1800-luvun vaihteen tilannetta. - Aiemman tarkastelun perusteella tiedetään kuitenkin, että kohteet ovat lähes yksinomaan talonpoikaisen ja kirkollisen rakennuskulttuurin edustajia (taulukko n:o 1).

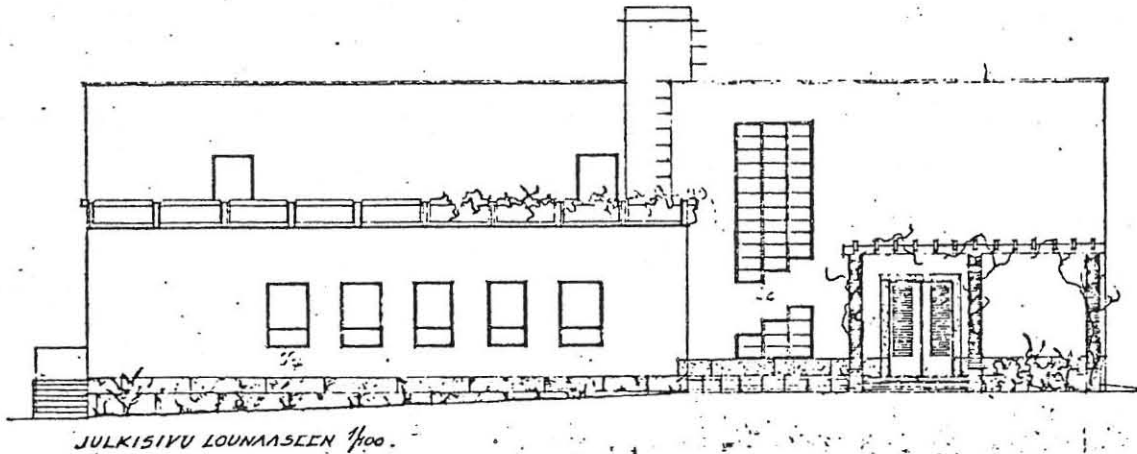
Toinen kohteiden "kasvukausi" 1800-luvun puolivälistä alkaen pitää luetteloitujen kohteiden edustuksen tasaisena suhteessa väestökehitykseen. Lähempi tarkastelu kertoo talonpoikaisen rakennuskulttuurin muistomerkkien osuuden pienenevän. Kohteiden jakautuminen muille kulttuurihistorian osaluueille muuttuu tarkastelujakson loppupuoliskolla entistä tasaisemmaksi (taulukko n:o 1).



Kuva 11. Ämmäkosken tervavenekanava Kajaanissa, historiallisesti merkittävä kohde. Kainuun seutukaavaliiton raportissa sille on suositeltu ennallistavia toimia. Kanava onkin nyttemmin kunnostettu.

4.3 Kohteiden kulttuurihistoriallinen ja ympäristöllinen merkitys. Valintaperusteista

Kohteet on valittu luetteloihin liitteessä n:o 1 esitetyin perustein, jotka ovat luonteeltaan joko historiallisia (H), rakennushistoriallisia ja -taiteellisia (R) tai maisemallisia (M: miljöökohde, MK: maisemakokonaisuus). Perusteet eivät ole luokkina yhteismitallisia, vaan ne ilmaisevat väljästi kohteen kulttuurihistoriallisen ominaislaadun. Tämä on yhdistelmä historiallisista, esteettisistä ja alueen laajuutta ilmaisevista seikoista. Samassa kohteessa voi yhtyä useita mainituista perusteista, ts. luetteloissa kohdetta on luonnehdittu usealla eri symbolilla.



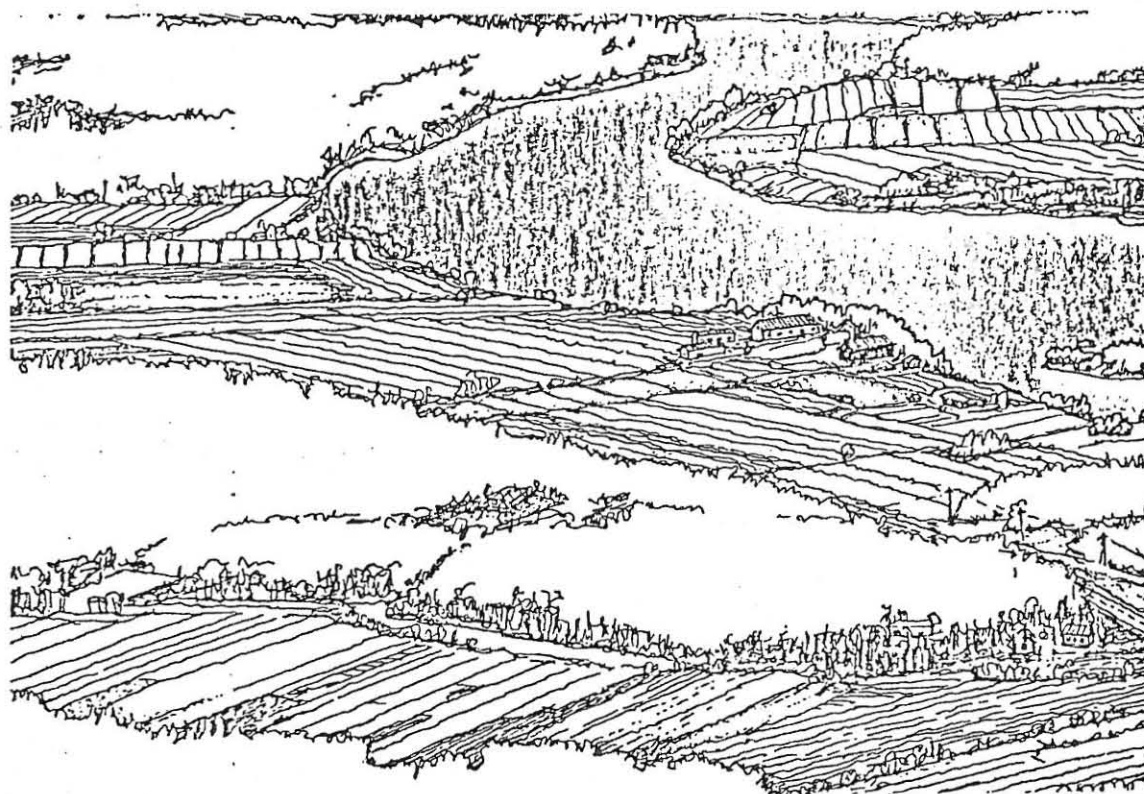
Kuva 12. Asuintalo Koskikara Kajaanissa. Talo on luokiteltu rakennushistoriallisesti arvokkaaksi. Sille on annettu väljä toimenpidesuositus, jonka mukaan rakennuksen säilymisen tai käytön kannalta tarpeelliset muutokset ovat sallittavia.

Oulun läänin seutukaavaliittojen luetteloissa olevien kohteiden kulttuurihistoriallisesta ja ympäristöllisestä laadusta kertoo seuraava taulukko. Siinä esitetään kolme pääluokkaa (H, R, M/MK), jotka kukin on jaettu alaluokkiin sen mukaan miten kohteille on luetteloissa esitetty pääluokan perusteen lisäksi muitakin laadunmääritteitä. Luvut ilmaisevat kullakin perusteella valittujen kohteiden määrän seutukaavaliittojen luetteloissa.

	M	% kohteiden kokonais- määrästä
Historialliset perusteet (H)	238	
" " ensisijaisena	170	
" " yhteensä	408	27,2
Rakennushist. perusteet (R)	359	
" " ensisijaisena	447	
" " yhteensä	806	53,6
Maisemalliset perusteet (M, MK)	75	
" " ensisijaisena	163	
" " yhteensä	238	15,8
Perusteet esitetty yhteensä	1452	
Perusteet puuttuvat	51	3,4
Σ	1503	100,0

Taulukko n:o 15. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Kohteiden laadusta kertovat valintaperusteet.

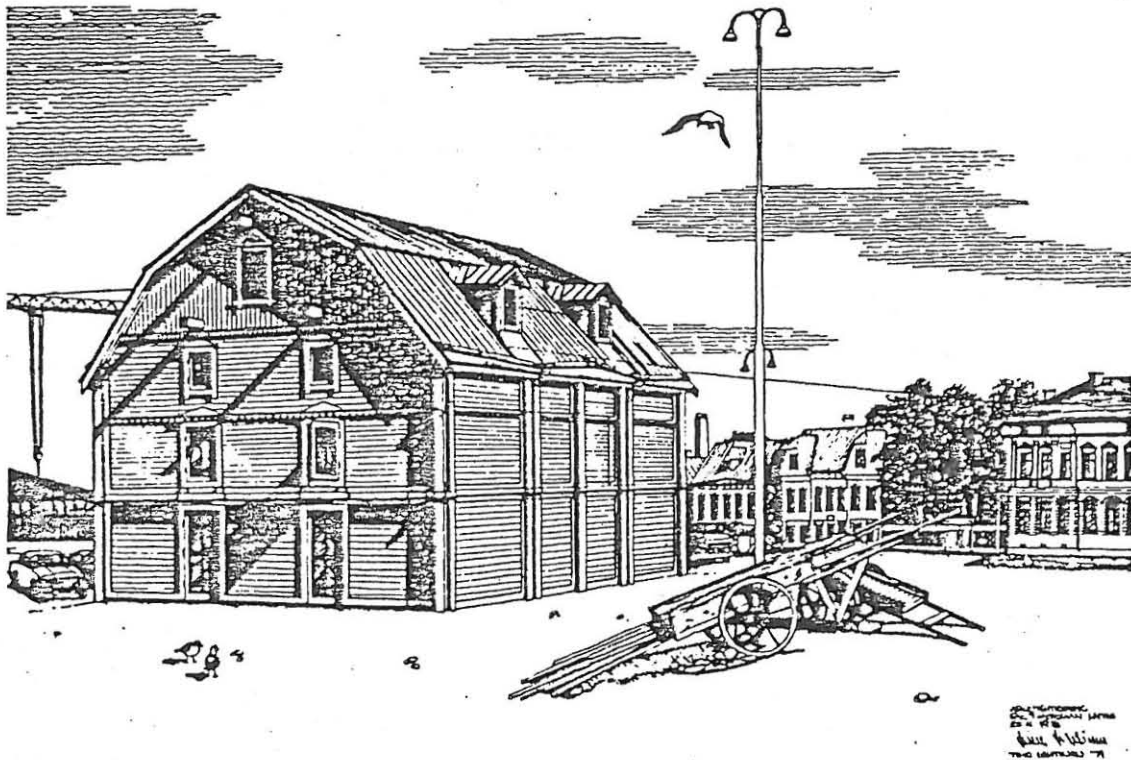
Rakennushistorialliset ja -taiteelliset perusteet ovat määrävinä valintakriteereinä ja kohdetta luonnehtivina tekijöinä yli puolella luetteloiduista kohteista. Lisäksi rakennushistorialliset perusteet ovat toissijaisten perusteiden selvästi suurin ryhmä 41). Kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävät kohteet ovat pääosin rakennuksia, ja seutukaavaliittojen selvitysten valossa kulttuurihistoriallisen suojelun ongelmat ovat täten pitkälle rakennussuojellisia kysymyksiä.



Kuva 13. Oulujokivarsi on kaupungin alueella oleva laaja maisemakokonaisuus, joka sisältää monia sekä maaseutu- että kaupunkimiljöön elementtejä. Sen suojelusuositus Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton raportissa on väljä ja muutoksia salliva.

Luettelointiperusteissa on pidettävä puutteena sitä, että kirjainsymbolin käyttö ei tuo esille rakennustaiteen osuutta. Kauneusarvojen merkitys jää näin ollen seutukaavaliitosten selvityksissä selkiintymättömäksi, ja ympäristöestettisen tiedon välittyminen muille kaavatasoille ja rakentamiseen jää puutteelliseksi.

Muuten perusteet ovat kattavia ja kohteen luonnetta selkeästi kuvaavia - luetteloihin ei jää aukkoja. Perusteiden käyttö riippuu osin selvitysten laatijan henkilökohtaisista näkemyksistä.



Kuva 14. Bergbomin makasiini Oulun kauppatorin rannassa on rakennettu 1800-luvun alussa ja saanut uusrenessanssivaikutteisen asunsa saman vuosisadan lopulla. Rakennus on suositeltu säilytettäväksi nykyisellään.

4.4 Suojelusuosituksista

Seutukaavaliittojen raporteissa on kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävälle kohteille annettu suojelusuositukset 1), joissa lyhyesti annetaan ohje siitä, miten kuhunkin kohteeseen olisi suhtauduttava niihin rakentamistoimia tehtäessä. Raporteissa ei tarkemmin perustella annettua suositusta. Joissakin kohteiden kuvauksissa on mukana tietoja, jotka ilmoittavat suosituksen perusteeksi katsottavia seikkoja. Niinpä esimerkiksi maininta arvokkaasta alkuperäisessä asussaan säilyneestä rakennuksesta johtaa suositukseen, joka esittää kohteen säilyttämistä nykyisellään. Maininta rakennuksen tyyliin sopimattomista muutostöistä ar-

vokkaassa kohteessa on ollut syynä ennallistavien muutosten suosittelamiseen. Yleensä suositukset ovat raporttien laatijan näkemykseen pohjaavia; luettelot on laadittu ns. pika-inventointien pohjalta, eikä kohteissa ole voitu tehdä perusteellisia tutkimuksia. Suosituksista todettakoon vielä seuraavaa:

Suositus A: "Säilytettävä nykyisellään" on mielestäni tiukasta sanamuodostaan huolimatta väljä. Käyttörakennusta ei voida jähmettää nykyiseen tilaansa. Ei myöskään voida olettaa, että kohteen kaikki osat olisivat säilyttämisen arvoisia. Suositus tarkoittaaakin kohteeseen mahdollisesti suunniteltavien rakentamistoimien tekemistä siten, ettei sen arvoa turmella. Suositus kertoo piilevästi sen, että kohde kuuluu korkeimpaan arvoluokkaan.

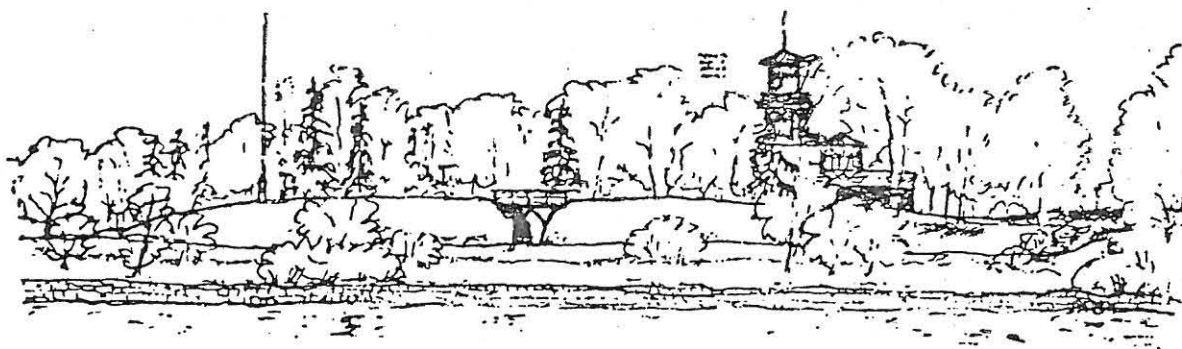
Suositus B: "Ennallistavat muutokset suositeltavia" on osoitus siitä, että kohteeseen on luetteloiden laatijan käsityksen mukaan tehty arvoa alentavia muutoksia. Nämä toivotaan seuraavissa korjaus- ja muutostöissä poistettavan siten, että kohteelle palautuu sen entistä merkittävyyttä. Suositus ei sinänsä sisällä ilmoitusta kohteen arvon suuruudesta, mutta sen voidaan olettaa B-luokan kohteilla olevan suurempi kuin seuraavan C-luokan edustajilla.

Suositus C: "Kohteen tai alueen säilymisen tai käytön kannalta tarpeelliset muutokset sallittavia" on väljä toimenpide-ehdotus. C-luokan kohteita ei ole nähty niin arvokkaiksi, että niihin kohdis-

tettaville rakentamistoimille ennalta asetettai-
siin säilyttäviä ja ennallistavia suosituksia.
Tällaisethan mielletään usein rajoituksiksi,
joilla voi olla kustannuksia lisäävä tai käyt-
töä hankaloittava vaikutus. - Rakentamistoimia
ei toki voitane olettaa tehtävän näissäkään koh-
teissa niiden arvoa alentavasti. C-suositus on
annettu myös vaikeasti luokitelluille kohteille,
esim. kulttuurimaisemille ja muille rakennetuil-
le kokonaisuuksille, joissa kohteen eri osiin
voidaan katsoa kohdistuvan erilaisia rakentamis-
toimia.

Suositus D: "Muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinais-
jäännös" on luonteeltaan edellisistä poikkeava.
Se ilmoittaa, että kohde kuuluu muinaismuisto-
lain piiriin ja on täten lailla suojeltu.

Suojelusuositusten tarkempi selvittäminen seutukaavaliitto-
jen raporteissa olisi paikallaan, jotta raporttien käyttö-
kelpoisuus kaavoitus- ja rakentamistoiminnassa paranisi.
Myös suositusten uudelleen muotoileminen ja mahdollinen määrän lisää-
minen edistäisi käytännön säilyttämistoimintaa. Suositusten
sisällön tarkennus ja lukumäärän lisääminen olisi tehtävä
sitte, että ne kattaisivat eri tyyppiset säilyttämis- ja en-
nallistamistoimet huoltotoimista konservointiin ja palautta-
vaan rakentamiseen. Niiden tulisi ottaa myös kantaa kohteen
ympäristöön. Tehtävien rakennustoimien tulisi toisaalta ol-
la sopusoinnussa paitsi kohteen itsensä myös ympäristön kans-
sa.



Kuva 15. Oulun Linnansaari, joka on muinaismuistolain suo-
jaama linnan jäänteiden ja niiden ympäristön osalta.

Toisaalta myös ympäristö tulisi saattaa kohteen arvon mukaiseen asuun. Suojelusuositusnimityksen muuttaminen toimenpidesuositukseksi vastaisi paremmin sen sisältöä ja edistäisi sen käyttöä. Sanalla "suojelu" on tässä yhteydessä liian kapea-alainen sisältö; suositellut toimet sisältävät muutakin kuin vain suojelua. Suosituksia onkin kehitetty tähän suuntaan Oulun kaupungin teettämässä inventoinnissa 42).

Kohteiden jakaantuminen eri suositusluokkiin on esitetty alla olevassa taulukossa:

SUOJELUSUOSITUKSET:

	A	A	A	A	A	A	A	A	A	B	B	B	B	B	B	C	C	C	C	C	C	C	C	D	D	ei suosi- tusta	M		
kp1	345	9	67	1	2	1	1	1	1	207	12	24	3	1	1	512	9	5	6	1	1	2	1	1	37	1	1252	251	1503
%	22,9	0,6	4,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	13,7	0,8	1,5	0,2	0,1	0,1	34,0	0,6	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,2	5,0	16,7	100	

Taulukko n:o 16. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden jakaantuminen eri suositusluokkiin.

Taulukossa esiintyvät useamman suositussymbolin ryhmät sisältävät ne kohteet, joissa on useampia osia, tavallisesti erillisiä rakennuksia. Näille on kullekin annettu oma suosituksensa.

Suosituksia ei ole annettu 16,7 %:lle raporttien kohteista. Eniten luetteloituja kohteita on väljän suosituksen ryhmässä C, jonka kohdemäärä on 34 % kaikista luetteloiden kohteista. Lähes neljäsosa kohteista (23 %) on suositeltu säilytettäväksi nykyisellään. Osin turmeltuneita kohteita (B-luokka) on 13,8 % kaikista luetteloiduista kohteista.

5 TIETOJEN TALLENNUKSESTA JA KÄYTÖSTÄ

Kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet on seutukaavaliittojen selvityksiä laadittaessa jaettu toimintansa mukaisiin ryhmiin. Täten on haluttu varmistaa kaikkien kulttuurihistorian osa-alueiden edustuksen mukaantulo kohdeluetteloihin. Tätä jakoa voidaan pitää eräänä käyttökelpoisena tapana tehdä ryhmäjakoa myös tallennettaessa kohteita koskevaa tietoa, koska tällöin on mahdollista saada keskitetyksi kuva jonkin osa-alueen historiallisesti arvokkaasta rakennuskannasta. Tehtyä jaottelua käyttämällä tiedon välitys on kuitenkin vaikeaa. Jako antaa kuvan rakennuskannan käyttömuotojen historiasta eikä ole yhteismitallinen nyt yleisesti arkistoinnissa ja tilastoinnissa käytössä olevien jaottelujen kanssa.

Yleisin ja merkittävin rakennuskannan jako toimintojen mukaisiin ryhmiin on tilastokeskuksen käyttämä jaottelu tai siitä johdetut, hieman muunnellut jaottelut. Näitä sovelletaan ja käytetään esim. kuntatason rakennustilastojen laadinnassa. Kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita koskevan tiedon olisi välityttävä sinne, missä sillä on vaikutusta: kuntiin suunnittelijoille ja mm. rakennustarkastajille. Tämä vaatii sujuakseen sellaisen rekisterin luomista, jolla tieto siirtyy museotoimen ja seutukaavoituksen piiristä muille käyttäjäryhmille 43). Myös museo- ja arkistotoimi tarvitsisi yhtenäistä sujuvaa perustaa tiedontallennus- ja välitysjärjestelmilleen 44).

Seutukaavaliittojen luetteloissa käytettyä jaottelua voidaan verrata tilastokeskuksen käyttämään luokitteluun (liite n:o 12, liite n:o 4). Siinä ei ole erikseen omaa luokkaansa esim.

rakennetuille kokonaisuuksille, kulttuurimaisemille ja puistoille. Näin esim. Oulun kohteita jaoteltaessa ylimääräluokkaan tulee 23 kohdetta 92:sta. Tähän sisältyvät seutukaavaliittojen jaottelussa mukana olevat 12 "ei käyttötietoa" kohdetta. Nämä kohteet ovat yleensäkin sellaisia, joiden kuvaus luetteloissa on puutteellinen. Itse jaottelu on kattava. Toisen esimerkkikunnan, Nivalan 27 kohteesta 12 jää luokittelun ulkopuolelle. Seutukaavaliittojen käyttämän jaottelun mukaan ei ilman käyttötietoa (kulttuurihistorian osa-alueetta) jää yhtään kohdetta.

Kaikkia käyttäjäryhmiä palvelevan tiedoston luomiseksi on tehtävä luokittelu, joka kattaa koko rakennetun ympäristön. Tähän perustuva tietojen tallennus- ja käyttöjärjestelmä tulee niveltää jo olemassa oleviin järjestelmiin. Tärkeää on säilyttää yhtymäkohdat tilastokeskuksen tietokantoihin sekä mm. Suomen rakennustaiteen museon (liite 12) ja Oulun yliopiston arkkitehtuurin historian laitoksen arkistojaotteluun, joka perustuu UDK-luokitukseen.

Tällöin tulee ottaa huomioon kulttuurihistorian osa-aluejaon nimikkeistön muuttaminen siten, että se kattaa koko edustamansa osa-alueen. Seutukaavaliittojen luetteloiden laadinnassa käytettyä jaottelua tulee tarkentaa muodostettujen ryhmien sisältöä alaryhmiin eritellen. Kulttuurihistorian osa-alueet tulee kattaa myös ajallisesti. Tällöin nimikkeistä tulisi jättää pois "historialliset kohteet" ja korvata ilmaisulla, joka ilmoittaa kohteen liittyvän yleisesti johonkin kulttuurihistorian osa-alueeseen tai kohteen käyttötarkoitukseen. Esimerkiksi "Kirkkohistoriaan liittyvät kohteet" voidaan muuttaa muotoon "Kirkolliseen ja seurakunnalliseen toimintaan liittyvät kohteet" tai "sakraalirakennukset" (liite n:o 12).



Kuva 16: Lamminahon talo Vaalassa. Laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta turvaa sen säilymisen.

6. KOHTEIDEN SÄILYMINEN JA NIISSÄ TEHDYT MUUTOKSET

6.1 Yleistä

Seuranta- Oulun läänin seutukaavaliittojen luetteloimien 1503 kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävän kohteiden säilyminen, muutokset, kohteiden säilymistä ja mahdollista häviämistä sekä kohteiden tutkiminen

teossa tehtyjä muutoksia selvitetään kunnittaisen kyselyn avulla. Kaavake on liitteenä n:o 2. Tätä seuranta-tutkimusta on jo selvitetty kohdissa 2 ja 3.2. Sitä käsitellään kohdassa 6.2.

Kysely n:o 2: Kyselytutkimus sisältää myös kaavakkeen, jolla pyritään korjauksia tekemään kohteisiin.

toittamaan uudet luetteloihin mahdollisesti lisättävät kohteet (6.3; kaavake: liite n:o 3).

Kysely tehtiin vuoden 1983 lopulla. Vastanneita kuntia oli 41 läänin 53 kunnasta. Entinen Kajaanin maalaiskunta

on tässä mukana omana kuntanaan. Kysely osoitettiin nykyiseen Kajaaniin, ja vastauksista poimittiin entisen maalaiskunnan tiedot. Vastanneiden määrä on 77,6 % kaikista kunnista. Kysely osoitettiin joka kuntaan kolmelle taholle (ks. kohta 3.2), ja vastauksia tuli yhteensä 60. Tarkempia tietoja vastanneista on liitteessä n:o 13. Vastauksissa annettiin tietoja Kainuusta 188 kohteesta (Kainuun luetteloitujen kohteiden koko määrä 226) ja Pohjois-Pohjanmaalta 648 kohteesta (koko määrä 1277). Yhteensä tietoja saatiin 836 kohteesta, mikä on 55,6 % kaikista luetteloiduista kohteista (1503).

Vastanneet tahot käsittelivät oman kuntansa kohteita määrällisesti varsin kattavasti. Kainuusta tietoja antaneiden yhdeksän kunnan kohteista (203) tietoja tuli 92,6-prosenttisesti, Pohjois-Pohjanmaan tietoja antaneiden kuntien 887 kohteesta 73,1-prosenttisesti.

Luetteloihin ehdotettiin lisättäväksi uusia kohteita 18 kunnan alueelta yhteensä 50. Näitä tarkastellaan kohdassa 6.3.

6.2 Kysely n:o 1

6.21 Säilyttäminen

Kaavallinen suojelu sekä kunnan tekemät suojelupäätökset ovat vastausten mukaan lisääntyneet luettelojen laatimisen (Kainuu 1973, Pohjois-Pohjanmaa 1978) jälkeen. Tämä kuvastaa yleisesti asenteiden muuttumista perinneympäristön säilyttämiselle myönteiseen suuntaan.

Vastauksista ilmenee, että suurin osa kohteista on säilytetty omistajan toimesta. Kyselyn perusteella luettelojen teko-
vaiheessa niitä oli 352, v. 1983 taas 670. Tämä on
80,1 % 836 vastausten piirissä olevista kohteista ja 44,6 %
kaikista luetteloiduista 1503 kohteesta,

joten saatuja tietoja voidaan läänin tasolla pitää yleispiirteisesti tilannetta kuvaavina. Vastausten mukaan asema- tai rakennuskaavan avulla (1.3) säilytettäviä kohteita on 20, yleiskaavan avulla (1.4) 21. Kunnallinen säilytyspäätös koskee taas 18 kohdetta (1.5). Muita säilyttämistapoja koskevat tiedot ovat epätarkkoja tai ne täydentävät aiemmissä kohdissa annettuja tietoja. Ko. kohteita on 26. - Luettelojen laatimisajankohdan tiedot ovat vähäisiä (35), joten johtopäätösten teko niiden pohjalta on epävarmaa.

Rakennussuojelulaille säilytetyjä kohteita on läänissä vastausten mukaan 40 (v. 1973/78 18). Näistä yksikään ei todellisuudessa ole varsinaisen rakennussuojelulain piirissä. Joukossa oli muutamia muinaismuistolain tarkoittamia kiinteitä muinaisjäänöksiä. Kyselyä laadittaessa rakennussuojelulla tarkoitettiin lakia kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta (573/64) ja siihen liittyvää asetusta (279/65) sekä asetusta valtion omistamien rakennusten suojelusta (278/65). Kysymyksen muoto johti väärinkäsityksiin.

Kohdassa 1.7 vastauksista voi löytää kaksi mainitun lain mukaan suojeltua kohdetta: Lamminahon talo Vaalassa ja Kaukon kalalanssin kalastuskylä Pyhäjoella. Nämä sisältyvät niihin kuuteen Oulun läänissä olevaan kohteeseen, joiden suojelupäätöksen valtioneuvosto on vahvistanut. Kaikki nämä on mainittu seutukaavaliittojen luetteloissa. Läänissä on viireillä kuusi suojeluhakemusta, joiden kohteista viisi sisältyy seutukaavaliittojen raportteihin 45).

Vastausten mukaan läänissä on v. 1983 lopulla yhteensä 795 kohdetta, joiden säilyttämisestä on eri tavoin päätetty. Luetteloiden laatimisaikaan niitä on ollut 405. Saatujen tietojen mukaan säilyttämistoiminta on ollut suhteellisen vilkasta.

Vastaukset eivät anna todenmukaista kuvaa läänin rakennus-suojelun tilasta. Kontrolliselvityksessä on käynyt ilmi, että esim. Oulussa oli v. 1981 16 asemakaavalla säilytettyä kohdetta, 19 kohdetta, joiden säilymistä kaava tukee sekä 12 kunnallisella päätöksellä säilytettyä kohdetta 46).

Vastaavia kohteita on myös Kajaanissa. Näistä yhdestäkään ei ollut tietoja kyselyn vastauksissa. Sekä Oulussa että Kajaanissa on useita vastaavia hankkeita vireillä 47).

Seutukaavaliittojen raporttien vaikutusta voisi tarkemmin tutkia. Ensin olisi selvitettävä erilaatuisten säilyttämiskeinojen piirissä olevat kohteet ja paljonko niistä on sisältynyt mainittujen raporttien luetteloihin.



Kuva 17. Oulun Kirkkokadun kivirakennuksia tämän vuosisadan alusta. Tämä on Oulun läänissä harvinainen näyte historiallisesta kivikaupungista. Asemakaava tukee sen säilymistä.

6.22 Säilymistä tukevat tekijät

Säilymistä tukevan tai edistävän tekijän on vastauksissa ilmoitettu koskevan 256 kohdetta. Asema- tai rakennuskaava tukee (2.1) vastausten mukaan 46 kohteen säilymistä, yleiskaava (2.2) 55 kohteen. Muita säilymistä tukevia ja edistäviä tekijöitä (2.3 , 2.4) esitettiin yhteensä olevan 155 kohteessa. Tekijöistä on eritelty 65: omistajan halu ja/tai kohteen tarpeellisuus 40, sukupolvenvaihdos tilalla 9, museokäyttö 8, toimivuus. 5, ainutlaatuisuus 3. Erilaiset säilymistä tukevat ja edistävät tekijät koskevat n. 1/4 tietoja antaneiden kuntien kohteista (1090). Tekijöiden todellista vaikutusta käytännössä ei kyselyn perusteella pysty arvioimaan.

6.23 Kuntotiedot

Kuntotietoja on annettu 658 kohteesta, mikä on 78,7 % vastauksissa esiintyvistä 836 kohteesta. Kuntoluokat on kyselykaavakkeessa esitetty pelkistäen (hyvä, tyydyttävä, huono), mikä johtaa varsin karkeasti arvioituihin kuntotietoihin. Saadut vastaukset edustavat luonnollisesti vastaajien omia näkemyksiä rakennusten kunnosta, joten tiedot eivät ole yhteismittaisia. Niiden luotettavuutta ei ole testattu. Vastauksen on kuitenkin katsottu antavan yleiskuvaa luetteloitujen kohteiden kunnosta ja sitä kautta myös säilyvyydestä ja niiden mahdollisesti tarvitsemasta kunnostuksesta. Kuntotietoja eriteltäessä on muodostettava kuntoluokkien yhdistelmiä (hyvä-tyydyttävä, hyvä-huono, tyydyttävä-huono), sillä tietoja on annettu myös rakennusryhmistä, joissa on kunnoltaan erilaisiksi arvioituja rakennuksia. Mainitun 658 kohteen kuntojakauma on seuraava: hyvä 32,8 %, tyydyttävä 49,2 %, huono 16,6 %, hyvä-tyydyttävä 0,2 %, hyvä-huono 0,3 %, tyydyttävä-huono 0,9 %. Hyvässä tai tyydyttävässä kunnossa on 540 kohdetta 658:sta, mikä antaa edellytyksiä niiden vastaisellekin säilymiselle. Huonossa kunnossa on 109 kohdetta. Näistä n. puolet on talonpoikaisrakennuksia (53), joihin kuului kohdemäärältään pienistä ryhmistä mm. yksi paja, kaksi navettaa, yksi käsityöläisasumus ja kaksi torppaa. Huonokuntoisiksi on ilmoitettu myös seitsemän viljelysmaisemaa, niiden joukossa Askanmäen hieno vaaraviljelysmaisema Puolangalta. Taajamissa olevia huonokuntoisia kohteita on vastausten mukaan kuusi. Niihin kuuluu yksi suurempi kohdekokonaisuus, Pulkkilan raitti.

Oulun läänin 36 tuulimyllystä on huonokuntoisia seitsemän,

45 puromyllystä yksitoista. Tämä kiinnittää huomion kohteisiin, jotka ovat ilman varsinaista käyttöä ja joiden kunto on heikko. Elinkeinoon liittyvistä kohteista on lisäksi todettu huonokuntoisiksi mm. yksi saha, tervahauta ja poroaita (porotalouteen liittyviä kohteita on luetteloissa 3).

Huonokuntoisia harvinaisuuksia ovat Vaalan entisen matkailuhotellin lohikellarit ja Pajuperän kalastuskylä Haiuodossa.

- Kalastuselinkeinoon liittyviä kohteita on luetteloitu 12. Edelleen on kunnoltaan heikkoja kohteita mm. viisi koulurakennusta ja kaksi pappilaa, kaksi hautausmaata, kalmisto, sotilastorppa, sotatie ja taistelualue. Liikenteeseen liittyvistä kohteista tällaisia ovat Keisarintie Utajärven ja Vaalan rajoilla (tiekohteita luetteloitu yhteensä 5) ja Kuhmon pappilan sillan arkut (siltoja on luetteloissa 5).

Kaksi kotiseutumuseota on ilmoitettu huonokuntoisiksi (Haapaveden ja Lumijoen museo). Huonokuntoisten kohteiden määrä kulttuurihistorian aloittain on kyselytietojen perusteella: A(talonpoikaisrakennukset) 53, B(viljelysmaiset) 7, C(taajamakohteet) 6, D(elinkeinoon liittyvät kohteet) 24, E(sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät) 7, F(kirkkohistoriaan liittyvät) 5, H(sotahistorialliset kohteet) 3, I(liikenteeseen liittyvät) 2, J(museaaliset) 2.

(Kaikkien luetteloitujen kohteiden jakautuminen kulttuurihistorian aloittain, taulukko n:o 1.) Huonokuntoisten määrän voidaan katsoa olevan merkittävä joidenkin erillisryhmien (myllyt, porotalouteen liittyvät kohteet, sotilastorpat, sillat) sekä yksittäisten esimerkkien kohdalla (Pajuperä, kalmisto, sotatie, Keisarintie). Huono kunto voi uhata niiden säilymistä.

Suojelusuositusten 1) mukaan jaoteltuna huonokuntoisten kohteiden määrä kertoo siitä, minkä arvoiset kohteet ovat Oulun läänissä rapistumassa ja mihin kunnostustöitä tulisi suunnata. Arvokkaimpiin kohteisiin kuuluvat A- ja B-suosituksella varustetut, joiden tila olisi pidettävä entisellään tai joiden arvoa voidaan palauttaa ennallistavin muutoksin. C-suositus on väljempi; sen mukaan kohteessa ovat tarpeelliset säilymistä ja käyttöä edistävät muutokset sallittavia. D-suositus taas osoittaa kohteen olevan kiinteän muinaisjäännöksen, jonka muinaismuistolaki suojaa. Jakauma on seuraava: A:29, B:28, C:46 ja D:5. Yhden nyt huonokuntoisen kohteen suojelusuositusta ei ole ilmoitettu. Arvokkaimpia kohteita (A, B) huonokuntoisista on 53,2 %. - Näihin kuuluu myös mainittu Askanmäki, jossa jo seutukaavaliiton inventointiraportissa on suositeltu tehtäväksi ennallistavia muutoksia. Niitä ei kuitenkaan liene tehty, koska maiseman kunto on ilmoitettu huonoksi. Pahimmin huonokuntoisuus koettelee arvokkaimpia kohteita (A- ja B-suositusryhmän osuus on 53,2 % kaikiista huonokuntoisista), yhteensä 58. Tämä on 8,6 % kaikista A- ja B-suositusryhmän kohteista. Huonokuntoisuus ei tunnu olevan kovin vakavana uhkana näille kohteille. Lisätietoja kunnosta on ilmoitettu 13 tapauksessa. Nämä ovat yksittäisiä mainintoja esim. siitä, että kohde on asuttavassa kunnossa tai rapistumassa. Vähäisen vastausmäärän ja vastausten yleispiirteisyyden vuoksi johtopäätösten teko niistä on katsottu tarpeettomaksi.

6.2.4 Tehdyt korjaus- ja muutostyöt

Korjaus- ja muutostyöt ovat koskeneet vastausten mukaan 356 rakennusta tai rakennusryhmää, joista Kainuussa on 71 (koh-

teita tietoja antaneissa kunnissa Kainuussa yhteensä 203) ja Pohjois-Pohjanmaalla 285 (yht. 887). Kainuussa näitä töitä on tehty kymmenvuotiskautena 1973-83 (Kainuun raportti valmistui v. 1973) 35 %:lle mainittujen kuntien kohteista. Pohjois-Pohjanmaalle viisivuotiskautena 1978-83 32,1 %:lle kohteista. Prosenttiluvut ovat suuntaa-antavia, sillä kaikkien kohteiden määrässä ovat mukana myös muut kuin rakennukset. Tästä voitaneen kuitenkin päätellä kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien rakennusten korjaustöiden määrän kasvaneen kymmenvuotiskauden 1973-83 loppupuolella sen alkuun verrattuna.

Korjaus- ja muutostöitä koskevia vastauksia tarkasteltaessa nämä toimet voitiin ryhmittää kahdeksaan eri päätyyppiin.

Nämä ovat:

- (1) korjaus- ja muutostyöt,
- (2) sisäpuoliset korjaus- ja muutostyöt,
- (3) ulkopuoliset korjaus- ja muutostyöt,
- (4) laajennukset,
- (5) energiataloudelliset korjaustyöt,
- (6) ikkunamuutokset,
- (7) uudisrakentaminen vanhan yhteyteen,
- (8) osittaiset purkutytöt.

Jakoa tullaan käyttämään jäljempänä esitettävissä taulukoissa myös kohdassa 6: Kohteisiin suunnitellut korjaus- ja muutostoimet. Tehtyjä toimia on näin saatu vastauksista 509.

Korjaus- ja muutostöiden kohteita on 356. Taulukoissa esitettävistä korjaustoimista on näin ollen voinut useampikin kohdistua samaan kohteeseen.

	4. Korjaus- ja muutostyö									Kohteiden määrä		
	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ	5.1 Kultt.hist, arvo	nous- sut	laske- nut
A Talonpoikaisrak.	41	36	38	6	10	23	28	43	225	11	62	22
B Kylät, viljelysmais.	15	3	4	3	3	1	28	9	66	-	25	3
C Taajamien rak.	6	6	2	-	3	4	5	12	38	2	13	7
D Elinkeinoon liitt.	14	-	11	1	-	-	7	2	35	7	8	17
E Sivistyshist. ja hall.	15	14	10	1	3	2	4	1	50	6	4	7
F Kirkkohist. liitt.	10	15	15	1	6	2	5	3	57	6	6	1
G Kartanot, huvilat, puist.	1	-	-	-	-	-	2	1	5	1	1	-
H Sotahist. koht.	2	1	1	-	-	-	1	-	5	-	-	-
I Liikenteeseen liitt.	2	-	-	1	-	-	4	1	8	-	3	-
J Museaaliset koht.	5	1	4	-	-	1	7	-	18	4	2	2
K Muut kohteet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ei tietoa	1	-	-	-	-	-	1	-	2	-	2	1
Σ	112	77	85	13	25	33	92	72	509	37	126	60

Taulukko n:o 17. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Korjaus- ja muutostöiden jakautuminen kulttuurihistorian eri aloilta olevien kohteiden osalle sekä niiden kulttuurihistoriallisessa ja ympäristöllisessä arvossa tapahtuneet muutokset.

Taulukko kertoo yleispiirteisesti (vrt. taulukko n:o 1), että korjaus- ja muutostyöt jakautuvat varsin tasapuolisesti eri kulttuurihistorian osa-alueita edustaville kohderyhmille niiden koko huomioon ottaen. Keskimääräistä hieman suurempaa korjaus- ja muutostöiden teko on ollut kirkkohistoriaan liittyvien kohteiden osalla - tämä antaa kuvan siitä, että kirkkolisesta rakennusperinnöstä pidetään hyvää huolta. Keskimääräistä vähemmälle ovat vastaavat toimet jääneet elinkeinoon liittyvissä kohteissa. Tämä voinee kuvastaa elinkeinohistoriaan liittyvien kohteiden heikohkoa kuntoa. Samansuuntaisia viitteitä antavat jo kuntotietoja koskevat (kohta 6023.) vastaukset. Mm. tuuli- ja puromyllyissä on monta huonokuntoista. Nämä ovat elinkeinon muuttumisen myötä jääneet il-

man jatkuvaa käyttöä. Niihin ei sen vuoksi enää tehdä kunnossapito- ja korjaustöitä museaalaisia tarkoituksia lukuunottamatta.

Korjaus- ja muutostyöt koskivat eri ikäistä rakennuskantaa seuraavasti:

Rakentamis- aika	4. Korjaus- ja muutostyö (ks. erittely s.83)								5.1 Kultt.hist. arvo	5.2 Ehdote- taan pois- tettavaksi luetteloista	
	1	2	3	4	5	6	7	8	houssut lasketut		
1500-luku	-	-	-	-	-	-	-	-			
1600-luku	3	1	2	-	1	2	1	3	1	5	1
1700-49	1	1	-	1	-	1	1	1	-	3	-
1750-99	3	7	6	-	2	1	3	3	1	3	-
1700-luku	2	1	3	1	-	-	-	1	1	1	2
1800-49	10	9	10	1	2	4	6	10	3	13	6
1850-99	11	14	10	-	5	6	4	7	9	8	7
1800-luku	8	9	4	1	3	2	5	3	2	7	3
1900-09	4	9	6	2	1	1	3	4	2	7	4
1910-19	3	3	4	-	-	1	4	1	2	3	2
1920-29	5	6	2	1	2	-	1	-	1	3	2
1930-39	2	2	1	1	1	-	-	-	-	1	2
1940-49	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
1900-49	1	4	2	1	2	2	2	4	-	5	1
ei tietoa	58	11	34	4	6	13	62	35	15	67	30
	112	77	85	13	25	33	92	72	37	126	60

Taulukko n:o 18. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Korjaus- ja muutostöiden jakautuminen eri ikäisten kohteiden osalle sekä niiden kulttuurihistoriallisessa ja ympäristöllisessä arvossa tapahtuneet muutokset.

Taulukosta nähdään eniten tehdyn yleisiä korjaus- ja muutostöitä (112). Tässä ryhmässä ovat myös vastauksissa ilmoitetut peruskorjaukset. Sekä sisä- että ulkopuolisia korjauksia on myös tehty varsin runsaasti, samoin uudisrakentamista vanhassa kohteessa. Nämä ovat pääosin maatalojen talouskeskuksiin tehtyjä uudisrakennuksia. Uudisrakennustoimiin liittyy myös usein kohteen osittainen purkaminen. Eritoten maatalan talouskeskuksista on purettu vanhoja rakennuksia uuden tieltä.

Taulukosta n:o 18 voidaan myös päätellä yleispiirteisesti, että 1800-luvun rakennusten kunnostaminen on ollut erittäin vilkasta muilta sataluvuilta oleviin verrattuna. 1800-luvun kohteethan ovat n. puolet kaikista ajoitetuista kohteista, ja niille tehtyjen korjaustoimien runsaus on likimäärin samaa suuruusluokkaa kaikkiin ajoitettuihin korjauskohteisiin verrattuna. Tilanne on sama myös 1600-luvulta peräisin olevien rakennusten kohdalla. 1700-luvun kohteiden korjausvilkkaus on suhteessa edellämainittuihin ollut ilmeisesti hieman pienempää, 1900-luvun taas keskimäärin suurempaa. Dateeraamattomien rakennusten osalta korjausaktiviteetti vastaa likipitään niiden prosentuaalista edustusta luetteloissa.

Korjaus- ja muutostöiden jakautuminen eri suojelusuositusten alaisten kohteiden ryhmiin on esitetty seuraavassa taulukossa.

Suojelusuositus (pääasiallinen)	4. Korjaus- ja muutostyö									Kohteiden määrä		Ehdote- taan pois- tettavaksi luetteloista
	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ	5.1 Kultt.hist. arvo nous- sut	las- kenut	
A	32	23	43	1	11	5	20	24	159	18	34	13
B	20	14	17	1	4	14	10	16	96	3	27	18
C	58	39	24	11	10	14	56	30	242	16	59	27
D	1	-	-	-	-	-	4	2	7	-	4	-
ei tietoa	1	1	1	-	-	-	2	-	5	-	2	2
Σ	112	77	85	13	25	33	92	72	509	37	126	60

Taulukko n:o 19. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Korjaus- ja muutostöiden jakautuminen eri suojelusuositusten koskemien kohteiden ryhmiin ja niiden kulttuurihistoriallisessa arvossa tapahtuneet muutokset.

Korjaus- ja muutostoimista n. puolet havaitaan suunnatun A- ja B- suositusryhmän kohteisiin, siis arvokkaimmaksi todettuun rakennuskantaan. Ryhmän kohteita on 36,8 % kaikista luetteloiduista kohteista. Tästä voidaan yleispiirteisesti päätellä, että korjausaktiviteetti on suuntautunut keskimääräistä vilkkaammin läänin arvokkaimpaan rakennuskantaan.

6.25 Kulttuurihistoriallisen arvon muutokset

Vastauksissa kulttuurihistoriallisen ja ympäristöllisen arvon muutos on ilmaistu eri tavoin. Näistä on tehty tarkastelua varten kaksi luokkaa: "arvo noussut" ja "arvo laskenut". Taulukoissa nämä on ilmoitettu kohteiden määrinä. Arvon muutos on ilmoitettu 19,5% kaikista vastausten piirissä olevista kohteista.

Kohteiden kulttuurihistoriallinen arvo on ilmoitettu muuttuneeksi 163 kohteessa, joista 126 arvo on laskenut. Näihin sisältyy 5 talonpoikaisen rakentamisen piirissä olevaa kohdetta, jotka ovat päässeet rappeutumaan autiaina tai muu-

ten hoidon puutteessa. Kulttuurihistoriallinen arvo on laskenut "passiivisesti" myös kahden viljelysmaiseman, yhden taajamakohteen, Oulun Pikisaaren 48), ja yhden vesimyllyn kohdalla. Muut arvoaan menettäneet kohteet ovat turmeltuneet erilaisten rakentamistoimien seurauksena. Vastaajien mielestä arvo on laskenut 126 kohteessa korjaus- ja muutostöiden vuoksi. Määrä on 77,3 % kaikista kohteista, joiden arvo on ilmoitettu muuttuneeksi. Kyselyn vastaajat eivät näytä arvostavan kovinkaan korkealle tehtyä korjaus- ja muutostöitä kulttuurihistorian kannalta tarkasteltuna. Erityisen selvästi tämä tulee ilmi talonpoikaisrakennusten kohdalla: 62 korjaus- ja muutostyötä 73:sta on vaikuttanut kulttuurihistoriallista arvoa alentavasti.

6.26 Kohteisiin suunnitellut korjaus- ja muutostoimet

Vastauksissa ilmoitetut korjaus- ja muutostyöt on suunniteltu tehtäväksi vv. 1983-85. Töiden kohteita on ilmoitettu olevan 56, ja toimet on vastauksissa esitetty siten, että töiden määrä voidaan taulukossa n:o 20 esittää samana kuin työkohteiden määrä.

6.1 Suunniteltu korjaus- ja muutostyö (ks. erittely s. 83)

6.2 Kulttuuri-hist.arvo

	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ	nous- sut	las- kenut
A Talonpoikaisrak.	5	2	3	-	-	-	4	10	24	4	-
B Kylät, viljelysmäis.	1	1	-	1	-	-	3	-	6	1	1
C Taajamien rak.	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	1
D Elinkeinoon liitt.	2	-	5	-	-	-	1	-	8	-	1
E Sivistyshist. ja hallintoon liitt.	4	1	-	-	-	-	-	-	5	1	1
F Kirkkohist.liitt.	2	1	-	-	-	-	-	1	4	1	-
G Kartanot, huvilat ja puistot	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H Sotahist.koht.	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
I Liikenteeseen liitt.kohteet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
J Museaaliset koht.	2	1	1	-	-	1	1	-	6	3	-
ei tietoa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σ	18	6	9	1	-	1	9	12	56	11	4

Taulukko n:o 20. Suunniteltujen korjaus- ja muutostöiden jakautuminen eri ikäisten rakennusten osalle sekä niiden kulttuurihistoriallisessa ja ympäristöllisessä arvossa tapahtuneet muutokset.

Taulukko kertoo eniten suunnitellun yleisiä korjaus- ja muutostöitä (18). Suurehko ryhmänsä ovat myös suunnitellut osittaiset purkamistyöt ja uudisrakentamistoimet. Muista töistä todettakoon, että yhtään energiataloudelliseksi korjaustyöksi luonnehdittavaa hanketta ei ole nimetty. - Taulukon useisiin toimenpideryhmiin voidaan olettaa sisältyvän myös energiataloudellisia korjaustoimia.

Suurin osa korjaus- ja muutostöistä on suunniteltu tehtäväksi talonpoikaisrakennuksissa; myös elinkeinon liittyviin kohteisiin on suunniteltu varsin useita hankkeita. Kulttuurihistoriallisen arvon on ilmoitettu muuttuvan 15 korjauskohteessa. Näistä 11 arvon oletetaan nousevan. Muutosta parempaan nähdään eritoten talonpoikaisrakennuksille suunnattujen toimien seurauksena; myös museoiden arvo nousee. Lähitulevaisuudessa läänin kaikkien museoiden kunto nousee ainakin tyydyttävälle tasolle.

Rakentamis- aika	6.1 Suunniteltu korjaus- ja muu- tostyö (ks. erittely s. 83)	6.2 Kulttuuri- hist. arvo nousee laskee
---------------------	---	---

	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ		
1500-luku	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1600-luku	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1700-49	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
1750-99	-	-	1	-	-	-	-	3	4	-	-
1700-luku	1	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-
1800-49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1850-99	2	-	2	-	-	-	2	-	6	-	-
1800-luku	1	2	-	-	-	-	-	3	6	2	-
1900-09	-	-	1	-	-	-	-	1	2	1	1
1910-19	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
1920-29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1930-39	3	-	1	-	-	-	-	1	5	1	-
1940-49	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
ei tietoa	9	4	4	1	-	1	6	3	28	5	3
Σ	18	6	9	1	-	1	9	12	56	11	4

Taulukko n:o 21. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Suunniteltujen korjaus- ja muutostöiden jakaantuminen eri ikäisten kohteiden osalle sekä niiden kulttuurihistoriallisessa ja ympäristöllisessä arvossa tapahtuvat muutokset.

Taulukosta havaitaan, että eniten muutoksia on suunnitella 1800-luvulta oleviin rakennuksiin, mikä osittain selittyy niiden suurella määrällä ajoitettujen kohteiden ryhmässä. Ajoittamattomille kohteille suunnitellut toimet vastaavat likipitään määrältään kohteiden suhteellista edustusta luetteloissa. Merkillepantavaa on, ettei vanhimpiin kohteisiin ole kyselyn vastausten mukaan korjaustoimia suunnitteilla.

Kulttuurihistoriallisen arvon odotetaan nousevan etenkin "ei ikätietoa" -ryhmässä samoin kuin 1800-luvulta ja osin 1900-luvun alusta olevilla kohteilla.

Suojelusuositus (pääasiallinen)	6.1 Suunniteltu korjaus- ja muutostyö (ks. erittely s. 83)	6.2 Kulttuurihist. arvo nousee laskee
------------------------------------	---	--

	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ		
A	6	1	2	-	-	-	1	3	13	2	1
B	2	-	4	-	-	-	2	5	13	2	2
C	10	5	3	1	-	1	6	4	30	7	1
D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ei tietoa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Σ	18	6	9	1	-	1	9	12	56	11	4

Taulukko n:o 22. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet. Suunniteltujen korjaus- ja muutostöiden jakautuminen eri suojelusuositusten koskemien kohteiden ryhmiin ja niiden kulttuurihistoriallisessa arvossa tapahtuneet muutokset.

Suunnitellut korjaus- ja muutostyöt jakautuvat yleispiirteittäin tarkasteltuna sangen tasaisesti eri suositusten alais-
ten kohderyhmien kesken niiden kokoon verraten. Keskimää-
räistä enemmän näyttää korjaustöitä olevan suunnitteilla
suositusryhmässä B: Ennallistavat muutokset suositeltavia.
Tosin vain kahdessa kohteessa toimien ilmoitetaan nostavan
kulttuurihistoriallista arvoa. Viiden huonokuntoiseksi il-
moitetun kiinteän muinaisjäännöksen (D) korjaustöitä ei vas-
tausten perusteella tiedetä olevan suunnitteilla.

Osittain purettavaksi suunniteltuihin rakennuksiin kuuluu
kahdeksan talonpoikaisrakennusta, joista kuuden pääasialli-
nen purkusyy on huono kunto (yhdessä tapauksessa syy on kaa-
vallinen tilanne, yhden syytä ei ole ilmoitettu). Rakennuk-
sista neljä on navettoja, yksi ulkorakennus. Tämä kertoo
osaltaan siitä, että tuotantorakennuksia joudutaan uusimaan
esim. elinkeinon muutosten myötä. Kunnon heikkeneminen ai-
heuttaa taas esim. puurakenteisten navettojen uusimistar-
vetta.

6.27 Luetteloista poistuneet kohteet

Puretuiksi on ilmoitettu yhteensä 34 kohdetta, mikä on 3,1 % niistä kohteista (1090), jotka ovat tietoja antaneissa kunnissa. Vastauksista ilmeni myös 11 tehtyä rakennusten siirtoa; näistä 9 rakennusta on siirretty museoalueelle 49).

Tässä tarkastelussa niitä kaikkia käsitellään yhdessä purettujen rakennusten kanssa, sillä ne eivät enää ole kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita siinä merkityksessä kuin ne alunperin on otettu mukaan seurataavaliittojen luetteluihin.

Museoalueille siirrettyjen rakennusten voidaan olettaa säilyttäneen aiempaa merkittävyyttään. Muista siirretyistä kohteista ei kyselyssä ole saatu tarkempia tietoja. Tietoja antaneiden kuntien 1090 kohteesta on näin tarkastellen hävinnyt yhteensä 45 kohdetta (4,1%). - Luetteloitujen kohteiden yhteismäärästä 1503 tämä on 3,0%.

	1500-luku	1600-luku	1700-49	1750-99	1700-luku	1800-1849	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-1919	1920-29	1930-39	1940-49	1900-luku	ei tietoa	M
Purettu	-	1	-	-	1	2	3	1	2	-	2	2	-	-	20	34
Siirretty	-	-	1	-	-	1	3	-	-	1	-	-	-	-	5	11
Σ	-	1	1	-	1	3	6	1	2	1	2	2	-	-	25	45

Taulukko n:o 23 . Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät vv. 1973 (Kainuu)/ 1978 (Pohjois-Pohjanmaa) -1983 purettu ja siirretyt eri ikäiset rakennukset.

Suurin poistuma on 1800-luvun loppupuolelle ajoitettujen kohteiden osalla; tämä ikäryhmään on suurin myös luette-

loissa. Vanhin purettu kohde on v.1647 rakennettu aitta, joka ilmoitetaan poltetun. Muut luetteloiden laatimisen jälkeen paloissa tuhoutuneet rakennukset ovat: Haapakan-kaan ulkorakennus Vihannista, Pudasjärveltä nuorisoseu-rantalo Koskenhovi, Pyhännän Viitamäen maisemakokonaisuu-teen kuulunut nuorisoseurantalo sekä Haapaveden kirkko.

	A1	A2	A4	A6	C2	D2	D3	D4	E1	E2	F2	J1	J2	ei. Σ tie- toa	
Purettu	3	2	2	1	3	10	1	4	2	3	1	-	1	1	34
Siirretty	3	-	2	-	-	3	-	-	2	-	-	1	-	-	11
Σ	6	2	4	1	3	13	1	4	4	3	1	1	1	1	45

Taulukko n:o 24 . Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät purettu ja siirretyt (aika, ks. edell.taulukko) rakennukset kulttuurihistorian alan mukaan jaoteltuina. Kulttuurihistorian alat on esi-tetty liitteessä n:o 4.

Kohteiden häviäminen on pahiten koetellut elinkeinoon liit-tyvien kohteiden ryhmää (D), josta on purettu mm. 10 tuuli-ja puromyllyä (D2) -kolme on siirretty, yksi museoalueelle. Kokonaisuutena näiden säilymistilanne on huolestuttava, sillä saatujen vastausten mukaan luetteloituista 81 myl-lystä on nyt jäljellä 68, ja useiden niidenkin kunto on huono (kohta 6.23). - Suuri osa poistumasta koskee myös talonpoikaista rakennuskantaa (A): 13 kohdetta.

Oheinen taulukko kertoo purettujen ja siirrettyjen kohteiden jakautumisen eri suojelusuositusryhmiin.

	A	B	C	D	
Purettu	10	12	12	-	34
Siirretty	3	3	5	-	11
Σ	13	15	17	-	45

Taulukko n:o 25 . Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät puretut ja siirretyt (aika ilm. taulukossa n:o 24) kohteet suojelusuosituksen 1) mukaan jaoteltuina.

Purkaminen ja siirtäminen koskee taulukon mukaan suurimalta osin kohteita, jotka on suositeltu säilytettäväksi nykyisellään (A) tai joihin on ehdotettu tehtäväksi ennallistavia muutoksia (B). Purku- ja siirtotoimet ovat vähentäneet eniten läänin arvokkaimmaksi katsottavaa vanhaa rakennuskantaa. Muinaismuistolain tarkoittamat kiinteät muinaisjäännökset (D) ovat vastaustietojen mukaan säilyneet. Tämä kertoo osaltaan niiden merkityksen yleisestä arvostamisesta ja lain tehokkuudesta näiden kohteiden säilyttämisessä.

Purkamisen pääsyiksi on ilmoitettu:

Huono rakennustekninen kunto	16
Puutteellinen varustetaso	5
Huonosti toimivat tilat	4
Kaava edellytti purkamista	2
Muu syy	18
Σ	45

Muina syinä on ollut mm. "altaan alle jääminen" ja perikunnan

tekemät jakotoimet. Tässä on ilmoitettu myös rakennusten siirrot (11).

Purettavaksi on suunniteltu 14 kohdetta kyselyn vastausten mukaan. Näistä seitsemän on talonpoikaisen rakentamisen piiriin kuuluvia, kolme koulurakennuksia, yksi kaupparakennus, kotiseutumuseo (Lumijoella), entinen kanttorila ja taajamarakennus. Purkusyiksi on ilmoitettu (tärkein syy):

Huono rakennustekninen kunto	8
Puutteellinen varustetaso	1
Huonosti toimivat tilat	-
Kaava edellyttää purkamista	3

Kahden rakennuksen purkamissyitä ei ole ilmoitettu.

Kohteiden säilymistä uhkaavia tekijöitä on ilmoitettu:

Rapistuminen ja lahoaminen	26
Uudisrakentaminen	7
Muut syyt (mm. korjauskustannukset)	8

Yleisin purkamissy ja uhkatekijä on huono kunto. Uudisrakentaminen liittyy varsin usein säilymis- ja purkamistoimintaan. Uudisrakentaminen voidaan kokea uhkatekijänä; vastauksissa on myös ilmoitettu kuusi vanhaa rakennusta puretuksi uuden tieltä.

6.3 Kysely n:o 2. Uudet kohteet

Kyselytutkimuksen toisessa osassa tiedusteltiin kunkin Oulun läänin alueella olevia kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita, joita voisi sisällyttää seutukaavaliittojen luetteloihin. Uusia kohteita ehdotettiin 18 kunnasta yhteensä 50. Tämä on 9 % mainitun 18 kunnan kohteiden yhteismäärästä (558) ja 4,6 % kaikkien tietojantaneiden kuntien (39) kohteiden yhteismäärästä (1090) ja 3,3 % kaikista luetteloiduista 1503 kohteesta. Vastauksissa kohteista tuli tietoja siten, että summittainen jako kulttuurihistorian aloille voidaan tehdä. Samoin on mahdollista tarkastella kohteiden ikäjakaumaa, vaikkakin yli puolesta (27) ikätieto puuttuu. Kohteiden laadusta voi tehdä yleisiä päätelmiä: 37 kohteen kulttuurihistoriallinen ja ympäristöllinen arvo perustuu ainakin osin rakennushistorialliseen ja -taiteelliseen merkittävyyteen, koska ne ovat rakennuksia ja rakennusryhmiä. Uusista kohteista kolme on oletettavasti viljelysmaisemia, ja ne voitaneen luokitella maisemallisesti arvokkaiksi kohteiksi. Seitsemän "hyttiä", joilla oletettavasti tarkoitetaan perinteistä pientä rauhanvalmistuspaikkaa, on ilmeisesti historiallisesti arvokasta, samoin kuin ilmoitetut uhrikivet, haltijamänty ja metsä-uuni.

Kohteiden pienehkö määrä ja satunnaiset paikantamiset kartoille eivät anna mahdollisuuksia alueellisen sijoittumisen kattavaan tarkasteluun.

Vastaukset eivät tuo luetteloihin uusia historian merkkihenkilöitä eikä suunnittelijanimiä.

Voidaan todeta, että jo nyt esitetyt uudet kohteet riittävät kattamaan seutukaavaliittojen luetteloissa olevista kohteista luetteloiden laatimisen jälkeen niistä purkamisen kautta poistuneet 34. - Ehdotetuista uusista kohteista on tutkimuksen tekoaikana poistunut yksi: Oulasvirran talona tunnettu rakennus Oulusta on palanut.

Kunta	Luettelo- tija koh- teita	Uudet kohteet													ennenv. 1600	1600-luku	1700-49	1700-luku	1800-49	1850-99	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1950-59	elikätieta	M			
		A1	A2	A4	B	C2	D1	D2	E1	F1	G	K	M																		
OULU	92					3			1					4				1	2									1	4		
HAAPAVESI	24	1	2	2		2			1					8					1										7	8	
II	37	1												1					1										-	1	
KESTILÄ	26									1				1							1								-	1	
KUUSAMO	21		1		1									2															2	2	
LIMINKA	24		1									1		2															2	2	
OULUNSALO	27		2					1						3								1	1						1	3	
PIIPPOLA	33												1	1															1	1	
PUDASJÄRVI	56				2							1	3	1	1														1	3	
PYHÄNTÄ	18	1												1					1										-	1	
REISJÄRVI	18	1												1																1	1
TYRNÄVÄ	36											1	1		1														-	1	
YLI-II	27	1												1							1								-	1	
YLIKIIMINKI	27		1											1																1	1
14 Σ P.-P.-maa	466	5	7	2	3	5	1	1	2	-	1	3	30	-	1	1	1	1	4	1	3	1	-	-	-	-	17	30			
HYRYNSALMI	23						7					1	8	1	1	1	3					1							1	8	
KAJAANI	20					1			4	1			6									1					2		3	6	
KAJ.MLK	19								3				3								3									3	
SUOMUSSALMI	30	2							1				3														1		2	3	
4 Σ KAINUU	92	2				1	7	-	8	1	-	1	20	1	1	1	3	-	-	-	3	1	2	1	2	1	2	6	20		
Σ Σ	558	7	7	2	3	6	8	1	10	1	1	4	50	1	2	2	4	1	4	1	6	1	2	1	2	23	23	50			

Taulukko n:o 26. Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden luetteluihin ehdotetut uudet kohteet kunnittain. Kohteiden jakautuminen kulttuurihistorian osa-alueille (ks. taulukko n:o 1) ja ikäjakauma.

Kohteiden kulttuurihistoriallinen ja ajallinen jakauma nou-

dattaa jo luetteloitujen kohteiden osoittamaa: määrällisesti eniten on talonpoikaisrakennuksia, ja ajallisesti kohteet painottuvat 1800-luvulle. Uudet kohteet tuovat myös arvokkaan lisän 1700-luvun ja 1900-luvun alun kohteiden ryhmään. Taulukossa "ennen v. 1600" -sarakkeessa oleva kohde on 1000-luvun alusta peräisin olevaksi ilmoitettu hytti, joka esihistoriallisena kohteena ei varsinaisesti kuulu tämän tarkastelun piiriin.

Uusien kohteiden jakaumasta huomataan edelleen, että elinkeinon liittyvien kohteiden ryhmässä on vain yksi mylly (D2). Tämä ei paljoa vaikuta läänin tuuli- ja puromyllyjen vähenemiseen (luetteloiden laatimisen jälkeen on purettu 12 myllyä). Rautateiden rakennusten määrää ehdotetut uudet kohteet lisäävät kolmella. Luetteloihin ehdotetaan lisättäväksi myös mielenkiintoisia yksittäisiä kohteita: vanha vesitorni-paloasema Kajaanista ja turvemökki Limingasta. Ehdotetut hytit (D1) monipuolistavat luetteloista saatavaa kulttuurihistorian kuvaa. 1600-luvun lopulle ja 1700-luvulle ajoittuvina uusina kohteina ne tuovat elinkeinohistorian muistomerkkeihin mukaan merkittävän elinkeinon haaran, esiteollisen ajan raudanvalmistuksen.

6.4 Yhteenveto kyselytutkimuksesta

Kyselyn perusteella voidaan nähdä, että tällä hetkellä kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita on ryhdytty säilyttämään omistajien toimien lisäksi myös kaavoituksen ja kunnallisen päätöksenteon keinoin. Myös ns. rakennussuojelulakia on käytetty, mutta eritoten kaavoitus on säilyttämisessä käytetty instrumentti. Säilyttäminen on lisääntynyt varsin voimakkaasti viimeisenä kymmenenä vuotena.

Arvokkaan rakennuskannan kunto voidaan yleisesti katsoa tyydyttäväksi, jopa varsin hyväksi. Hyväkuntoisten rakennusten määrää lisäävät viime aikoina tehdyt korjaustyöt.

Korjaus- ja muutostöiden teko on jatkuva prosessi, joka osin kertoo omistajien halukkuudesta ylläpitää omistamaansa kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävää rakennuskantaa. Korjaustöitä on tehty hyvin runsaasti arvokkaimmiksi todettuihin rakennuksiin. Tehdyt korjaus- ja muutostyöt ovat kyselyn vastausten mukaan kuitenkin enemmän laskeneet kuin nostaneet kohteiden kulttuurihistoriallista arvoa. Tämä kertoo kunnostustöissä kiinnitetyn enemmän huomiota työn tekniseen toteutukseen kuin rakennustaiteen ja historian luomiin arvoihin. Muutostöiden yhteydessä kohteen arvo on vastaajien mielestä voinut laskea niin alas, että rakennus tai rakennusryhmä tulisi poistaa kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden luetteloista. Voimakkaasti arvoa laskevia toimia ovat olleet yleensä osittaiset purkutyöt, jolloin esim. talonpoikaisrakennusten ryhmästä on poistunut oleellisen tärkeä osa. Myös hoidotta jättäminen on saattanut rappeuttaa kohteen

"kulttuurihistoriallisen arvorajan" alapuolelle. Rap-
peutumisen ja purkaminen koettelevat pahiten vanhoja myl-
lyjä. Perinteisten tuotantorakennusten häviäminen maa-
laistalojen pihapiiristä suunniteltujen uudistustoimien
yhteydessä köyhdyttää ajan pitkään maatalouselinkeinon
kehityksestä saatavaa kuvaa. Kohteisiin suunnitellut
korjaus- ja muutostyöt näyttävät taas paremmin ottavan kult-
tuurihistorialliset ja ympäristölliset arvot huomioon. Vas-
taajien näkemysten mukaan suunnitellut toimet suurelta osin
nostavat korjattavien kohteiden arvoa.

Luetteloissa olevien kohteiden purkaminen ei tunnu kuiten-
kaan huolestuttavassa määrin köyhdyttävän kulttuurihisto-
riallisten muistomerkkien välittämää kokonaiskuvaa mainit-
tuja erilliskohteita lukuunottamatta. Rakennuksen tekninen
vanheneminen (huono kunto) on ollut tavallisin purkusyy;
sijaan on usein rakennettu uudet tilat.

Kyselyn yhteydessä esille tulleita purkusuunnitelmia on lu-
kumääräisesti varsin vähän. Niiden kohteet ja purkusyyt
noudattavat jo tehdyistä purkutöistä saatujen tietojen mu-
kaista linjaa. Yleensä kohteiden säilymisen uhkana on tu-
levaisuudessa teknisen kunnan jatkuva heikkeneminen ja uh-
kaava uudisrakentaminen. Syynä voi joskus olla myös se,
että voimassa oleva kaava edellyttää paikalle uudisrakenta-
mista.

Vastaajien ehdottamat uudet kohteet luetteloihin ovat pääosin talonpoikaisen rakentamisen edustajia, ja ne ovat ajallisesti painottuneet 1800-luvulle. Uusilla kohteilla olisi mahdollista lisätä myös 1700-luvun ja 1910-luvun edustusta luetteloissa. Samoin voitaisiin monipuolistaa elinkeinon liittyvien muistomerkkien kuvaa raudanvalmistuksen varhaisvaiheiden osalta. Ehdotetut rautateiden rakennukset taas lisääisivät liikennekulttuurin edustusta luetteloissa.

7 OULUN LÄÄNIN RAKENNUSSUOJELUN TAVOITEOHJELMA

seutukaavaliittojen selvityksiin ja niiden seuranta-
tutkimuksiin perustuen

7.1 Seutukaavaliittojen selvityksiin liittyvät tavoitteet

(1) Luetteloiden kattavuuden parantaminen siten, että eri kulttuurihistorian osa-alueet ja aikakaudet tulevat nykyistä tasapuolisemmin otetuiksi huomioon. Lisää muistomerkkejä kaivataan etenkin ajalta ennen 1700-lukua. Ajalta ennen 1800-luvun alkua ei luetteloissa ole juuri nimeksikään muiden kulttuurihistorian osa-alueiden kuin perinteisen talonpoikaiskulttuurin ja kirkkohistorian edustajia. Myös sodankäyntiin ja liikenteeseen liittyvistä kohteista toivoisi lisää esimerkkejä samoin kuin elinkeinohistorian eri aloilta. 1900-luvulta peräisin olevia kohteita, esim. maaseudun rakennusperinnön edustajia voisi liittää luetteluihin.

(2) Luetteloiden ajan tasalle saattaminen. Niistä tulee poistaa hävinneet kohteet sekä tehdä jäljelle jäävien kohdekuvauksiin ne muutokset, jotka kohteille tehdyt toimenpiteet aiheuttavat. Kohteita on siirretty, ja niihin on tehty kulttuurihistorialliseen ja ympäristölliseen arvoon vaikuttavia muutoksia.

Uusia kohteita tulee liittää luetteluihin. Seutukaavaliittojen selvitysten valmistumisen jälkeen on saatavissa uusia tutkimuksia ja muuta lähdemateriaalia, joiden antamien viitteiden mukaan täydennystyötä voidaan tehdä. Uusia kohteita on tullut esille myös tämän tutkielman laatimisen yhteydessä.

(3) Luetteloiden laatimisperusteiden muuttaminen siten, että käytetty kulttuurihistorian osa-aluejaottelu kattaa nykyistä yksityiskohtaisemmin kohteiden eri käyttötarkoitukset. Tämä takaa osaltaan tiedon siirtymisen kohteiden kuvauksiin ja sitä kautta käyttäjille sekä parantaa muutenkin tiedontallennusta ja -välitystä.

(4) Suojelusuositusten tarkentaminen siten, että ne kertovat nykyistä kattavammin kohteiden suojelutavan sekä niille tehtäväksi ehdotetut rakentamistoimet.

(5) Selvitysten tehokas toimiminen alueellisen rakennus-suojelun perustana.

7.2 Seutukaavaliittojen selvityksiin liittyvät toimenpiteet

(1) Tarkistusinventointi, johon liittyvät arkisto- ja kirjallisuusselvitys sekä haastattelu- ja maastotutkimus. Tämä parantaa luetteloiden kattavuutta sekä olevien kohteiden tietoja tarkentamalla että uusia kohteita luetteloihin lisäämällä. Seutukaavaliittojen toivotaan tekevän tarkistusinventoinnin - selvitysten seuranta kuuluu liittojen työn kuvaan. Tarkistusinventoinnin yhteydessä voidaan täsmentää kulttuurihistorian osa-aluejakoa sekä selkeyttää toimenpidesuosituksia. Inventoinnin yhteydessä syntyvät uudet tarkennetut kohdekuvaukset.

(2) Uusien raporttien laatiminen ja julkaisu
Raportit tulee laatia siten, että niissä on määritelty sekä

kunta- että maakuntatason rakennussuojelun tavoitteet. Kohdekohtaisia toimenpidesuosituksia tulisi tarkentaa.

Raporttien tulee olla perustana niitä tarkemmille kuntatason selvityksille, joiden laatimista tulee ehdottaa seutukaava- ja läänintasolta. Raporttien tulee tavoittaa myös valtakunnantaso, koska sillä tehdään myös läänin rakennussuojelua koskevia päätöksiä sekä annetaan sitä koskevia ohjeita ja lausuntoja.

7.3 Säilyttämistoimintaan liittyvät yleiset tavoitteet.

(1) Kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden säilyttäminen ja kunnossapito. Ajankoh- taisin tavoite on "uhanalaisten lajien ja yksilöiden" suoje- lu, millä estetään läänin kulttuurihistorian kuvan yksipuo- listuminen. Jatkuvana yleisenä tavoitteena on rakennussuo- jelun edistäminen.

(2) Erityisesti olisi säilytettävä

- vanhinta rakennuskantaa 1800-luvun alkupuolelta oleviin saak- ka,
- läänin itäosien historiallista rakennuskantaa, eritoten taa- jamarakennuksia,
- talonpoikaisen rakentamisen erityisryhmiä (torppia, osin pajoja ja navettoja),
- taajamien vanhinta rakennuskantaa,
- elinkeinon liittyvien kohteiden erillisiä ryhmiä ja koh- teita (vanhoja ruukkeja, tuuli- ja puromyllyä, porotalouteen liittyviä kohteita, esim. tervakulttuuriin ja kalastukseen liittyviä kohteita),
- uudisrakentamisen ja rappeutumisen uhkaamia viljelysmaise- mia ja maatilojen rakennusryhmiä,

- eri kulttuurihistorian aloja edustavia yksittäisiä kohteita, jotka rappeutuvat hoidon puutteessa (kalmisto, silta-arkut, Keisarintie ym. esimerkkejä on mainittu tässä tutkielmassa).

Yllä mainitut ryhmät ja kohteet ovat joko laajuudeltaan tai käyttöasteeltaan sellaisia, ettei nykyisen laajuinen suoje- lu- ja korjaustoiminta näytä takaavan niiden säilymistä.

- (3) Rakennuskulttuurin tutkimus- ja säilyttämistoiminnan ulottaminen käsittämään ajallisesti koko rakennettu ympäristö nykypäivään asti. Tavoite on mukana sen vuoksi, että selvityk- siin ei ole sisällytetty vuoden 1950 jälkeistä aikaa.

7.4 Säilyttämistoimintaan liittyvät yleiset toimenpiteet.

(1) Erityistoimenpiteet

Erityisiä säilyttämistoimenpiteitä vaativat kohteet tarvitsevat tehokkaita ja pitkäaikaisia, esim. läänin rakennussuojeluohjelman myötä toteutettavia toimia, julkisen rahoituksen oikeaa suuntaamista ja yksityisen säilyttämistoi- minnan aktivoimista.

- (2) Kaavoituksen ohjaaminen siten, ettei arvokasta van- haa rakennuskantaa tuhota esim. vanhentuneen asema- tai ra- kennuskaavan vuoksi. Rakennuksia ja rakennettuja kokonai- suuksia tulisi myös säilyttää kaavoituksen keinoin. Se on usein nopeampi ja kevyempi tapa kuin nykyisen ns. rakennus- suojelulain mukainen prosessi.

(3) Läänintason rakennussuojeluohjelman laatiminen mm. tämän tavoiteohjelman pohjalta. Työn tulisi kuulua läänintason viranomaisille. Tärkeimpiä tehtäviä on kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävien kohteiden rekisterin luominen ja sen ajantasalla pitäminen. Rekisterin laadinnassa tulee ottaa huomioon eri käyttäjäryhmien tarpeet sekä käytössä olevat luokittelu- ja arkistointitavat. Läänintasolta tulee myös edistää kuntakohtaisten rakennussuojeluohjelmien laatimista sekä pitää yhteyttä muihin viranomaisiin. Ohjelmassa tulee määritellä rakennussuojelutyön painopistealueet, ja viranomaisten tulee pyrkiä ohjaamaan näille käytettävissä olevia voimavaroja. Ohjelmaan voi sisällyttää myös rakennustutkimussuunnitelman. Perusteellinen selvitystyö on rakennussuojelun perusta.

(4) Rakennussuojeluohjelmien laatiminen kuntiin. Näissä pohjana voivat olla seutukaavaliittojen selvitykset ja laadittava läänin rakennussuojeluohjelma. Kunnan ohjelman tulisi sisältää yleisten rakennussuojelutoimien lisäksi myös kunnan oma ajoitettu ja budjetoitu suojelusuunnitelma. Tässä osassa selvitettäisiin mm. kunnan toimet arvokkaiden vanhojen rakennusten lunastamiseksi, kunnossa pitämiseksi ja käyttämiseksi.

(5) Säilyttämistä koskevan neuvontatyön kehittäminen. Tähän kuuluu kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävistä kohteista ja niiden säilyttämismahdollisuuksista tiedottaminen - jo tieto kohteen arvosta voi estää purkamisen rakentamistoimista päätettäessä. Neuvontatyön piiriin

kuuluu myös rakentamisen käytännön ohjaus: tiedottaminen esim. korjaustyön tekemisestä ja rahoituksesta. Rakentamiseen liittyviä historiallisia ja taiteellisia arvoja koskeva neuvonta on osoittautunut myös erittäin tärkeäksi.

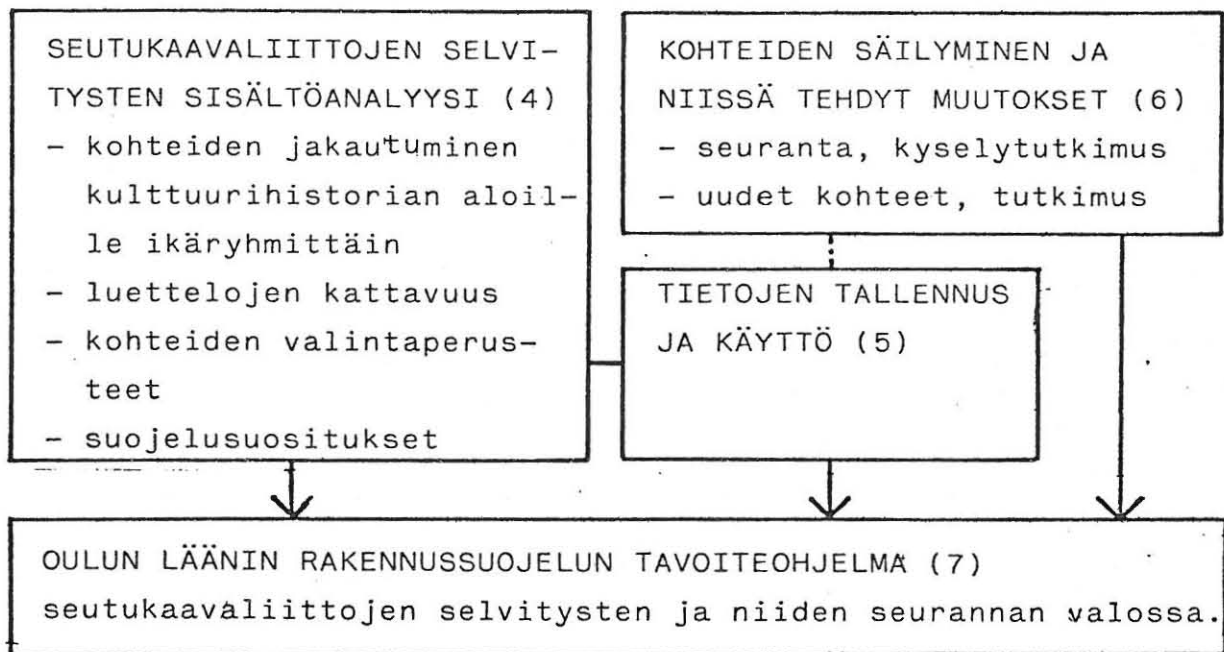
Tämä työ kuuluu osana rakennusalan virkamiesten tehtäviin. Virkamiehistä uusin, aluearkkitehti, on sopiva poistamaan eritoten maaseudulla todettua rakennustaiteen ammattilaisten puutetta.

Neuvontaa voivat tehokkaasti harjoittaa myös erilaiset järjestöt ja yhteisöt. Olisi harkittava Oulun lääniin rakennuskulttuuriin liittyvää toimintaa kokoavasti harjoittavan järjestön luomista. - Tällainen on esim. Lapin läänin rakennusperinne ry, joka on toiminut vilkkaasti omalla alueellaan.

(6) Seutukaavaliittojen luetteloiden ajalliseksi jatkeeksi voidaan myös laatia modernin arkkitehtuurin inventointi, josta voisivat huolehtia esim. maakuntaliitot. "Monumenttiluettelo" sisältäisi edustavan esimerkkikokoelman viime sotien jälkeiseltä ajalta olevia eri alojen ja tyyllisuuntien rakennuksia ja rakennettuja kokonaisuuksia.

8 YHTEENVETO

Tutkielmassa olen tarkastellut Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliittojen teettämien kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittäviä kohteita käsittelevien selvitysten sisältöä ja niissä olevien kohdeluetteloiden pysymistä ajan tasalla. Tutkielmassa kiinnitetään myös huomiota selvityksiin kootun tiedon tallennukseen ja hyväksikäyttöön sekä hahmotellaan Oulun läänin rakennus-suojelun tulevia tehtäviä. Tutkimuksen sisällön runko on seuraava:



Selvitysten sisältöanalyysi (4) kertoo, että luetteloidut 1503 kohdetta kattavat varsin hyvin kulttuurihistorian eri alat, suurin edustus on talonpoikaisella rakennuskulttuurilla, 792 kohdetta, seuraavaksi suurin ryhmä on eri elinkeinoihin liittyvät kohteet (173). Luetteloita laadittaessa käytetty jako kulttuurihistorian aloihin on pääryhminä kattava. Ryhmittelyssä olisi tehtävä tarkkuutta parantavia tarkistuksia.

Ajallisesti kohteet painottuvat 1800-luvun loppupuoliskolle. Varhaisimmat edustajat ovat kolme 1500-luvulta peräisin olevaa kohdetta. - Selvitykset ulottuvat ajallisesti 1900-luvun puoleen väliin saakka. Luetteloiden kattavuutta tulisi parantaa lisäämällä eritoten vanhimman rakennuskulttuurin (1800-luvun alkuun saakka) edustusta muiden kuin talonpoikaisrakennusten ja kirkkohistoriaan liittyvien kohteiden osalta. Myös 1900-luvun talonpoikaisrakennuksia kaivataan luetteloihin lisää. Kohdemäärältään pienet ryhmät kutensivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvät, sotahistorialliset sekä liikenteeseen liittyvät kohteet tarvitsevat lisäselvitystä luetteloiden tasapuolistamiseksi. Läänin eri osien oikea edustus luetteloissa edellyttää huomion kiinnittämistä läänin itäosien rakennuskantaan. Elinkeinoihin sekä sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvien kohteiden alueellisesti tasapuolinen jakautuminen olisi varmistettava.

Valintaperusteena käytetty kohteen laatu (historiallinen, rakennushistoriallinen ja -taiteellinen, ympäristöllinen merkittävyys) olisi ilmoitettava siten, että rakennustaitteen ja ympäristöestetiikan osuus tulee esille. Muutoin perusteet ovat kattavia ja kuvaavia.

Suojelusuositusten muuttaminen toimenpidesuosituksiksi ja niiden sisällön monipuolistaminen parantaisi selvitysten käyttöä säilyttämistoiminnassa.

Seutukaavaliittojen selvityksiin kootun tiedon tallennus ja hyväksikäyttö paranee, jos niiden rekisterin pohjaksi luodaan nykyistä kulttuurihistorian aloihin ja kohteen alueelliseen laajuuteen perustuvaa jakoa yksityiskohtaisempi

ja vähemmän historiaan painottuva jaottelu. Tämän tulee olla nivellettävissä muihin rakennusalan tiedostoihin.

Tekemäni kyselytutkimus osoittaa, että luetteloitu läänin arvokkaimmaksi todettu rakennuskanta näyttää säilyvän varsin hyvin.

Seurantatutkimuksen perusteella havaitaan, että omistajien tekemä sekä kaavoituksen ja kunnallisten päätösten avulla toteutettu suojelutyö on ollut viime vuosina vilkasta.

Tarkistusselvitykset osoittavat, että säilyttämistoiminta on ollut osin vilkkaampaakin kuin vastausten tiedot kertovat. Arvokkaan rakennuskannan kunto on kyselyn tulosten mukaan yleisesti varsin tyydyttävä. Kuntoa nostavat osaltaan viime vuosina tehdyt korjaustoimet, jotka vastaajien mukaan taas enimmältään laskevat rakennusten kulttuurihistoriallista arvoa. Luetteloista on poistunut kohteita varsin vähän (45, joista yksitoista on siirrettyjä), mikä ei suuresti muuta luettelojen antamaa kokonaiskuvaa. Vanhojen tuuli- ja puromyllyjen purkaminen on kuitenkin ollut runsasta. Näissä on myös kyselyn perusteella monia huonokuntoisia, joten ryhmän edustuksellisen osuuden säilyminen on uhanalaista.

Yleisenä purkamisen syynä on rakennuksen heikko kunto sekä korvaava uudisrakentaminen.

Uusia kohteita luetteluihin ovat vastaajat ehdottaneet 50, suurimpana ryhmänä talonpoikaisrakennukset ja -rakennusryhmät (15). Uusilla kohteilla on mahdollisuus monipuolista luettelojen antamaa kuvaa 1700- ja 1910-luvulta sekä elinkeinohistorian ja liikenteen rakennuskannan osalta.

Sisältöanalyysin ja seurantalutkimuksen perusteella tekemäni Oulun läänin rakennussuojelun tavoiteohjelma sisältää

sekä seutukaavaliittojen selvityksiin kuuluvia että yleisiä tavoitteita. Ohjelmassa on kaavailtu myös tavoitteiden saavuttamiseksi tehtäviä toimia.

Selvityksiin liittyvät tavoitteet ovat kohdeluetteloiden kattavuuden parantaminen jasaattaminen ajan tasalle, laatimisperusteiden ja suositusten tarkentaminen sekä selvitysten toimiminen alueellisen rakennussuojelun perustana. Tavoitteisiin toivoisi päästävän tarkistusinventoinnilla, sekä niistä laadittavien uusien raporttien laatimisella ja julkaisulla. Yleisinä tavoitteina näen arvokkaiden kohteiden säilyttämisen ja kunnossapidon sekä myös uudemman rakennuskulttuurin vaalimisen. Toimenpiteinä esitän suojeluun käytettävissä olevien voimavarojen suuntaamista uhanalaisten kohteiden säilyttämiseen, kaavoituksen käyttöä rakennussuojelukeinona, rakennussuojeluohjelmien laatimista, neuvontatyön tehostamista sekä tutkimustoiminnan aktivointia.

Tutkimus antaa yleiskuvan Oulun läänin perinteisen rakennuskulttuurin merkittävimmästä ja parhaiten säilyneestä osasta. Kulttuurihistorian eri osa-alueet ovat vielä sangen hyvin edustettuina sekä rakennetussa ympäristössämme että seutukaavaliittojen luetteloissa, ainoissa koko Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet sisältävissä selvityksissä.

Laatimani Oulun läänin rakennussuojelun tavoiteohjelma esittää tehtäväksi seutukaavaliittojen selvityksiin liittyvän tarkistusinventoinnin sekä laajennetut kohdekuvaukset. Samoin olisi tarkennettava käytettyä jaottelua kulttuurihistorian aloihin sekä huolehdittava entistä kattavammin rakennetun ympäristön tutkimuksesta. Rakennussuojelun tavoiteohjelma antaa perustan myös läänin- ja kuntatason suojelusuunnitelmien avulla tehtävälle suojelutyölle.

9 VIITTEET

- 1) Suositukset ovat: A: Säilytettävä nykyisellään, B: Ennallistavat muutokset suositeltavia, C: Kohteen tai alueen säilymisen tai käytön kannalta tarpeelliset muutokset sallittavia, D: Muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäännös. Suositukset perustuvat museoviraston esityksestä käyttöön otettuun kansainväliseen ns. Palman suositukseen. Suositukset kertovat myös kohteen kulttuurihistoriallisesta maisemallisesta merkittävydestä. A- tai B-suositukselle varustetut kohteet ovat "C-luokan" kohteita arvokkaampia. A:lla merkityt ovat sitä jo nykyisessä asussaan. D-merkinnällä varustetut ovat oma ryhmänsä: esim. rauniot ja esihistorialliset muistomerkit, jotka kuuluvat muinaismuistolain piiriin.
- 2) Rakennussuojelukomitean mietintö, Komitean mietintö 1974:80, s.VI
- 3) Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, yhteenveto v. 1979 käytettävissä olevien inventointien pohjalta. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia 1/1980.

Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti ja ympäristöllisesti merkittävät kohteet, jotka sisältyvät valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin:

Kulttuurihistorian ala (taulukko n:o 1)

Koh- teiden lkm.	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	ei tie- toa		M
	178	85	53	36	45	57	5	7	4	17	6	4	497	

Valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelossa on Oulun läänistä kaikkiaan 144 kohdetta (Pohjois-Pohjanmaalta 101 ja Kainuusta 43). Nämä ovat yleensä seutukaavaliittojen luetteloissa esiintyviä maisemakohteita tai erilliskohteiden keskittymiä, jotka on yhdistetty ympäristölliseksi kokonaisuudeksi. Joissakin tapauksissa seutukaavaliittojen luetteloiden yksittäiskohde voi olla pieni osa sen seudulle muodostettua ympäristökohdetta (esim. Kalajokilaakson maisema Pitkäsenkylä-Nuoranperä-Hihnanperä). Yllä olevaan taulukkoon on koottu seutukaavaliittojen luetteloissa olevat, näihin ympäristöihin sisältyvät kohteet. Valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelossa mainitut, seutukaavaliittojen selvityksiin verraten aivan uudet kohteet ovat Haapajärven kirkon ympäristöön kuuluva vanha puusilta ja Ängeslevän niityt Limingasta.

- 4) Kulttuurihistoriallisesti merkittävien suojelukohteiden inventointitilanne huhtikuussa 1984: Perusinventointi-raportti on julkaistu kaikkialta muualta paitsi Lapin seutukaavaliiton toimialueelta. Tarkistusinventointi on tehty Satakunnan, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen, Päijät-Hämeen, Kymenlaakson ja Etelä-Savon seutukaavaliittojen toimialueilla. Helsingissä ja Keski-Suomessa on käynnissä kuntatason inventointien yhdistäminen, Lapin perus- ja täydennysinventointi julkaistaan vuoden 1984 lopulla Lapin läänin rakennusperinne ry:n toimesta.
- 5) Seutukaavaliittojen selvityksissä on 1462 päänumerolla luetteloitua kohdetta. Oulusta ja Raahesta on lisäksi 41 kohdetta korttelikokonaisuuksien yhteydessä erillisellä alanumerolla luetteloituna.
- 6) Rakennuskannan nopeaa uusiutumista kuvaa taulukko (Rakennussuojelukomitean mietintö, s. 43). Siitä käy ilmi vanhojen rakennusten nopea häviäminen.

VANHAT KIVIRAKENTEISET ASUINTALOT, JOISSA VÄHINTÄÄN KAKSI KERROSTA V. 1970 OULUN LÄÄNISSÄ

Rakennusvuosi	-1899		1900-19	
	Kaupungit	Maalais-kunnat	Kaupungit	Maalais-kunnat
Oulun lääni	5	1	32	1
Koko maa 1970	190		838	
Koko maa 1960	310		1169	

- 7) Nämä "päivätyt" kohteet ovat Revonlahden taistelun 27.4.1888 muistomerkki sekä Kajaanin Paltaniemellä oleva Keisarintalli, jossa Aleksanteri I aterioi 28.8.1819. Päivämäärien esiintymistä luetteloissa on pidettävä lähinnä kuriositettina, ellei päivämäärien ilmoittamista katsota tarpeelliseksi jatkoselvityksen yhteydessä kaikille vastaaville kohteille. Rakennusten yhteydessä en pitäisi suunnittelu- tai valmistuspäivämäärän ilmoittamista välttämättömänä. Tosin esimerkiksi kirkon vihkimispäivä voi tilanteesta riippuen olla mielenkiintoinen tieto.
- 8) Rakennukset rakentamisvuoden mukaan 1.11.1980. Museoviraston rakennushistorian osasto.
- 9) Ryhmä A1 Talouskeskukset on toiminnallisesti ja visuaalisesti yhtenäinen. Lisäksi se on lukumäärältään suuri, joten sen pitäminen omana ryhmänä lisää tehtyjen kohdeluettelojen käyttökelpoisuutta. Monien erilaisten rakennustensa vuoksi sen tarkastelussa on myös vaikeuksia. Näitä on selvitelty kohdassa 4.12.

- 10) Käytetty kulttuurihistoriallinen muistilista, jako kulttuurihistorian eri aloille (toiminnan tai käytön mukainen jaottelu) on ryhmien A4 Aitot ym. ja A5 Riidet, pajat ym. osalta vajavainen. Seutukaavaliittojen selvityksiin tutustuva ei voi tietää, mitä muuta (jaottelussa merkintä "ym") alaryhmät sisältävät. Tässä olen käyttänyt aiemmin soveltamaani jakoa, jossa A4 sisältää kylmät ulkorakennukset ja A5 ne lämmitettävät säilö-, työskentely- ja asumistoimintoihin kuuluvat rakennukset, jotka eivät sisälly muihin ryhmiin (riidien ja pajojen lisäksi myös saunat). Ryhmien sisäinen jako onkin tulevaa käyttöä varten eriteltävä tarkemmin.

Ryhmää A3 Tallit, navetat tulee myös jaotella yksityiskohtaisemmin. Siihen olisi sisällytettävä kaikki kotieläinsuojat. - Oulun läänin seutukaavaliittojen selityksessä on nyt mukana näistä vain navettoja ja talleja sekä yksi tilapäisesti kanalana käytetty, varastona oleva vanha asuinrakennus.

Ryhmän A6 Muut maaseudun rakennukset (virkatalot, torpat, mäkituvat, käsityöläisasumukset) jakoa voidaan pitää riittävän yksityiskohtaisena; erikoistapauksia ryhmään voi liittää tarvittaessa. Monet A6-ryhmän kohteistahan on mahdollista sijoittaa alaryhmään A1 Talouskeskukset, A2 Asuinrakennukset, D Elinkeinoon liittyvät kohteet tai E Sivistystistoriaan ja hallintoon liittyvät kohteet.

- 11) Haastattelulausunto: Ylitark. Samuli Onnela 2.11.1984.

- 12) Nykyinen Oulun lääni on saanut pysyvän asutuksen mahdollisesti 1200-luvulla jokisuiden lohenpyyntipaikoille. Asutus levisi vähitellen vesistöjä noudatellen. Tähän vaikuttivat kalastuspaikkojen lisäksi kulkumahdollisuudet sekä parhaiden viljelysmaiden sijainti ranta-alueilla. Läänin väkiluku oli 1500-luvun lopussa kymmenisen tuhatta. Kainuun varhaisin kiinteä asutus, 280 taloa, hävitettiin tyystin ns. 25-vuotisessa sodassa vuoteen 1585 mennessä, ja oli se v.1604 vasta 150 taloa. 1600-luvun loppupuolen sota- ja kato- vuosisista huolimatta väestömäärä nousi n. 40.000 1700-luvun alkuun tultaessa. Aikakaudelle on tyypillistä kiinteän asutuksen keskittyminen länsiläniin.

1700-luvun alkupuoliskon sotavuodet autioittivat pahoin Pohjois-Pohjanmaata ja Kainuuta. Sataluvun puolivälissä alueella oli n. 25.000 asukasta. Tästä alkoi satasten vuotta kestänyt tasainen kehityksen kausi, jota tosin häiritsi Suomen sota 1800-luvun alussa. Näihin aikoihin asti - 1800-luvun alkupuoli mukaan lukien - elinkeinona hallitsi maatalous rinnallaan perinteiset luontaiselinkeinot. Rannikolla on huomattava kalastuksen ja merenkulun, Kainuussa tervanpolton osuus elinkeinorakenteessa. Taajamien kehityksen merkkivuosia ovat alueen vanhojen kaupunkien perustaminen: Oulu v. 1605, Raahe v. 1649 ja Kajaani v. 1651. Taa-

jamien merkitys kasvaa kuitenkin vasta 1800-luvun loppupuoliskolla elinkeinorakenteen monipuolistumisen myötä. Tuolloin perustettiin ensimmäiset huomattavat rautiltaruukit ja sahalaitokset. Tällä ajalla kehittyi myös sivistys- ja hallintotoimi voimakkaasti, mikä osaltaan monipuolistaa elinkeinorakennetta ja lisää rakennuskulttuurin rikkautta. Myöskin maatalous kehittyi tänä aikana. Elinkeinojen harjoittajien määrä kasvaa ja talonpoikainen rakentaminen vilkastuu. Kehitys noudatti 1800-luvun puolella syntyneitä linjoja 1900-luvun puoliväliin asti. Kuitenkin on huomattava teollisuuden ja palveluelinkeinojen osuuden kiihtyvä kasvu. Katsaus Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun historialliseen kehitykseen on luotu seutukaavaliittojen em. julkaisuissa. Asutuksen kehitystä selvittää osaltaan liite n:o 6.

- 13) Meidän päiviimme säilyneiden talonpoikaisrakennusten määrään ja ikäjakaumaan on varmaankin vaikuttanut myös se, että 1800-luvun "talonpoikaisen klassismin" edustajia arvostetaan nimenomaan aitoina perinteisen talonpoikaisrakentamisen tuotteina. Lisäksi niitä on voitu kohtuullisin toimin pitää kunnossa ja saattaa vastaamaan eri aikakausien tarpeita.
- 14) Valtaosa näistä kohteista sijaitsee entisen Oulujoen kunnan alueella, joka v. 1965 liitettiin Oulun kaupunkiin. Lähde: Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden inventointi, tutkimusraportti 3.5.1983, Maa-seutukohteet.

On huomattava, että kuntatason inventoinnit ja muistomerkkiluettelot tehdään eri tarkkuudella kuin seutukaavatasolla. Esim. Oulujokivarren talonpoikaisrakennukset sisältyvät seutukaavaliiton luettelossa jokivarren maisemalliseen kohteeseen.

Kuntakohtaisissa inventoinneissa luetteloidaan erilliskohteita runsaammin kuin seutukaavatasolla myös laajojen maisemakohteiden sisältä. Tämä on tarpeen, jotta inventointi palvelisi myös yksityiskohtaista kaavoitusta.

- 15) Kylän ja kyläkunnan välinen raja on vaikeasti määriteltävissä. Ryhmän nimen kohdalla on muistettava käytetyn jaottelun muistilistaluonne. Laaja-alaisia rakennettuja kokonaisuuksia tutkittaessa mukaan tulee ottaa sekä kokonaiset maatalouskylät ("kylät") että näiden osat tai usean talouskeskuksen muodostamat ryp-päät ("kyläkunnat"), joista paikoin käytetään nimitystä puhto. Myös kylän ja viljelysmaiseman raja on liukuva. Viljelysmaisema-sanana käytön on tarkoitus muistuttaa siitä, että myös peltoaukea ilman ainuttakaan rakennusta kuuluu luetteloiden kohteiden piiriin; rakennettu ympäristö ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä kohde voi tässä tapauksessa olla mikä tahansa historiallisella ajalla ihmisen toiminnan tuloksena syntynyt miljö tai rakentamisen tuote.

- 16) Oulun läänin taajamien koosta kertoo alla oleva esimerkiksi läänin vanhojen kaupunkien asukasluvun kehityksestä. Lähde: Suomen tilastollinen vuosikirja XXXVIII, 1940 s. 14. (Vuoden 1775 väkilukutiedot A. Halilan teoksesta Pohjois-pohjanmaan ja Lapin historia V, ss. 281-283).

	1775	31.12. 1815	31.12. 1850	31.12. 1890	31.12.. 1920	31.12.. 1939
Oulu	n. 3000	3543	5761	12 665	21 332	28 670
Raahe	n. 640	1127	2301	3 339	3 977	4 314
Kajaani	n. 500	317	518	1 220	4 282	7 885

- 17) Yhdeksäntoista Oulun läänin vanhaa rautatieasemaa on esitelty

S. Valannon tutkimuksessa vuodelta 1982 (Valanto Sirkka: Suomen rautatieasemat vuosina 1875 - 1920. Museovirasto, rakennushistorian osasto. Julkaisu n:o 11, 1/1982) sivuilla 57, 59, 61, 86, 87, 89 ja 90. Teoksessa on myös mainintoja asema-alueiden muista rakennuksista ja puistoista.

- 18) Suomen kirkot ja kirkkotaide 2, Lieto 1980, ss. 319-320

- 19) Pappilatyöryhmän mietintö; Opetusministeriö 1982.

- 20) Karolineburg on ryhmässä G "kartanomaisuutensa ja herraskaisuutensa" vuoksi. Karolineburg on alunperin yksityinen virkamiehen asuntotila. Se ei ole tyypillinen maatilan talouskeskus siinä mielessä kuin esim. Murron talo Utajärven Särkijärvellä, joka tunnetaan entisenä Kurimon ruukinkartanona. - Murron tilalle kartanomaista komeutta tuo tiilinen asuinrakennus. Käytettäessä kartano-sanaa on huomattava, että se voi merkitä myös maalaistaloa, pihapiiriä ja pihaa.

- 21) Tie- ja vesirakennuslaitos, Oulun piiri. Tiemuseo-kohteet Oulun läänin alueella/rakennusmestari Aimo Ollila:

1. Pattijoen Kiviholvisilta, Pattijoki
2. Etelänkylän Isösilta, Pyhäjoki
3. Savisilta, Ylivieska
4. Ponkilan riippusilta, Ponkilan paikallistie, Muhos
5. Maantie nro 800, Saviselkä-Piippola, 28,8 km. Yhteiskohde Oulun ja Keski-Pohjanmaan piirin kanssa, Piippola ja Kärsämäki.
6. Paltaniemen tie, 3,3 km. Maantie Kajaani-Paltaniemi nro 8801, Kajaani
7. Möykkysen silta, Ristijärvi
8. Raatteen tie, maantie 9121 Kokkojoki-Raate, 19,8 km, Suomussalmi
9. Tervasalmen silta, Kuhmo

- 22) Järventaus, Esko: Rakennustaide ja tekniikka, Suomen rakennushallinto 1811 - 1961, ss. 177-465.
Sama teos ss. 471-501
- 23) Teppo, Jorma: Oulun lääninarkkitehdit J. Oldenburgista H. Andersiniin.
- 24) Pitkälle kehtiteltyjä myös tiedontallennukseen ja tilastointiin soveltuvia jaotteluja on tehty eri maissa. Norjalainen selkeä järjestelmä on esitetty teoksessa "Registrering av faste kulturminnen i Norge".
- 25) Asutuksen tiheyden oletetaan myös kuvastavan yleisesti rakennuksien määrää. Asutuksen kehitystä on selvitetty tutkimalla maakirjoihin merkittyjen maarekisteritalojen määrää ja sijoittumista. Tilaluvun kehitys kuvaa suuntaa-antavasti myös väestömäärän kehitystä, sillä maatalouden merkitys elinkeinona on ollut ratkaisevan tärkeä. Kokonaiskuvaa väkiluvun kehittymisestä ei tilaselvityksen avulla kuitenkaan saada.
- Kattavaa asutushistoriallista selvitystä ei Oulun läänistä ko. ajalta ole tehty.
Asutuksen ja luetteloitujen kohteiden vertailu antaa yleispiirteisen kuvan seutukaavaliittojen kohdeluetteloiden kattavuudesta eri ikäisten kohteiden osalta, Haastattelulausunnot: ylitark. Samuli Önnela 2.11.1984, fil.tri Jouko Vahtola 1.11.1984.
- 26) Satokangas Reija: Maaseutu-asutuksen kehitys Oulun läänissä 1805 - 1905 - maakirjojen valossa. Oulun yliopisto, Suomen historian proseminaari-esityelmä 26.4.1984. Aikatasovalinnan on tehnyt FM Reija Satokangas Jorma Huuskon ohjeiden mukaan ja fil.tri Jouko Vahtolan ohjauksessa.
- 27) Halila, Aimo: Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V, s. 46, ss. 667-671. Kuusamon tiedot ovat vuodelta 1767 ja teoksesta Ervasti, Seppo-Vasari, Yrjö: Kuusamon historia I, s. 180.
- 28) Oulun maakunta-arkisto, vuosien 1805, 1855 ja 1905 maakirjat. Kuusamon tiedot ovat vuodelta 1795, teos kuten yllä 27). - Tilojen määrän selvittäminen osoittautui sangen työlääksi tehtäväksi. Luonteeltaan tämä selvitys on ollut historian perustutkimusta.
- 29) Karttapiirroksin tehtävää selvittelyä (kohta 4.23) varten ei valmista materiaalia väkiluvun kehityksestä ollut saatavilla. Uuden piirrosaineiston tuottaminen tämän tutkimuksen yhteydessä ei ole ollut mahdollista arkistomateriaalin hajanaisuuden ja runsauden vuoksi.

- 30) Varhaisemmasta väkilukukehityksestä ei ole saatavissa erillistutkimusta. Tältä osin tiedot on koottu Oulun maakunta-arkistossa käytettävänä olevasta lähdemateriaalista.
- 31) Tilaluku on vuodelta 1941, lähde: Suomen virallinen tilasto, osa 3: maatalous, yleinen maatalouslaskenta, taulu n:o 1, s.2.
- 32) Seurakuntien väkilukutaulut 1749-1900 II De:1, II Df 1-3, Sa 1-2, S 1-3,7,lla, sekä paikallishistorialliset teokset, Oulun maakunta-arkisto. Vuosien 1769 ja 1805 väkiluvut ovat likimääräisiä. Väkilukutauluista ei löydy kaikkien seurakuntien osalta y.o. vuosien väkilukua. Tällöin on laskennassa käytetty väkilukua lähimmältä ilmoitetulta vuodelta.
- 33) Suomen tilastollinen vuosikirja 1980. Väkilukutieto koskee vuotta 1850.
- 34) Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja 1904, ss.21, 22 (Oulun läänin väkiluvuksi v. 1900 on ilmoitettu 280 899, josta nykyisen Oulun läänin osuus on 221666).
- 35) Suomen tilastollinen vuosikirja XXXVIII, 1940, s.40.
- 36) Ervasti Seppo - Vasari Yrjö, Kuusamon historia I, Kuusamo 1978, s.769-770.
- 37) Rytönen Raili, Suur-Iin historia 1700-1870, Kajaani 1978, s.49.
- 38) Suomen historian kartasto, ss.22, 23.
- 39) Haastattelulausunto, fil.tri Jouko Vahtola 1.11.1984
- 40) Haastattelulausunto, arkkitehti Mauri Toivio 6.11.1984
- 41) Luettelointiperusteet tarkemmin eriteltynä:

H	H	H	H	H	R	R	R	R	R	M/MK	M/MK	M/MK	M/MK	M/MK	Z	ei tietoa	X
	R	M/MK	R	M/MK		H	M/MK	H	M/MK		H	R	H	R			
			M/MK	R				M/MK	H				R	H			
238	104	39	25	2	359	89	288	51	19	75	9	107	12	35	1452	51	1503

- 42) Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden tutkimusraportti 3.6.1981, ss.11, 13, 14. Toimenpidesuosituksset:

ALUEKOHTEET: RAKENNETUT KOKONAISUUDET JA MAISEMAT

Oulun kaupungin alueella on ympäristöllisten tekijöiden vuoksi arvokkaita rakennusryhmiä ja alueita kaupunkikortteleista viljelysmaisemiin. Näitä kohteita tulee kehittää siten, että alueen luonne säilyy. Ympäristöarvoja alentava, aiemmin tehty rakentaminen on pyrittävä muuttamaan alueen luonteeseen soveltuvaksi. Ympäristön laatuun merkittävästi vaikuttavista rakentamistoimista on mahdollista pyytää esim. Museoviraston ja Valtion rakennustaidetoimikunnan lausunto. Alueilla oleville huomattaville erilliskohteille on annettu omat toimenpidesuosituksensa.

ERILLISKOHTEET: RAKENNUKSET JA RAKENNELMAT

Luettelossa olevien kohteiden kulttuurihistoriallisen ja ympäristöllisen arvon suuruus on arvioitu ja esitetty sen pohjalta kohteille toimenpidesuosituksset. Suositusten sisältö vaihtelee seuraavien seikkojen osalta:

- suosituksen ehdottomuusaste (säilytettävä - pyrittävä säilyttämään)
- viranomaisvalvonnan aste (Museoviraston tai Valtion rakennustaidetoimikunnan lausunto joihinkin kohteisiin suunnattavista rakennustoimista)
- aiemmista muutoksista johtuva suositus (jotkin osat korjattava entistään tai muulla rakennukseen ja ympäristöön sopivalla tavalla).

Erityislainsäädännön piiriin kuuluvien sekä asema-kaavassa huomioon otettujen kohteiden kuvauksessa on näitä seikkoja koskeva maininta. Näitä kohteita on lisäksi käsitelty liitteessä 3.

SUOSITUKSET ovat:

- A** Rakennusta ei saa purkaa eikä siihen tai sen lähiympäristöön saa tehdä sen kulttuurihistoriallista, rakennustaiteellista tai ympäristöllistä arvoa alentavia muutoksia. Mahdollisista muutostoimista sekä lisä- ja uudisrakentamisesta on niiden suunnitteluvaiheessa pyydettävä Museoviraston ja tarvittaessa Valtion rakennustaidetoimikunnan lausunto.
- Aa** Kuten A sekä lisäksi:
- Rakennuksessa tai sen lähiympäristössä tehdyt tyyliä rikkovat ja kulttuurihistoriallista, rakennustaiteellista tai ympäristöllistä arvoa alentavat muutokset on korjattava entistään tai muulla rakennukseen ja ympäristöön sopivalla tavalla. Suunnitelmista on pyydettävä Museoviraston ja tarvittaessa Valtion rakennustaidetoimikunnan lausunto.
- B** Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa tai sen lähiympäristössä tehtävät muutokset sekä lisä- ja uudisrakentaminen on tehtävä rakennuksen kulttuurihistoriallinen, rakennustaiteellinen ja ympäristöllinen arvo huomioon ottaen.
- Bb** Kuten B sekä lisäksi:
- Rakennuksessa tai sen lähiympäristössä tehdyt tyyliä rikkovat ja kulttuurihistoriallista, rakennustaiteellista tai ympäristöllistä arvoa alentavat muutokset on korjattava entistään tai muulla rakennukseen ja ympäristöön sopivalla tavalla.
- C** Rakennus on pyrittävä säilyttämään. Rakennuksessa tai sen lähiympäristössä tehdyt tyyliä rikkovat ja kulttuurihistoriallista, rakennustaiteellista tai ympäristöllistä arvoa alentavat muutokset on pyrittävä korjaamaan entistään tai muulla rakennukseen ja ympäristöön sopivalla tavalla.
- D** Kohde säilytettävä entistään.

- 43) Haastattelulausunto: Suunnittelusihteeri Seppo Nevatalo 5.11.1984
- 44) Haastattelulausunto: Arkistonhoitaja Sirkka Valanto 7.11.1984
- 45) Rakennussuojelulain (Laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta, 573/64) käyttö Oulun läänissä 6.11.1984

Lain nojalla suojellut rakennukset

Rakennus	Lääninhall. päätös	Valt.neuvoston päätös
1. Kiinteistö Oy Lantokulma, ns. Santa-holman-Nylanderin talo, Oulu	1972	1972
2. Lamminaho, Vaala	1973	1973
3. Kaukon kalasatama, Pyhäjoki	1978	1980
4. Leufstadiuksen talo, Raahе	1980	1984
5. Immosen talo, Raahе	1980	1984
6. Franzénin talo, Oulu	1982	1984

Vireillä olevat suojeluhakemukset:

1. De Gamlas Hem, Oulu
2. Rantakadun korttelit, I/1-4, Oulu
3. Pehkonen, Liminka
4. Liljeblomin talo, Oulu
5. Manttaalitalo, Nivala
6. Rimpilä, Suomussalmi

Haastattelulausunto: Nuorempi lääninsihteeri Liisa Koski-Ahonen, Oulun lääninhallitus 6.11.1984

- 46) Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden inventointi. Tutkimusraportti 3.6.1981
- 47) Haastattelulausunnot: asemakaava-arkkitehti Rauno Anttila, 5.11.1984, kaupunginarkkitehti Erkki Vähämaa, 6.11.1984
- 48) Oulun Pikisaaren arvon muutoksesta voi olla toistakin mieltä. Viimeaikaiset korjaustyöt ovat myös kohentaneet ympäristöä.
- 49) Seutukaavaliittojen luetteloimat kohteet, jotka on siirretty museoalueelle raporttien laatimisten jälkeen.

1. Pitäjänmakasiini, Haapajärvi
2. Tuulimylly, Liminka
3. Kokon aitta, Piippola
4. Koukkarin aitta, Pulkkila
5. Tihisen talo, Tyrnävä
6. Mikkälän talo, Vihanti
7. Kuusiahon tuulimylly, Vihanti
8. Joukerin ratasmyllyt, Kuhmo
9. Lainajyvästön makasiini, Vaala

Lisäksi Kempeleen kotiseutumuseon rakennukset on siirretty Marttilan talolle uudelle museoalueelle.

10 LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

- Entinen Oulujoki, historiikka ja muistitietoja.
Helsinki 1954
- Ervasti Seppo - Vasari Yrjö: Kuusamon historia I.
Kuusamo 1978
- Halila Aimo: Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1721-1755. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V. Oulu 1954
- Järventaus Esko: Rakennustaide ja tekniikka. Suomen Rakennushallinto 1811-1961. Helsinki 1967
- Kainuun kulttuurihistorialliset suojelukohteet. Kainuun seutukaavaliitto, julkaisu I:26. Kajaani 1973
- Onnela Samuli: Oululainen ja pohjoissuomalainen tervakulttuuri
- Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto, julkaisusarja A:41. Oulu 1978
- Rakennussuojelukomitean mietintö. Komitean mietintö 1974:80. Helsinki 1974
- Registrering av faste kulturminnen i Norge, C Kodeliste for registrering av hus. Oslo 1979
- Suomen historiallinen kartasto, Porvoo 1959
- Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Lieto 1980
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1903. Helsinki 1903
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1904. Uusi sarja. Helsinki 1904
- Suomen tilastollinen vuosikirja XXXVIII. Helsinki 1940
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1980. Helsinki 1980
- Suomen virallinen tilasto, osa 3. Helsinki 1945
- Valanto Sirkka: Suomen rautatieasemat vuosina 1857-1920. Museovirasto, rakennushistorian osasto, julkaisu n:o 11, 1/1982. Helsinki 1982
- Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Tiedotuksia 1/1980

MONISTEET

Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden inventointi. Tutkimusraportti 3.6.1981. Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo

Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden inventointi. Tutkimusraportti 15.4.1982. Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo

Pappilatyöryhmän mietintö. Opetusministeriö 1982

Retki Oulun keskustaan/Pohjois-Pohjanmaan museo. Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo. Oulu 1980

Satokangas Reija: Maaseutuasuituksen kehitys Oulun läänissä 1805-1905- maakirjojen valossa. Oulun yliopisto, Suomen historian proseminaarisesitelmä 1984

Teppo Jorma: Oulun lääninarkkitehdit J. Oldenburgista H. Andersiniin, Oulu 1978

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

ARKISTOT

Kainuun museon arkisto

Kajaani Oy:n suunnitteluosaston arkisto, Kajaani

Oulun maakunta-arkisto

Oulun yliopiston arkkitehtuurin historian laitoksen arkisto

Pohjois-Pohjanmaan museon arkisto

VIRASTOT JA LAITOKSET

Bezirksbauamt, Rostock

Kainuun seutukaavaliitto

Oulun läänin taidetoimikunta

Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto

Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków,
Oddział w Gdańsku, Gdańsk

Riksantikvarieämbetet, Tukholma

Tilastokeskus

Ympäristöministeriö

HAASTATELLUT HENKILÖT

Asemakaava-arkkitehti Rauno Anttila, Oulun kaupunki

Laboratorioinsinööri Heikki Asikainen, Oulun yliopisto,
arkkitehtuurin osasto

Osastopäällikkö Martti Hannula, Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto

Museonjohtaja Anders Huggert, Västerbottens museum,
Uumaja

Tutkija Elias Härö, museovirasto, rakennushistorian
osasto

Nuorempi lääninsihteeri Liisa Koski-Ahonen, Oulun lääninhallitus

Osastopäällikkö Pekka Kärki, museovirasto, rakennushistorian osasto

Seutukaavajohtaja Tuomo Laru, Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto

Suunnittelusihteeri Seppo Nevatalo, Oulun kaupunki

Rakennusmestari Aimo Ollila, Tie- ja vesirakennuslaitoksen Oulun piiri

Ylitarkastaja Samuli Onnela, Oulun maakunta-arkisto

Rakennushistorioitsija Sune Persson, Västerbottens museum, Uumaja

Arkkitehti Tore Poppe, Fylkeskonservator i Finmark,
Vesisaari

Suunnittelupäällikkö Esko A. Repo, Lapin seutukaavaliitto

Osastopäällikkö Pent Rud, Fredningsstyrelsen, Kööpenhamina

Fil.lis. Eino Tienari, Oulun yliopisto, tietojenkäsittelyopin laitos

Arkkitehti Mauri Toivio, Oulun lääninhallitus

Fil.tri. Jouko Vahtola, Oulun yliopisto, historian laitos

Arkistonhoitaja Sirkka Valanto, Suomen rakennustaiteen museo

Kaupunginarkkitehti Erkki Vähämaa, Kajaanin kaupunki

11 KUVALUETTELO

- Kansikuva: Niemelänkylä, Ylivieska.
Piirros Jorma Huusko 1974
- Kuva 1: Sivolanniemi, Kajaani.
Piirros Juha Kaisanlahti 1984
- Kuva 2: Purnuvaara, Kuusamo.
Piirros Jorma Huusko 1984
- Kuva 3: Cortenkatu, Raahе.
Piirros Katri Huusko 1974, Oulun yliopiston
arkkitehtuurin historian laitoksen arkisto
- Kuva 4: Pajuperä, Hailuoto.
Piirros Oulun yliopiston arkkitehtuurin his-
torian laitoksen arkisto
- Kuva 5: Kaupungintalon torni, Oulu.
Piirros Jorma Huusko 1980, Arkkitehtitoimisto
Huusko & Teppo: Retki Oulun keskustaan, s.3
- Kuva 6: Rantsilan kirkko.
Piirros Mikko Etula 1982, Arkkitehtitoimisto
Huusko & Teppo
- Kuva 7: Franzénin puisto.
Piirros Juha Kaisanlahti 1984
- Kuva 8: Kajaanin linnan pohjapiirustus 1600-luvulta.
Vartiainen, A.: Kajaanin kaupungin historia I.
s.424
- Kuva 9: Holvisilta, Pattijoki.
Piirros Jorma Huusko 1984
- Kuva 10: Muistokoti Aappola, Limingan museoalue.
Piirros Antti Pihkala 1980, Oulun yliopiston
arkkitehtuurin historian laitoksen arkisto
- Kuva 11: Ämmäkosken tervavenekanava, Kajaani.
Piirros Louis Sparre 1883, Entinen Oulujoki
s.136 (Kainuun museo)
- Kuva 12: Koskikara, Kajaani.
Piirros Eino Pitkänen 1940, Kajaani Oy:n suun-
nitteluosaston arkisto
- Kuva 13: Oulujokivarsi, Oulu.
Piirros Jorma Huusko 1978

- Kuva 14: Bergbomin makasiini, Oulu.
Piiirros Timo Lehtinen 1971, Oulun yliopiston
arkkitehtuurin historian laitoksen arkisto
- Kuva 15: Linnansaari, Oulu
Piiirros Jorma Huusko 1980, Arkkitehtitoimisto
Huusko & Teppo: Retki Oulun keskustaan, s.9
- Kuva 16: Lamminaho, Vaala.
Piiirros Raija-Liisa Nuutilainen, Oulun yliopiston,
arkkitehtuurin historian laitoksen arkisto
- Kuva 17: Kirkkokatu 8-10, Oulu.
Piiirros Oulun yliopiston arkkitehtuurin
historian laitoksen arkisto

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti JA MAISEMALLISEsti MERKITTÄVIEN KOHTEIDEN LUOKITUSPERUSTEET. TIIVISTELMÄ KAINUUN SEUTUKAAVALIITON JULKAISUSSA II:27 JA POHJOIS-POHJANMAAN SEUTUKAAVALIITON JULKAISUSSA A:14 KÄYTETYISTÄ PERUSTEISTA.

Kohteiden laatu

Kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden laatu on luetteloissa selostuksen lisäksi ilmoitettu kirjainsymbolein (H, R, M, MK). Nämä kuvaavat niitä perusteita, joilla kohteet on otettu mukaan luetteloihin.

Historialliset perusteet (H)

H tarkoittaa luetteloon historiallisin perustein otettua kohdetta. Näitä ovat mm. asutus-, elinkeino-, sivistys- ja hallinto- sekä kirkkohistoriaan liittyvät kohteet sekä sotahistoriaan ja liikenteen kehitykseen kuuluvat muistomerkit. Ryhmä on varsin suuri "yleisluokka", ja sen rajat seuraaviin ryhmiin eivät ole jyrkät. Useissa kohteissa yhtyy monenlaisia kulttuurihistoriallisia arvoja ja niinpä esim. vanhat asutushistoriallisestikin merkittävät rakennusryhmät sekä rakentamisen (rakennustekniikan) kehitystä valaisevat kohteet on laadultaan jäljempänä selostettavaan ryhmään R kuuluvia. Maisemallisten kohteiden laaja-alaisuus ja monipuolisuus taas sisällyttää kohteeseen myös historiallisen aspektin.

Historiallisesta arvosta

Se, mihin historiallinen arvo kulloinkin kohdistuu, on hyvin kulttuurisidonnaista ja yhteiskunnan kehitysvaiheesta riip-

puvaa. Selvin historiallinen mielenkiinto kohdistuu Suomessa tätä nykyä kohteisiin, jotka ovat olleet merkittävän historiallisen ilmiön tapahtumapaikkana, symbolisoivat sellaista tahi ovat pelkästään henkilöhistorian kannalta mielenkiintoisia. Pyrkimyksenä tulisi olla kaikkien alojen kehityksen tallentaminen, ja kiinnostus "tavallisen" sosiaalishistorian muistomerkkeihin onkin kasvamassa.

Rakennushistorialliset perusteet (R): arkkitehtuuri, rakennustapa- ja tekniikka, taidehistoria, kansatiede.

R ilmoittaa kohteen luokittelun rakennushistoriallisesti huomattavaksi. Ryhmä sisältää paitsi arkkitehtuurinsa myös rakennustapansa vuoksi arvokkaat kohteet. Ryhmän monista kohteista Oulun läänissä pääosa on maaseuturakentamisen piiriin kuuluvia, joihin rakennuksiin liittyy myös kansatieteellistä kiinnostavuutta. Kohteet selvittävät mm. työtapojen ja esineistön kehitystä. Mukana olevan kansatieteen osuuden voitaneen luonnehtia kuuluvan traditionaaliseen kansatieteeseen, jolloin kysymyksessä ovat paremminkin historialliset perusteet. Rakennustaiteen osuuteen on sisällytetty myös taidehistoria.

Maisemalliset perusteet (M)

M tarkoittaa miljöökohdetta, lähimaisemaa, joka käsittää useimmiten parinkymmenen metrin säteellä havainnoitsijasta olevan maiseman osan. Miljöö muotoutuu lähistöllä sijaitsevista rakennus-, kasvi- ja maastomuodoista. Miljöön elementit rajaavat kohteen hyvinkin selväksi pienmaisemaksi (esim. katutila, pihapiiri, tieosuus, pienialainen viljelys).

Maisemakokonaisuus (MK)

MK on merkinä maisemakokonaisuudesta, jolla ymmärretään laajaa näkyvässä olevaa maisemaa luontevalta tarkkailupaikalta (tie, ranta, talo, maaston kohouma) katsottuna.

Kahdella kirjainsymbolilla (M, MK) on täsmennetty kohteen alueellista laajuutta, muutoin maisemallisten kohteiden ominaisuudet ovat paljolti yhtäläisiä. Miljöissä tarkastelu on yleensä maisemakokonaisuuksia yksityiskohtaisempaa.

Vaikeammin määriteltävien kauneusarvojen lisäksi maisemakohteet sisältävät runsaasti selkeämmin eriteltäviä historiallisia ja rakennustaiteellisia elementtejä. Historiallisten tekijöiden osuus on niiden tehtävä maiseman muokkaajana. Asutus- ja elinkeinohistorian tapahtumat eivät aina ole maisemasta suoraan luettavissa, niiden merkitys selviää arkisto- ja kirjallisuusmateriaalista. Osa tästä on itse paikalla asiakirjoina ja perimätietona, joka sekin merkittävältä osalta lisää maiseman ajallista syvyyttä.

Rakennuskanta sekä muut tekomuodot: rakennelmat kuten aidat ja sillat, tiet sekä viljelykset ovat selkeitä ja monipuolista informaatiota sisältäviä maiseman osia. Maisemien kohdalla on tarpeen korostaa erästä suurelta osin esteettistä seikkaa. On huomattu, että yksityiset rakennukset ovat monesti aryoikkaita nimenomaan kokonaisuuden osina, esim. talorivien rajaamassa katutilassa tai talonpoikaisrakennusten ryhmään kuuluvina.

Kulttuurihistoriallinen arvo

Historiallinen ja rakennustaiteellinen arvo - esteettinen arvo mukaan sisällytettynä muodostavat kohteen kulttuurihistoriallisen merkityksen. Arvot liittyvät usein toisiinsa erottamattomasti, ja vasta niiden yhteisvaikutus saa aikaan kohteen koko merkittävyyden. Esimerkiksi rakennus voi ilmentää jonakin aikakautena vallinneita arvostuksia, pyrkimyksiä ja olosuhteita.

Tutkimus Oulun läänin seutukaavaliittojen kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita koskevista selvityksistä.

Kohteen nimi _____ x)

		v.1978	v.1983
1.	Kohde on säilytetty _____		
1.1	omistajan toimesta _____		
1.2	rakennussuojelulailla _____		
1.3	asema- tai rakennuskaavalla _____		
1.4	yleiskaavalla _____		
1.5	muulla kaavalla tai suunnitelmalla, millä _____		
1.6	kunnallisella päätöksellä _____		
1.7	muulla tavoin, millä _____		

2.	Kohteen säilymistä tukee _____		
2.1	asema- tai rakennuskaava _____		
2.2	yleiskaava _____		
2.3	muu kaava tai suunnitelma, mikä _____		
2.4	muita säilymistä edistäviä tekijöitä _____		

3. Kohteen kunto: Hyvä , tyydyttävä , huono
 3.1 lisätietoja kunnosta _____

4. Kohteessa on tehty korjaus- ja muutostöitä , milloin _____
 4.1 Mitä töitä _____

5. Kohteen kulttuurihistoriallinen tai ympäristöllinen arvo on muuttunut
 5.1 Miten _____

5.2 Kohde tulisi poistaa kulttuurihistoriallisesti tai ympäristöllisesti merkittävien kohteiden luettelosta

6. Kohteessa on suunnitteilla korjaus- ja muutostöitä , milloin _____
 6.1 Mitä töitä _____

6.2 Miten suunnitellut työt mielestänne vaikuttavat kohteen kulttuurihistorialliseen tai ympäristölliseen arvoon _____

7.	Kohde on purettu <input type="checkbox"/> , milloin _____	
7.1	Purkamisen syyt (merkitkää tärkeysjärjestys numeroin)	
7.11	Huono rakennustekninen kunto _____	
7.12	Puutteellinen varustetaso _____	
7.13	Huonosti toimivat tilat _____	
7.14	Kaava edellytti purkamista _____	
7.15	Muu syy, mikä _____	

8.	Kohteen purkaminen on suunnitteilla <input type="checkbox"/> , milloin _____	
8.1	Purkamisen syyt (merkitkää tärkeysjärjestys numeroin)	
8.11	Huono rakennustekninen kunto _____	
8.12	Puutteellinen varustetaso _____	
8.13	Huonosti toimivat tilat _____	
8.14	Kaava edellyttää purkamista _____	
8.15	Muita säilymistä uhkaavia tekijöitä _____	

Kohdetta koskevat kaavaotteet määräyksineen tai päätökset pyydän oheistamaan lisätietoja ja tarkennuksia voi esittää kääntöpuolella.

x) Kainuu 1973, Pohjois-Pohjanmaa 1978 (seutukaavaliittojen raporttien julkaisuvuodet)

KOHDELOMAKE

Tutkimus Oulun läänin kulttuurihistoriallisesti merkittävistä kohteista /
uudet kohteet

Kohteen nimi:

Osoite:

Omistaja:

Aiempi käyttö:

Rakentaja ja rakennusaika:

Suunnittelija ja suunnitteluvuosi:

Tietoja kohteen historiasta, rakennustavasta ja -materiaaleista, tyylistä,
ympäristöstä, säilymisedellytyksistä ym. (kuvallista materiaalia voi oheistaa)

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIALLISTA JA MAISEMALLISESTI MERKITÄVIEN KOHTEIDEN JAOTTELU TOIMINTOJEN MUKAISIIN RYHMIIN SEKÄ IKÄ-JAKAUMAT. SEUTUKAAVALIITTOJEN SELVITYKSISSÄ LUETTELOIDUT KOHTEET.

	PÄÄASIAALLINEN KÄYTTÖ													M	villikaikainen käyttö	tämänhetkinen käyttö	H	M		
	1500-1600	1600-1700-49	1700-49	1750-09	1700-	1800-49	1850-09	1800-luku	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49						1900-luvun alkupuoli	ei tietoa
A1 TALOUSKESKUKSET	9	5	18	17	38	83	45	7	4	8	3		3	153	393	1	5	399		
A2 ASUINRAKENNUKSET	1	1	2		8	17	5	1	1	3			1	5	32	77	4	81		
A3 TALLIT, NAVETAT				5		2	1						2	1	1	3	1	16		
A4 AITAT YM.	1	8	3	22	7	15	9	4							36	105	1	3	109	
A5 RIIHET, PAJAT													1			6	7	1	8	
A6 MUUT MAASEUDUN RAKENNUKSET							4		1							2	7	16	1	24
B KYLÄT, VIILJELYSMAISEMAT															188	188	-	-	188	
C1 TAAJAMIEN RAIITIT, KADUT JA KORTTELIT			1	1	1	3	1	2		1	1	2	1	28	42		1	43		
C2 TAAJAMIEN YKSITTÄISET LIIKE- JA ASUINRAK:IT	1	1			9	9	1	3	4	5	3	3	5	37	81	16	22	119		
D1 TEOLLISUUSLAITOKSET	1		1		1	6		2	5	2		1	3	12	34	15	3	52		
D2 TUULI- JA PUROMYLLYT				1	5	8				3	2	3	1	5	53	81		1	82	
D3 TERVANPOLTTOON LIITTYVÄT KOHTEET						1						1		1	19	22			22	
D4 TUKKIKÄMPÄT JA UITTO-LAITOKSET							2	1		2	1	2	1	8	17		1		18	
D5 KAUPPA- JA MARKKINAPAIKAT	1			1											2	4			4	
D6 KALASTUSKYLÄT	1					1								10	12				12	
D7 POROTALOUTEEN LIITTYVÄT KOHTEET										1		1		1	3				3	
E1 JULKISET RAKENNUKSET					8	28	4	19	6	9	6	2	7	23	122	46	31	189		
E2 TYÖVÄEN- JA SEURANTALOT						1		3	6	2				6	2	20	2		22	
F1 KIRKOT, TAPULIT, KAPPELIT	2	2	20		8	11		4	3	1	2			3	56	4	2	62		
F2 PAPPILAT YMS	1		6	1	7	7	4	4		1			1	7	39	3	3	45		
F3 HAUTAUSMAAT	2	3		3	2	1								18	29	4	1	34		
G KARTANOT, HUVILAT, PUISTOT			3		1	5	2			2	1	1		7	22	2	10	34		
H SOTAHISTORIAN KOHTEET	2					1				1		3		13	20	15	2	37		
I1 TIET	1													4	5			5		
I2 SILLAT					1			1	1					2	5			5		
I3 KANAVAT	1				2					1					4			4		
I4 SATAMAT						1								2	3			3		
I5 KESTIKIEVARIT						1								4	5	34	1	40		
J1 KOJISEUTUMUSEOT						1								14	15		38	53		
J2 HENKILÖHISTORIAN KOHTEET						2								4	6	5	2	13		
J3 MUISTOMERKIT	2		1											20	23		1	24		
K MUUT KOHTEET														26	26	1	3	30		
EI TIETOA	1		1		1	5		2	1	1			1	12	25	-	-	25		
	3	35	13	82	28	107	207	69	50	34	42	23	19	40	751	1503	167	135	1805	

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIALLISTEesti JA MAISEMALLISEsti MERKITTÄVIEN
KOHEIDEN JAKAUTUMINEN KUNNITTAIN ERI TOIMINTOJEN MUKAISIIN RYHMIIN

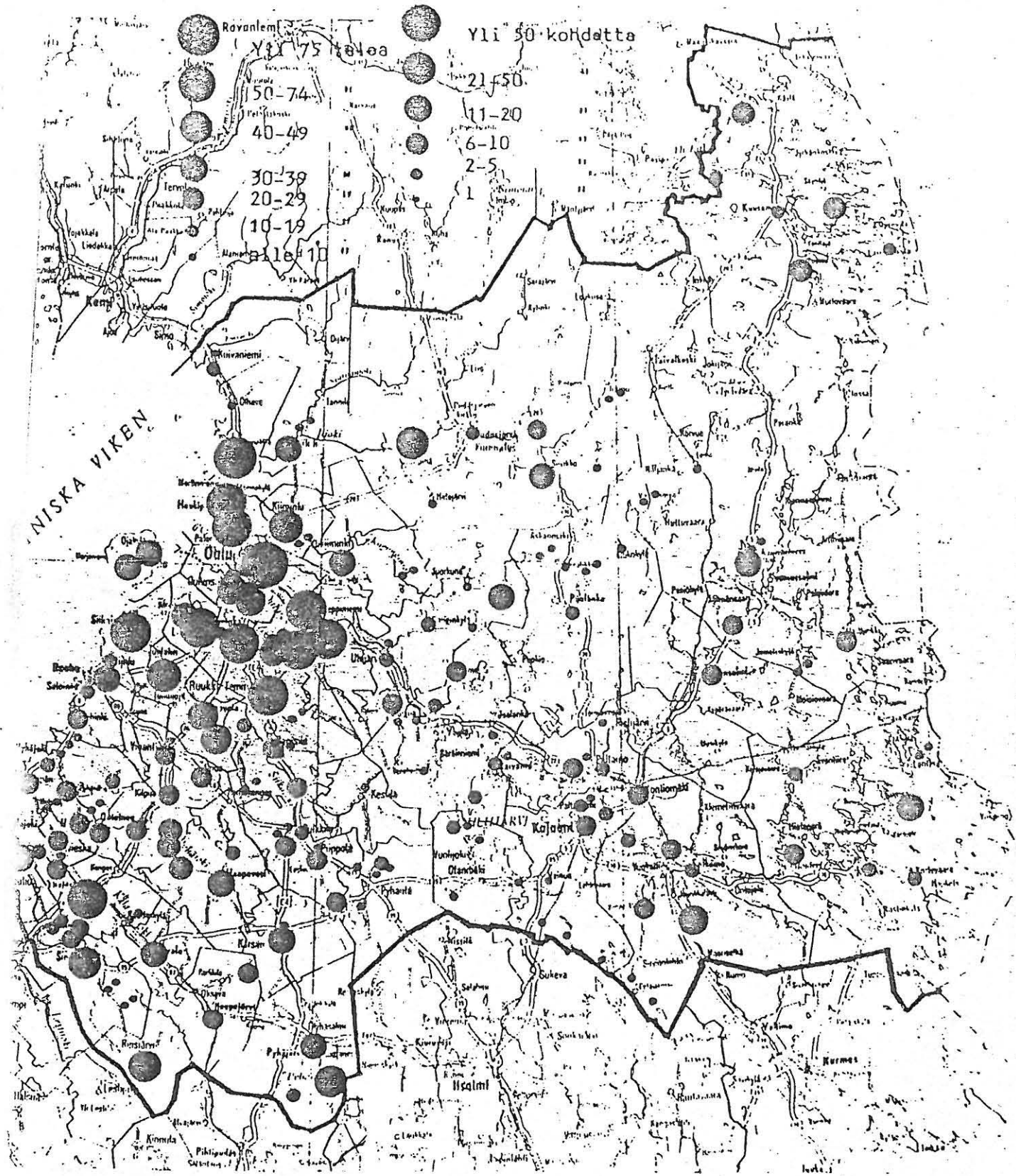
KUNTA	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	Ei tietoa	Σ	
Oulu	4	1	34	2	22	6	3	3	-	5	-	12	92	
Raahe	2	-	28	3	7	3	3	1	1	2	1	13	64	
Ylivieska	17	1	2	1	1	1	-	-	1	2	1	-	27	
Haapajärvi	11	-	3	2	1	3	-	-	-	1	1	-	22	
Oulainen	7	2	1	3	4	1	1	-	1	1	-	-	21	
Alavieska	11	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	13	
Haapavesi	10	3	2	3	3	2	-	-	-	-	1	-	24	
Hailuoto	10	1	1	6	3	3	-	-	1	-	-	-	25	
Haukipudas	6	6	-	7	4	3	2	-	-	-	-	-	28	
Ii	9	4	-	5	6	2	1	-	1	2	7	-	37	
Kalajoki	23	-	5	5	1	6	-	-	-	-	-	-	40	
Kempele	17	-	-	-	-	3	-	-	1	1	-	-	22	
Kestilä	17	3	1	1	2	1	-	-	-	-	1	-	26	
Kiiminki	8	3	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-	16	
Kuivaniemi	9	3	-	6	2	3	-	-	1	1	1	-	26	
Kuusamo	9	9	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	21	
Kärsämäki	15	3	1	2	4	3	-	-	-	-	-	-	28	
Liminka	10	6	-	3	-	1	2	-	1	1	-	-	24	
Lumijoki	10	3	1	4	3	2	1	-	-	-	-	-	24	
Merijärvi	10	1	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	15	
Muhos	16	6	2	2	2	3	3	-	1	1	-	-	36	
Nivala	8	2	5	3	4	1	-	-	1	3	-	-	27	
Oulunsalo	17	3	1	1	2	2	-	-	-	1	-	-	27	
Pattijoki	16	1	-	1	3	1	-	2	1	-	-	-	25	
Piippola	21	2	-	2	1	3	-	3	-	1	-	-	33	
Pudasjärvi	16	18	5	7	3	4	-	-	1	2	-	-	56	
Pulkkila	26	5	2	2	2	3	-	-	-	-	-	-	40	
Pyhäjoki	6	1	-	4	1	2	-	-	1	-	-	-	15	
Pyhäjärvi	11	5	2	-	1	3	-	1	-	1	-	-	24	
Pyhäntä	7	3	1	4	1	1	-	-	-	1	-	-	18	
Rantsila	35	6	2	3	5	3	-	3	2	1	1	-	61	
Reisjärvi	9	2	-	1	3	1	-	1	-	1	-	-	18	
Ruukki	16	5	3	10	3	4	1	-	-	1	-	-	43	
Sievi	24	1	1	5	5	4	-	-	-	-	-	-	40	
Siikajoki	5	3	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	11	
Taivalkoski	15	10	3	7	-	1	-	-	-	1	2	-	39	
Termes	7	1	-	3	1	2	-	-	-	1	-	-	15	
Tyrnävä	22	7	2	1	2	1	1	-	-	-	-	-	36	
Utajärvi	10	6	1	3	1	2	1	-	1	-	-	-	25	
Vihanti	19	4	5	5	4	4	-	-	-	-	-	-	39	
Yli-Ii	14	4	2	4	-	2	-	-	-	-	1	-	27	
Ylikkiiminki	12	6	1	-	3	3	-	-	-	2	-	-	27	
Pohjois- Pohjanmaa	M	547	150	117	127	113	97	19	14	17	34	17	25	1277
Kajaani	-	-	4	1	10	1	1	1	-	1	1	-	-	20
Hyrnsalmi	7	3	-	9	-	1	-	1	-	2	-	-	-	23
Kajaanin mlk	7	3	1	-	-	4	2	-	1	1	-	-	-	19
Kuhmo	4	4	-	6	-	3	-	2	1	1	-	-	-	21
Paltamo	6	3	-	3	4	-	-	-	-	-	4	-	-	20
Puolanka	8	7	1	-	1	3	-	-	-	-	1	-	-	21
Ristijärvi	5	1	-	3	-	1	-	-	-	-	1	-	-	11
Sotkamo	3	4	-	4	1	2	-	-	-	2	-	-	-	16
Suomussalmi	2	5	-	11	1	5	-	2	1	2	1	-	-	30
Vaala	9	7	-	8	1	5	-	-	1	1	1	-	-	33
Vuolijoki	6	1	-	1	1	2	-	-	1	-	-	-	-	12
Kainuu	M	57	38	6	46	19	27	3	6	5	10	9	-	226
Pohjois-Pohjanmaa + Kainuu	M	604	188	123	173	132	124	22	20	22	44	26	25	1503

KULTTUURIHISTORIAALLISESTI JA YMPÄRISTÖLLISESTI MERKITTÄVÄT
AJOITETUT KOHTEET

1. KAIKKI KOHTEET
2. TALONPOIKAISRAKENNUKSET

OULUN LÄÄNIN ASUTUSKEHITYS

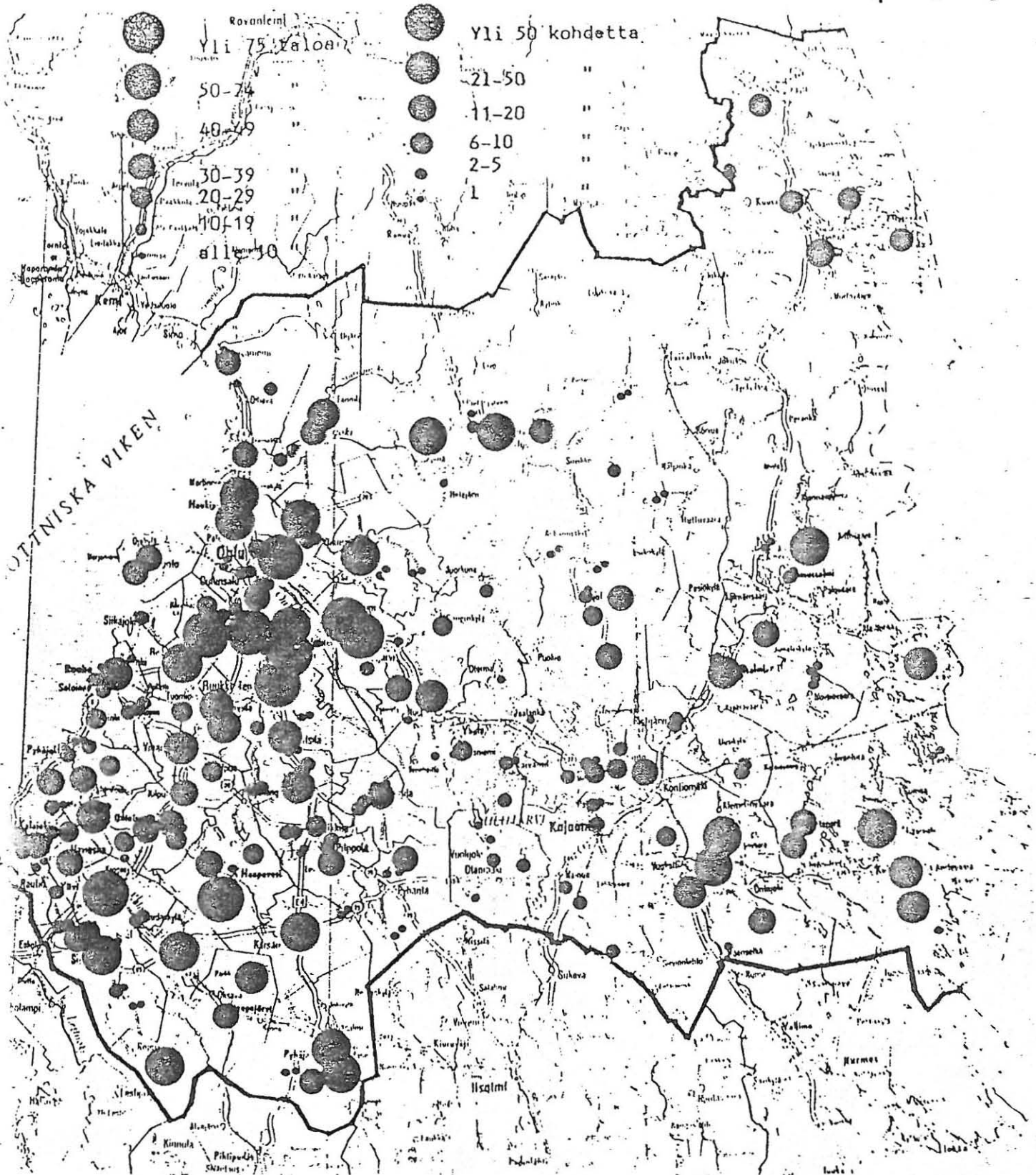
- MAASEUTUASUTUS TILALUKUUN PERUSTUEN VV. 1770 - 1905
- ASUTUKSEN JAKAANTUMINEN V. 1939



Ennen vuotta 1770 rakennetut
**OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET**

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET -
 Ennen vuotta 1770 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1770

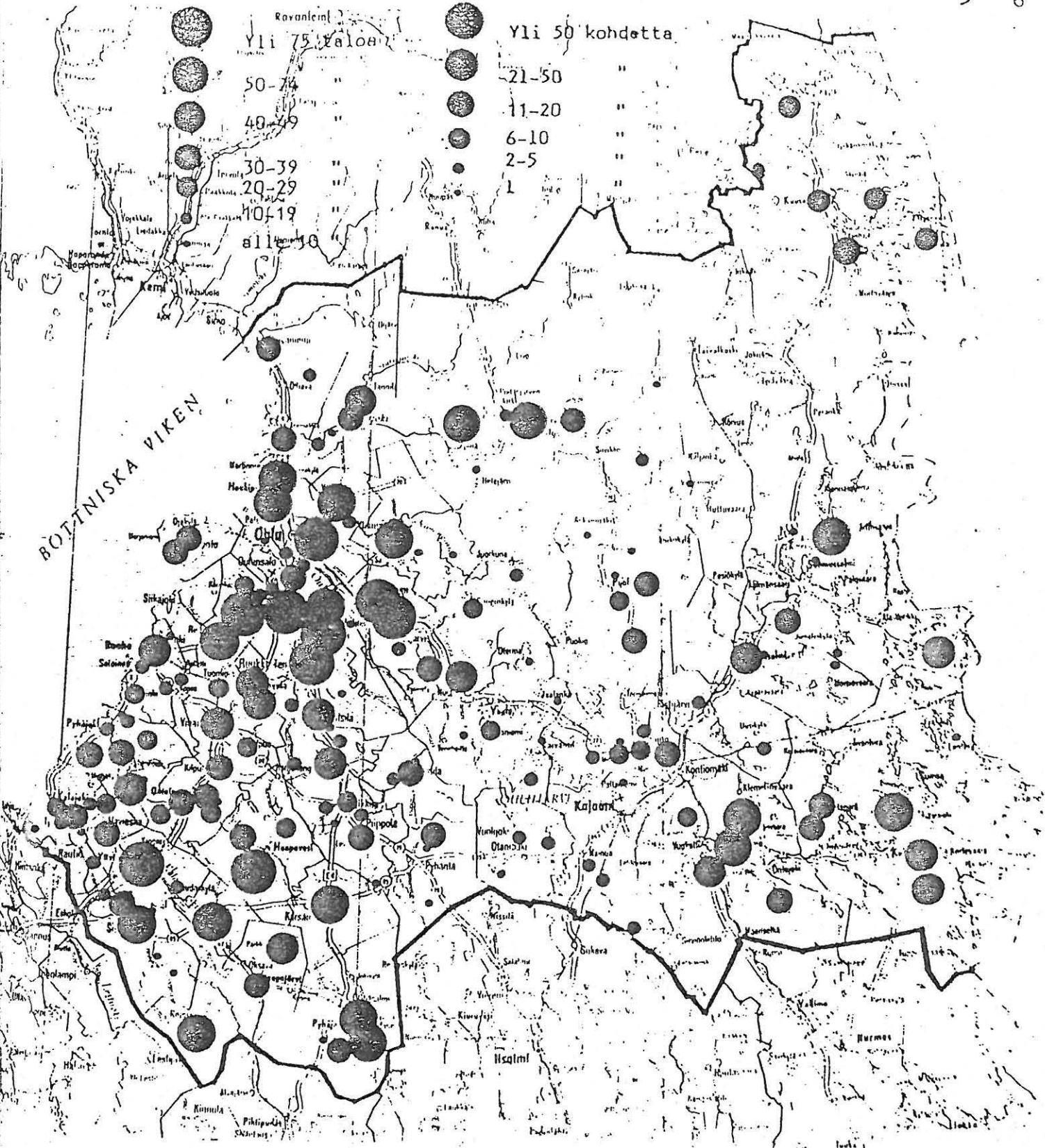


Ennen vuotta 1800 rakennetut
 OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

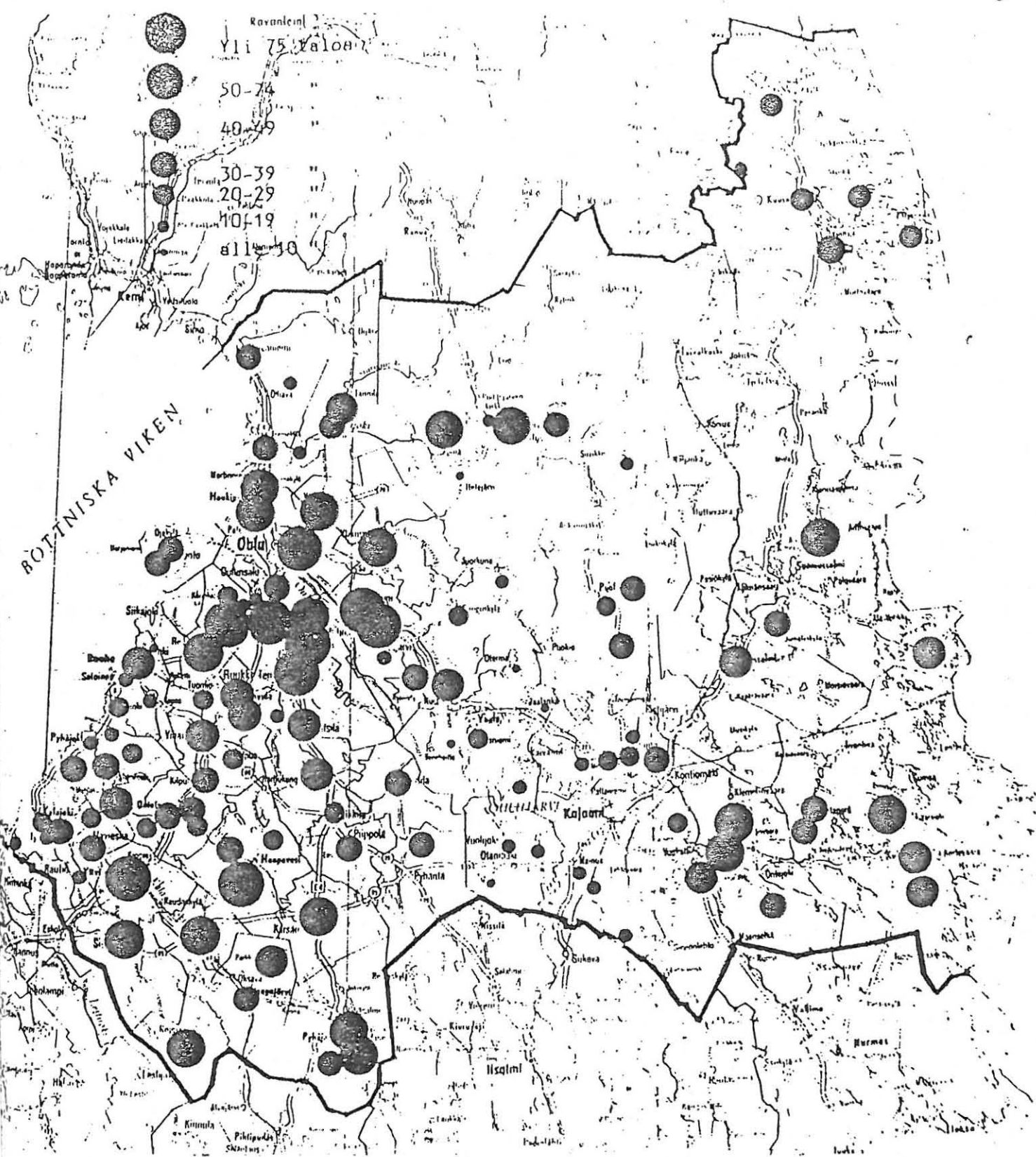
Ennen vuotta 1800 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1805

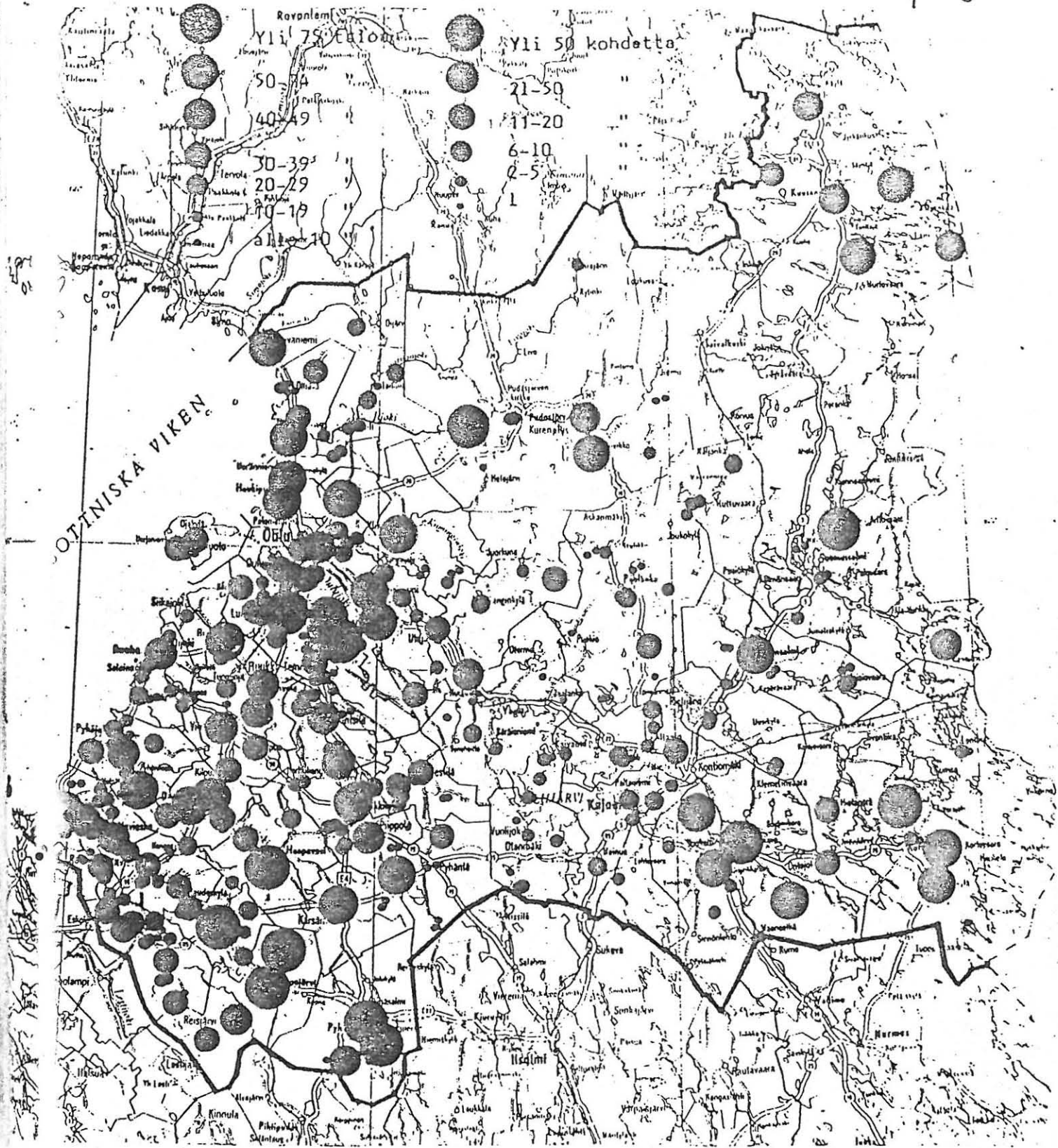


OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALISESTI MERKITTÄVÄT KOHTEET
 Ennen vuotta 1800 rakennetut talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1805



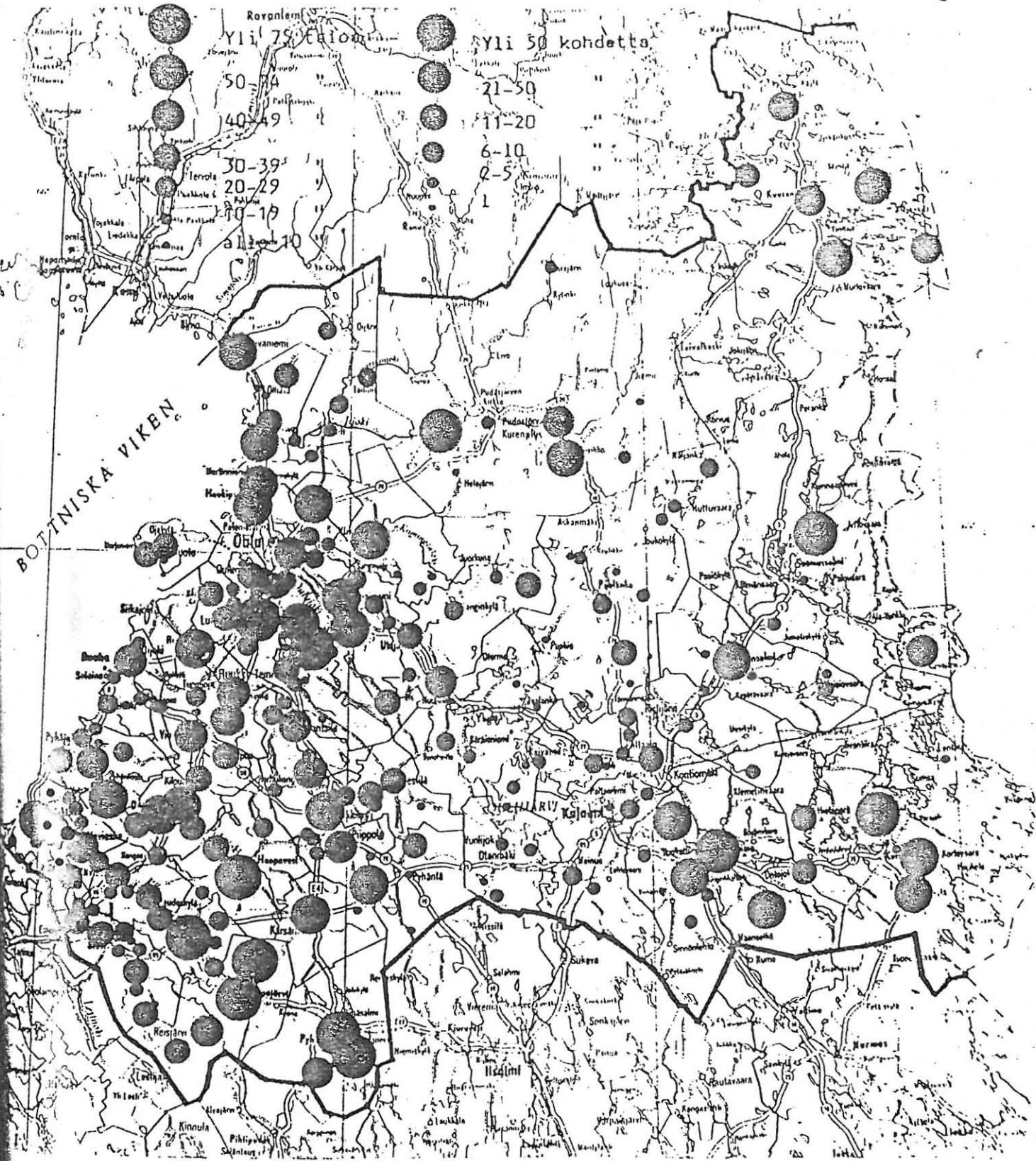
OULUN LÄÄNIN ASUTUS
Talot v. 1805



Ennen vuotta 1850 rakennetut
 OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

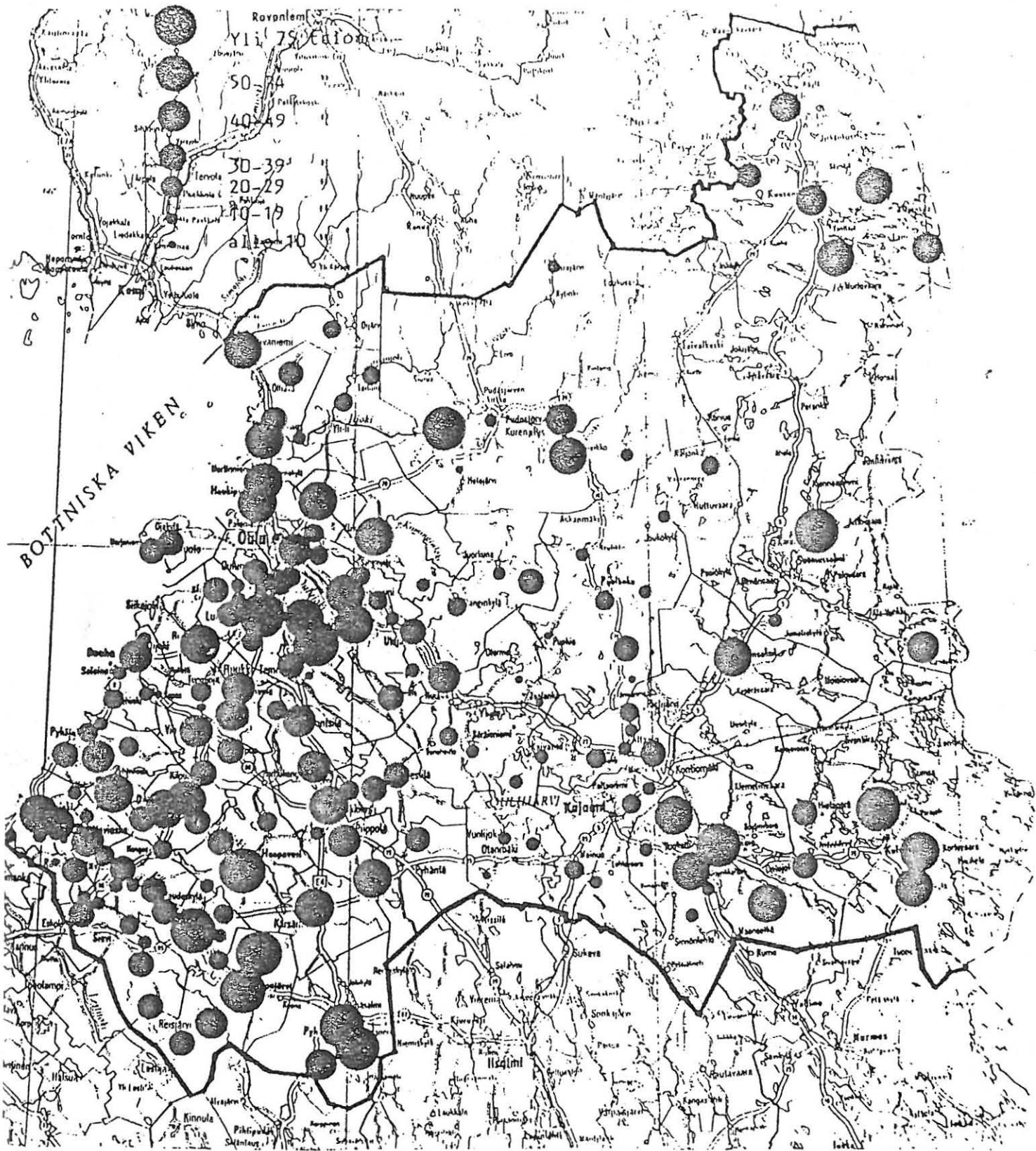
OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET
 Ennen vuotta 1850 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1855

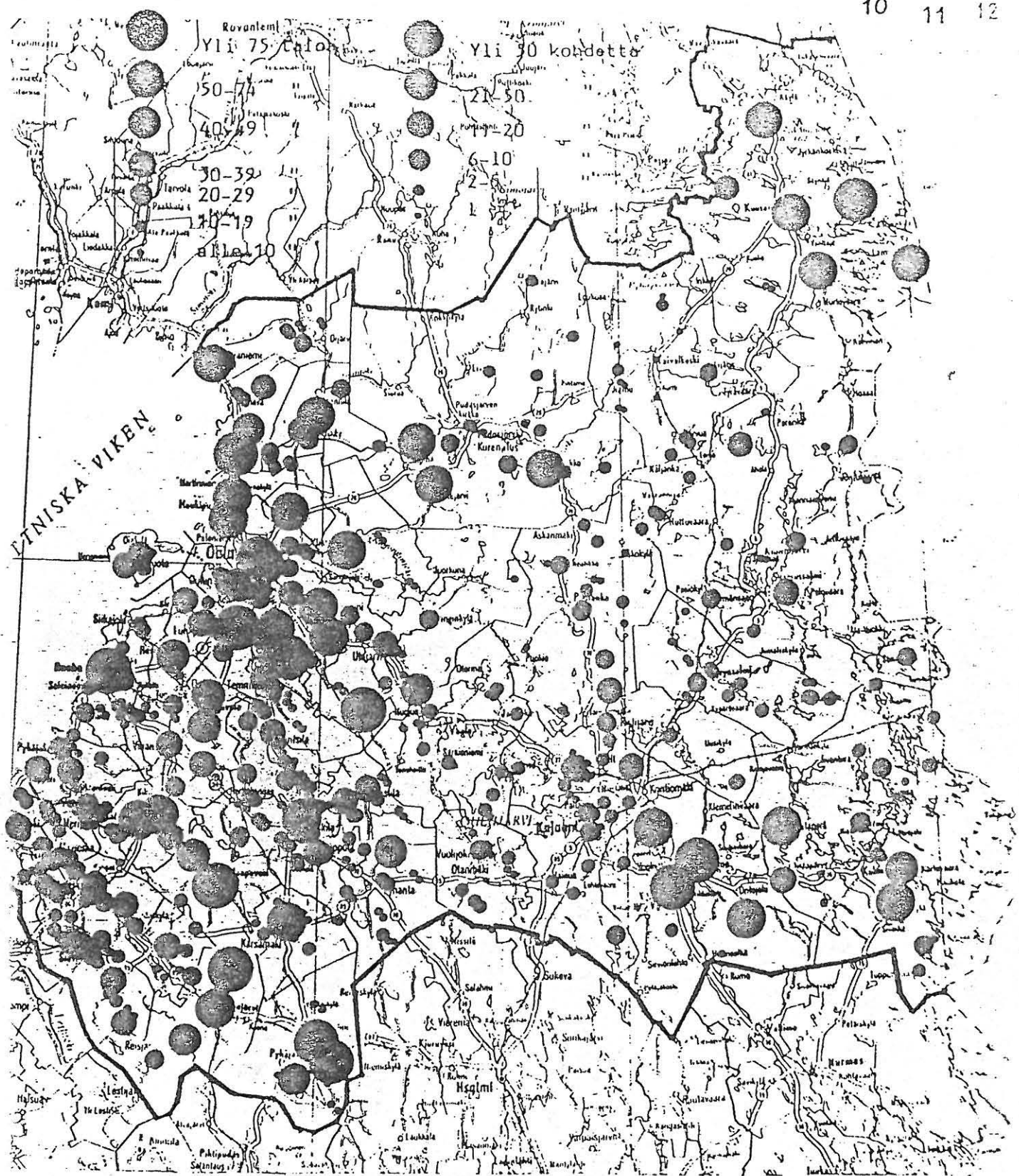


OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET
 Ennen vuotta 1850 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1855



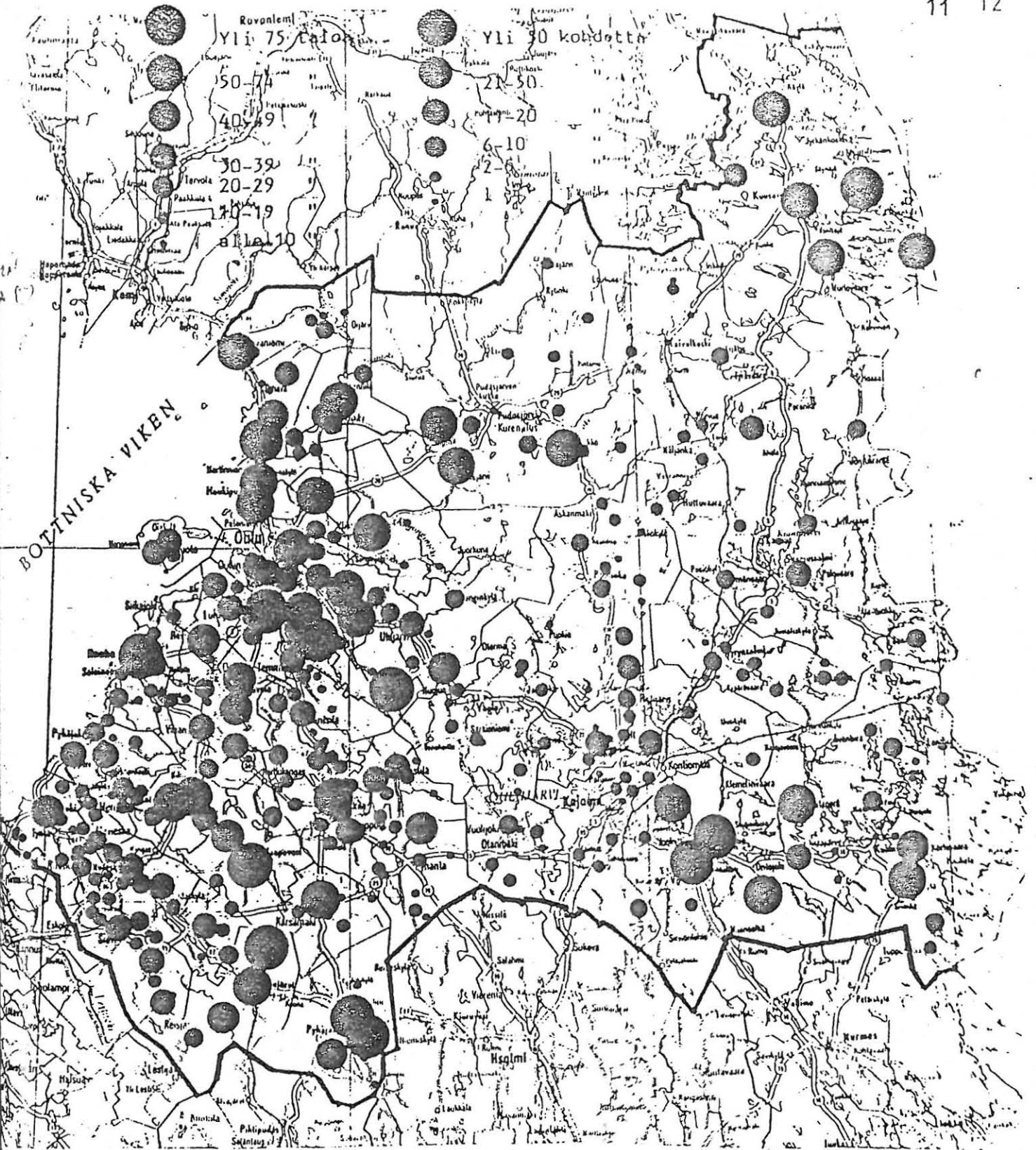
OULUN LÄÄNIN ASUTUS
Talot v. 1855



Ennen vuotta 1900 rakennetut
 OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIALLISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

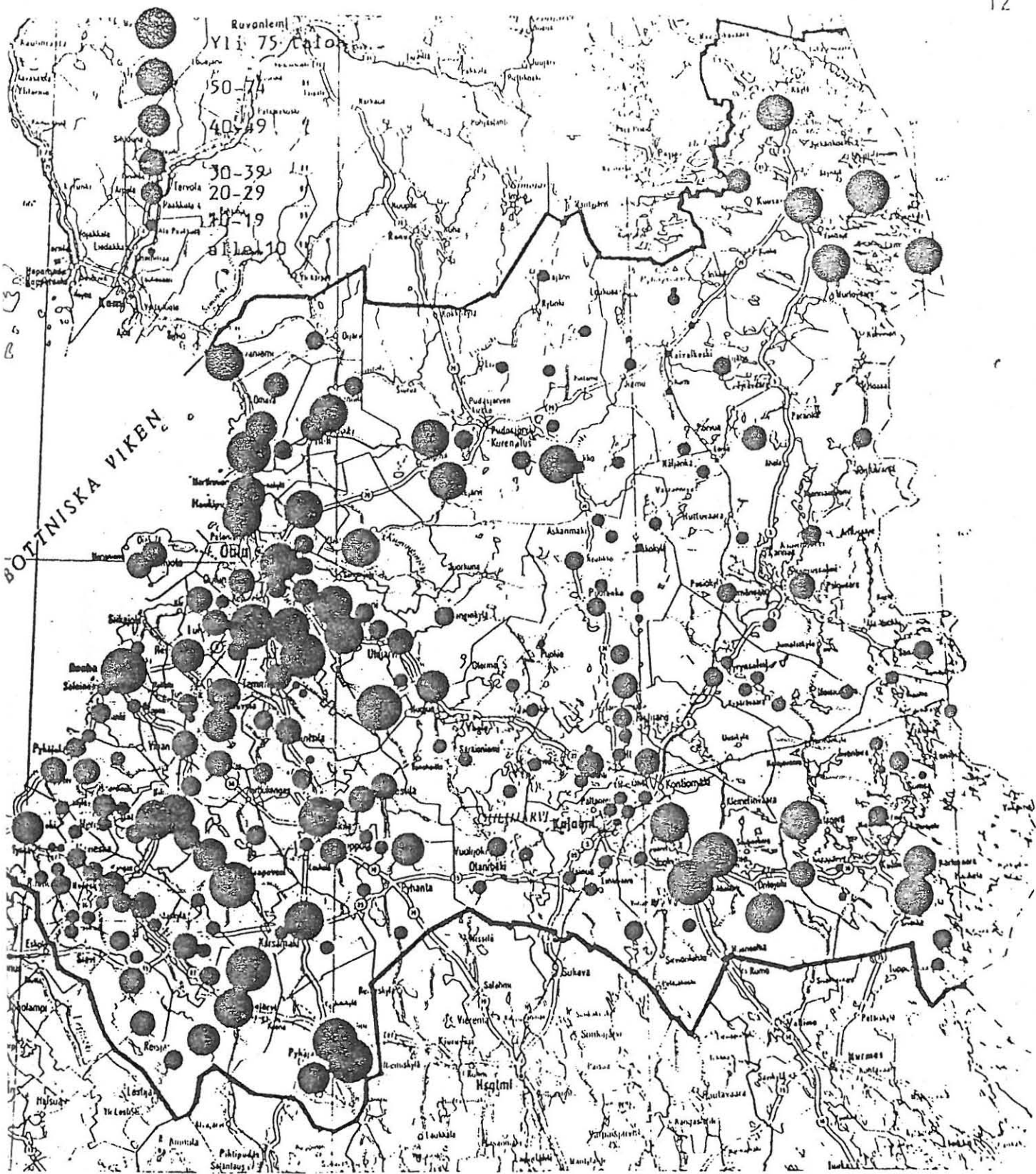
OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIALLISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET
 Ennen vuotta 1900 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1905

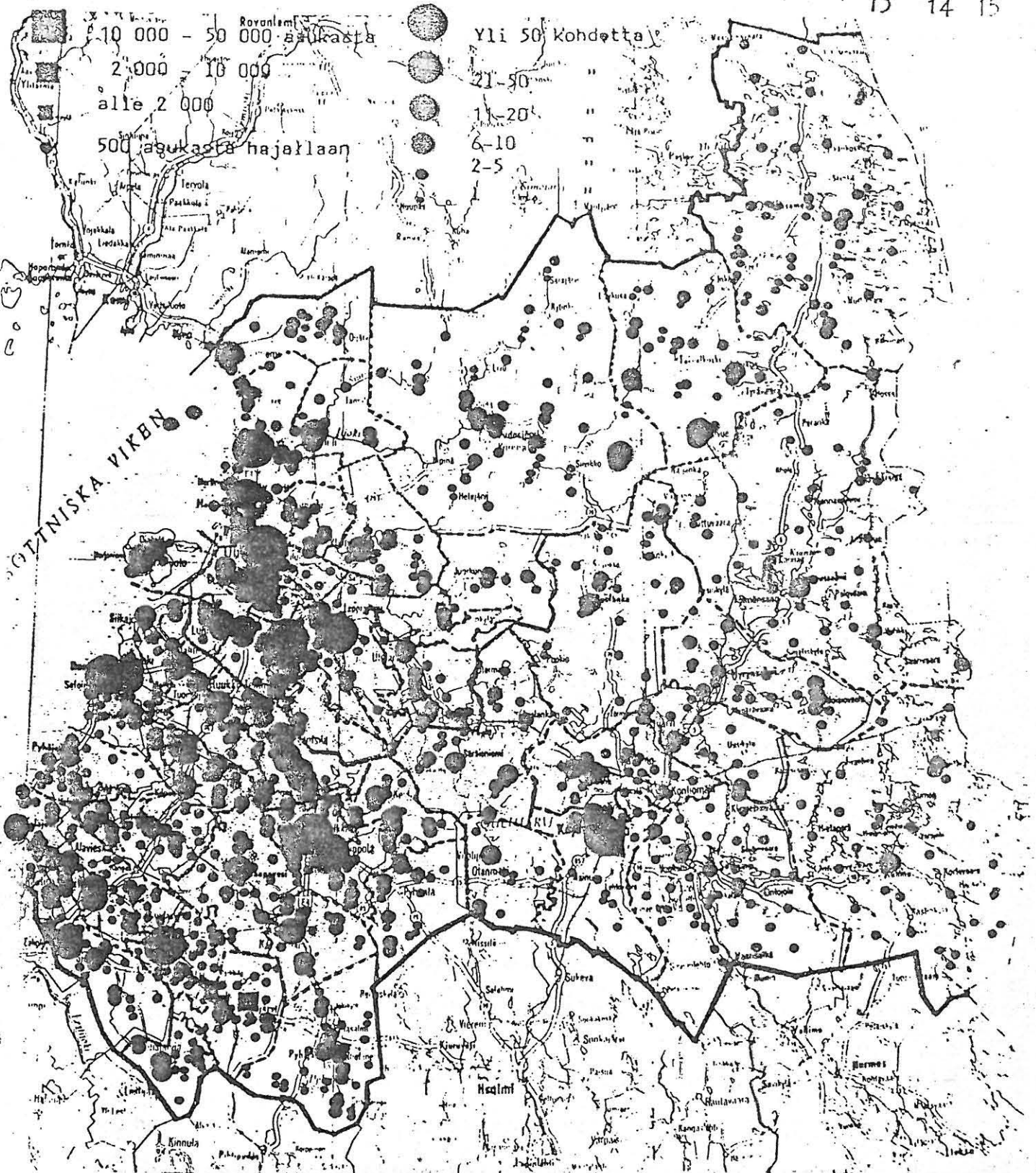


OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET
 Ennen vuotta 1900 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat talot

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Talot v. 1905



OULUN LÄÄNIN ASUTUS
Talot v. 1905

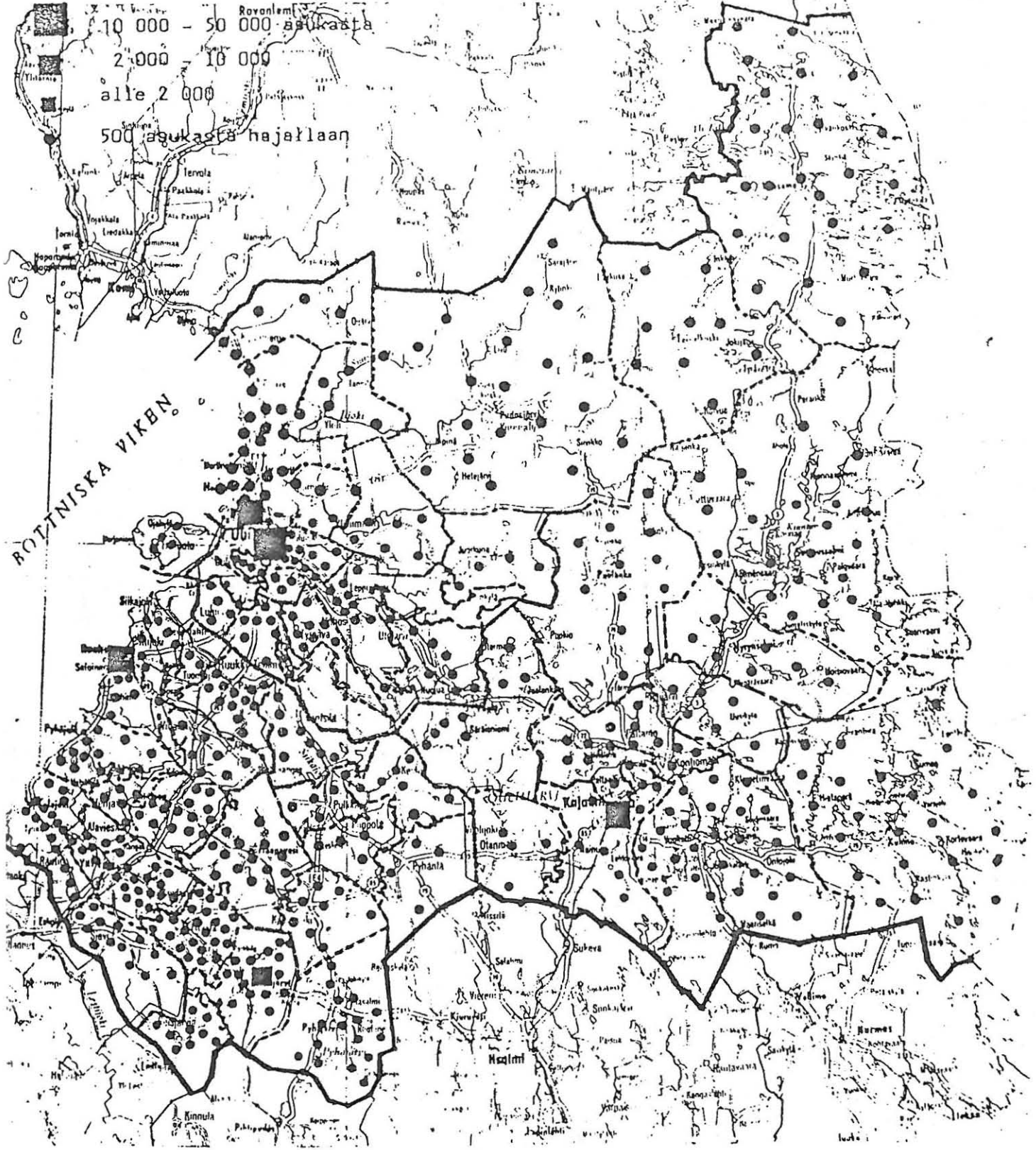


Ennen vuotta 1950 rakennetut
 OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALISESTI JA MAISEMALLISESTI
 MERKITTÄVÄT KOHTEET

Ennen vuotta 1950 rakennetut
 talonpoikaista rakennuskulttuuria edustavat kohteet

OULUN LÄÄNIN ASUTUS
 Asutuksen jakaantuminen v.1939



OULUN LÄÄNIN ASUTUS
Asutuksen jakaantuminen v.1939

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti JA MAISEMALLISEsti MERKITTÄ-
VIEN KOHTEIDEN LUKUMÄÄRÄ

	Kulttuurihistorian ala (ks. taulukko n:o 1)													ei tietoa	Σ
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K				
1. Eri käyttömuotojen määränä ilmaistuna	637	188	162	194	211	139	34	37	57	91	30	25	1805		
(kohteita alkuperäisen käytön mukaan	604	188	123	173	132	124	22	20	22	44	26	25)			
2. kohteissa olevat rakennukset huomi- oituna	1983	-	50	158	33	59	16	2	6	17	18	-	2342		
Σ	2620	188	212	352	244	198	50	39	63	108	48	25	4147		

Kohteissa tapahtuneet ja tapahtuvat erilaiset toiminnot, so. eri käyttömuodot huomioon ottava tarkastelu kertoo, että sivistyshistoriaan ja hallintoon liittyvissä kohteissa on ollut käyttötarkoituksen muutoksia. Myös taajama-rakennukset, liikenteeseen liittyvät kohteet ja talonpoikaisrakennukset ovat voineet palvella monenlaisessa käytössä. Museaalisten kohteiden kulttuurihistoriallinen monitahoisuus taas johtuu siitä, että useat kotiseutumuseot ovat alunperin olleet maalaistaloja tai jyvämakasiineja.

Useat kohteet koostuvat monista eri rakennuksesta tai niihin rinnastettavista rakennetuista elementeistä. Kohteissa olevia "lisärakennuksia" tarkasteltaessa huomataan yksikkömäärän kasvavan talonpoikaisrakennusten osalta yli nelinkertaiseksi. Runsasta lisäystä on myös elinkeinon liittyvien kohteiden määrässä. Erikseen voidaan vielä mainita kirkkohistoriaan liittyvien kohteiden lisäys: tapulit tulevat tässä tarkastelussa otetuksi huomioon.

Oheisten taulukkojen perusteella voidaan selvittää Ou-

lun läänin kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävien rakennusten kokonaismäärää. Rakennetuista kokonaisuuksista eriteltyjä yksittäisiä rakennuksia sekä omana kohteenaan luetteloituja rakennuksia on yhteensä yli kolme tuhatta. Lukumäärää ei voi arvioida tarkasti, sillä esim. viljelysmaisemissa olevaa maisemallisesti merkittävää rakennuskantaa tai kalastuskylien rakennuksia ei luetteloiden kohdekuvauksissa ole esitetty tarkasti.

NYKYISEN OULUN LÄÄNIN ALUEELLE VUOTEEN 1855 MENNESSÄ PERUSTETUT
SAHAT, SULATOT, MASUUNIT, RUUKIT JA YLEISET MYLLYT

I SAHAT

Ailio	Iijoella	(1840)
Hourun saha	Pyhäjoella	(1842-46, 1851)
Jämsän saha	Kalajoen Haapavedellä	(1852-55)
Koitelin saha	Kiimingissä	(1786)
Kyngäs (Kollaja)	Pudasjärvellä	(1803)
Ruukinkosken saha	Paavolassa	(1842, 1846)
Taivalkosken saha		(1839-40)
Timosen saha	Pudasjärvellä	(1846)
Vesikoski	Kärsämäellä	(1849)
Ylikouru	Pyhäjoella	(1783-84)

II SULATOT

Myllyrannan sulatto	Muhoksella	(1838; laajennettu 1861)
Timosen sulatto	Pudasjärvellä	(1841)

III LASIRUUKKI

Olhavan lasiruukki	1781
--------------------	------

IV YLEISET MYLLYT

Ahmakoski		1846
Ailio	Kuivaniemi	1854
Etelähourunniska	Pyhäjoki	1845
Hiivala	Iijoella	1849
Hirvaskoski	Pudasjärvi	1840
Housukoski	Ylikiiminki	1846
Kaijankoski	Siikajoki	1846
Kalliokoski	"	1846
Kauko	Oulujoki	1846
Kettukoski	Revonlahti	1846
Koskenkoski	Siikajoki	1846
Koskitalo	Rantsila	1846
Kurimus	Muhos	1854
Merikoski	Siikajoki	1846

Niva	Rantsila	1846
Nuojua	Muhos	1846
Perukka ja Satula	Pyhäjoki	1846
Putaanakorva	Muhos	1846
Pyhälievät	"	"
Pyyterä	"	"
Rietala	Siikajoki	"
Ritokoski	Kiiminki	"
Siipojoki	Rahja (Kalajoki)	"
Siirasoja	Muhos	"
Soini	Siikajoki	"
Särkikoski	Haukipudas	"
Untinen	Kalajoki	"
Hanhela	Haukipudas	1839

Vuoteen 1875 mennessä oli edellisten lisäksi

I SAHAT

Pateniemen saha (höyry)	Kello (Haukipudas)	1873
Kestilän saha	" Eteläii	1861
Maunun saha (vesi)	Haukiputaalla	1862

II SULATOT JA MASUUNIT

Kurimon sulatto	Muhos	1858
Saarikosken masuuni	Kuhmonniemi	1874
Ämmän masuuni	Suomussalmi	1858
Petäjälän sulatto	Sotkamo	1860

III MYLLYT

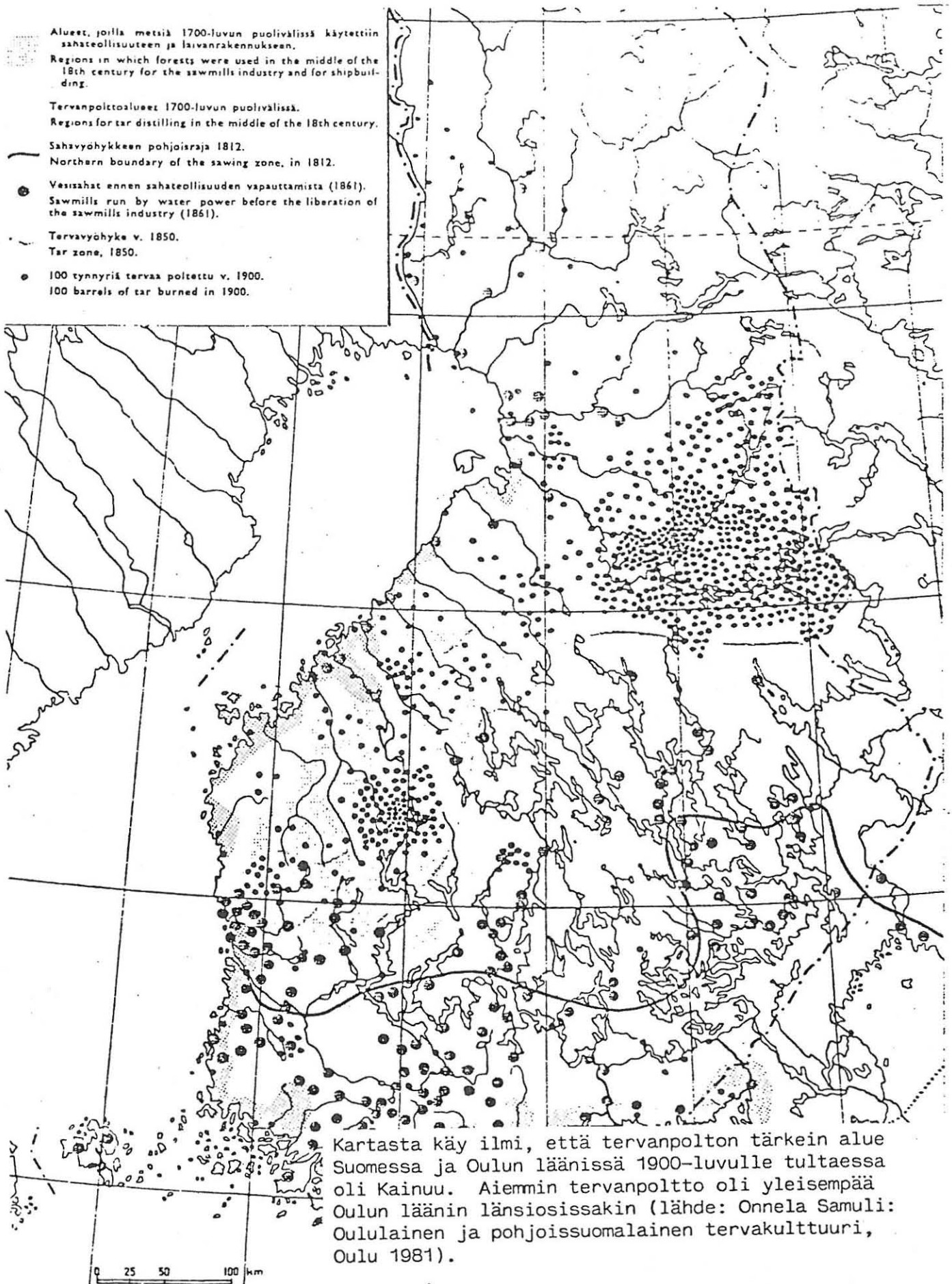
Kaisajoki	Lapinniemi	1865
Kalajoen pitäjä		1858
Kirkonkoski	Kalajoki	1867
Kuivas	Kello	1857
Malmgren	Sotkamo	1857
Maunu	Haukipudas	1863
Oulun kaup. mylly		1861

Siltakoski	Kalajoki	1862
Varesjoki	Paltamo	1857
Vääräkoski	Pudasjärvi	1857

Lähde: OULUN LÄÄNINKONTTORIN ARKISTO Hd 2:1
Sahojen ja myllyjen perustamis- ja
verollepanoasiakirjoja 1731-1871
sekä
Maakirjat 1855 ja 1875

METSÄTALOUS 1700- JA 1800-LUVULLA

Lähde: Suomen historian kartasto, s. 59



OULUN LÄÄNIN SEUTUKAAVALIITTOJEN KULTTUURIHISTORIALLISTE
 JA YMPÄRISTÖLLISESTI MERKITTÄVÄT KOHTEET.

HENKILÖHISTORIALLISET KOHTEET JA KOHDEKUVAAKSIEN YHTEYDESSÄ
 ESIINTYVÄT MERKKIHENKILÖT.

Henkilöluettelosta puuttuu joitakin rakentajien, rakennuttajien ja omistajien nimiä. Näitä henkilöitä en ole katsonut "merkkihenkilöiksi". Näillä kaikilla on kuitenkin oma paikallishistoriaa elävöittävä merkityksensä.

HENKILÖHISTORIALLISET KOHTEET

1. Keisari Aleksanteri I: Keisarintalli, Kajaani
2. Virsirunoilija Paavali Ervasti: Ervastian pirtti;
Pudasjärvi
3. Kirjailija Ilmari Kianto: Niettussaari, Suomussalmi
4. Runoilija Eino Leino: Hövelö, Kajaani
5. Runoilija-lääkäri Elias Lönnrot: Lönnrotin mökki, Kajaani
6. Kirjailija Teuvo Pakkala: Ent. käsityöläistalo, Oulu

MERKKIHENKILÖT

1. Kreivi Pietari Brahe
2. Sotapäällikkö Fahlander
3. Taiteilija Akseli Gallen-Kallela
4. J. A. Heikkinen (Hallan ukko)
5. Runonlaulaja Domna Huovinen
6. Presidentti ja rva Kyösti Kallio
7. Kuningas Kustaa II Adolf

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti JA YMPÄRISTÖLLISEsti MERKITTÄVIEN
RAKENNUSTEN SUUNNITTELIJAT SEKÄ KUVATAITEILIJAT OULUN LÄÄNIN
SEUTUKAAVALIITTOJEN LUETTELOIDEN MUKAAN.

Vuosiluvut ovat suunnitteluvuosi. Luetteloissa ei ole ilmoitettu kaikista kohteista suunnitteluajankohtaa. Tällöin seuraavaan luetteloon on merkitty rakentamisaika sulkkumerkeissä.

1.	Aalto, Alvar:	Toivoniemen asemakaava, Oulu	1944
2.	Ahrenberg, Jac.:	Kajaanin kirkko Myllytullin koulu, (ent. Tyttölyseo), Oulu Seminaarirakennuksia, Kajaani	(1896) 1899 (1901-05)
3.	Andersin, Harald:	Läänin maanmittauskont- torin lisärakennus; Oulu Puistola, Oulu Tuiran kirkko, Oulu	1909 1911 1916
4.	Anttonen, Matti:	Pudasjärven kirkon res- taurointi	1972
5.	Bagge, Beder - Behm, Isak:	Oulun linna	(1590-1600)
6.	Basilier, Julius:	Oulunsalon kirkko Ylivieskan kirkon korjaus Utajärven kirkon muutos Säräisniemen kirkon kor- jaus, Vaala	(1888-91) 1892 1893 1898
7.	Behm, Isak:	Kajaanin linna	
8.	Blomstedt, Rafael:	Oulaisten kirkon restau- rointi	1930
9.	Boman, August:	Vanha kasarmi, Oulu	(1870-luku)
10.	Borg, K.:	Keskuskansakoulu, Oulu	1933
11.	Borg, K. - Sirén, S. - Åberg, H.	Kolmiotalo, Oulu	1923
12.	Boström, J.:	Santaholman kivitalo, Oulu, julkisivu	1865
13.	Castrén, Hjalmar:	Savisilta, Ylivieska	1912
14.	Cedersparre, Pehr:	Kajaanin asemakaava	1731
15.	Claesson, Claes:	Vanhan Raahen asemakaava	n.1650
16.	Dahlström, A.H.:	Lyseon siipirakennus, Oulu Marjaniemen majakka, Hai- luoto	1872 1872
17.	Decker, Th.:	Ent. Suomen pankki, Oulu	1883
18.	Engel, C.L.:	Tuomiorovastin pappila, Oulu Lyseon keskiosa, Oulu	1820-luku 1825

- Kajaanintullin Kansakoulu,
("Vattihuusi"), Oulu 1829
Oulun Tuomiokirkko 1832
19. Ervi, Aarne: Pyhäkosken voimala, Muhos (1948)
Oulujoki Oy:n ulkomuseon
lohitupa, Vaala
20. Grahn-Hedman-Wasastjerna: Poliisilaitoksen
3. kerros, Oulu 1893
21. Granholm, Fl.: Lyseon siipirakennus, Oulu 1872
22. Granlund, F.H.: Olkijoen koulu, Pattijoki 1919
23. Granstedt, A.F.: Limingan kirkko 1826
24. Granstedt, Th.: Lyseon voimistelusalii, Oulu 1907
25. Granstedt, Th.-
Schjerfbeck, M.-
Andersin, H.: Ent. Yleinen sairaala,
Kajaani 1908
26. Gripenberg, Sebastian: Porvari- ja Kauppakoulu,
Raahe 1890
Pyhäjärven kirkko ja
tapuli (1897)
27. Halonen, M.: Alatalon päärakennus,
Kestilä (1912)
Mannermaan päärakennus,
Kestilä 1912
Kopsan koulu, Pattijoki 1916
28. Honka, Matti: Oulaisten kirkko 1753
Haukiputaan kirkko (1762)
29. Huhtela, Mikko: Tuiran kirkon lisäraken-
nus ja muutos 1967
Lääninhallituksen lisä-
rakennus, Oulu 1968
30. Huotari, Eero: Manamansalon ulkokirkko 1959
31. Huttunen, Erkki: SOK:n konttori ja varas-
to, Oulu 1940
32. Huusko Jorma -
Järventaus Esko: Kiimingin kirkon restaurointi
(1975-77)
33. Hård af Segerstadh,
Carl: Ent. Weckmanin talo, Oulu 1902
34. Höijer, Theodor: Kauppaklubi; Oulu 1884
35. Jakobsson, N.: Ent. Suomen pankin piha-
rakennus, Oulu 1883
36. Jung-Jung, : Sotilasläänin esikunta,
Oulu 1929
37. Jylkkä, Matti: Oulaisten tapuli 1757
38. Jylkkä-Silvén, Simon: Piippolan kirkko (1769-70)
Alavieskan tapulin uusi-
minen 1779
Kallan kirkko, Kalajoki (1779-80)

- Haapaveden kirkko (tuhoutunut) 1781
 Merijärven kirkko 1781 (Suomen Intendentin konttori, muutos)
 Vihannin kirkko (1784)
 Rantsilan kirkko (1785) (Suomen Intendentin konttori, muutos)
 Alavieskan kirkko (tuhoutunut) 1787
 Raution kirkko, Kalajoki 1795
39. Järventaus, Esko: Utajärven kirkon restaurointi 1970
 Siikajoen pappilan restaurointi
 Kiimingin kirkon restaurointi (1975-77)
40. Kallio, Oiva: Kaupungintalon muutokset, Oulu 1920
41. Karvonen, Johannes: Nuorisoseurantalo, Hailuoto (1923)
42. Karvonen, Juho: Vesalan koulu, Ylikiiminki (1919)
 Ent. Yhteiskoulun vanhan rakennuksen muutokset, Oulainen 1932
43. Karvonen, J.: Ylipään koulu, Pattijoki 1945
44. Knubb, Johan Simonpoika: Paltaniemen kirkko, Kajaanin mlk, (1726)
45. Korhonen, J.: Kauppakatu 1, Kajaani 1908
46. Koski, Niilo: Nivalan kirkko (1803)
47. Kröger, Samppa: Törmän tuulimylly, Rantsila
48. Kärkkäinen, A.: Koutaniemen kansakoulun laajennus, Kajaanin mlk. 1927
49. Laitanen, Hugo: Uitonkatu 1, Kajaani (1920)
50. Lappi-Seppälä, J: Rauma-Repolan saha, Haukipudas. 1905
51. Lindahl, K.-Thomé, W.: Kauppahalli, Oulu (1900)
52. Lindqvist, L.I. - Ahrenberg, Jack: Lääninhallituksen talo, Oulu 1887
53. Lohrmann, Ernst Bernhard: Ent. kruununmakasiini, Oulu n. 1850
 Kuivaniemen kirkko 1852
54. Louwet, Andreas: Temmeksen kirkko (1766-67)
 Kötiseutumuseon aitta, Temmes
55. Lybeck, John: Rantakatu 2, Oulu (1883)
 Poliisilaitoksen 1. ja 2. kerros, Oulu 1884
 Tuomiokapitulin kivirakennus, Oulu 1884
 Lumijoen kirkko (1890)
56. Lüchow, F.W.: Sievin kirkko (1862)
 Tyrnävän kirkko (1873)
 Nivalan kirkon korjaus (1874)
 Kalajoen kirkko 1875
 Haapajärven kirkon muutokset 1880
 Oulaisten kirkon muutokset ja sakaristo 1882

	Tuomiokapitulin puura- kennus, Oulu	1883
57. Lönn, Wivi:	Säästöpankki, Oulu Kansanopiston päärakennus, Haapavesi	1911 1900-L.alku
58. Mörne, Aksel:	Keskusmielisairaala, Oulu	1931
59. Neumann, Hugo:	Boströmin tontin talot, Oulu Oulun yliopiston arkkiteh- tuurin osasto Teräksen talo, Oulu (luult.)	1883 (1884) (1884)
60. Nikander ja Piirainen:	Kaupungintalo, Kajaani	1905
61. Nordling, Grels:	Limingan tapuli	(1733)
62. Nyström, C.G.:	Rautatieasema, Kajaani	1904
63. Odenwall, Gustaf:	Vanhan Raahen asemakaava	1810 jälk.
64. Oldenburg, Johan:	Öbergin talo, Oulu, ulkoasu Tuomiorovastin pappila, Oulu, muutostyöt Siikajoen kirkon muutokset Sotkamon kirkko	1850 1851 1852 1854
65. Paasikivi, Annikki:	Sissilinna, Kajaani	1925
66. Palmqvist, W.G.:	Havula, Kalajoki Kalajoen kirkon restaurointi	1912 (1930-31)
67. Pitkänen, Eino:	Poliisilaitos, Kajaani Valkealinna, Oulu Brahenkatu 5, Kajaani Ent. Weckmanin talon muutos- työ	1934 1939-41 1940
68. Polón, W.:	ATK-oppilaitos (ent. seminaari) Raahе	1899
69. Rancken, Helge:	Kauppaklubin "Hansa-talot", Oulu	1884
70. Rijf, Jakob:	Ylikiimingin kirkko Hyrnsalmen kirkko Puolangan kirkko (tuhoutunut) Suomussalmen kirkko (tuhou- tunut)	(1786) (1786) 1786 (1787)
71. Ruotsin Yli-intenden- tinvirasto:	Ylivieskan kirkko Haapajärven kirkko Kuhmon kirkko	1784 1802 1807
72. Rytönen, Olavi:	Siikajoen pappilan restau- rointi	
73. Salervo:	Ent. Yhteiskoulun vanha ra- kennus, Oulainen	1925
74. Sandelin, Karl:	Sähkölaitoksen rakennukset, Oulu	
75. Salonius, Selim:	Yhteislyseo, Kajaani	1924
76. Sillman, O.:	Yhteislyseon peruskorjaus ja lisärakennus, Kajaani	1969
77. af Sillén, G.:	Ristijärven kirkko	(1806-07)

KUVATAITEILIJAT

Vuosiluku tarkoittaa työn tekoaikaa.

- | | | | |
|-----|--------------------------|---|-----------------|
| 1. | Calamnius, C.W.: | Oulunsalon uhrikirkon muistomerkki | 1862 |
| 2. | Gallenius, Lars: | Oulunsalon kirkon maalaukset | 1689 |
| 3. | Granberg, Emmanuel: | Muhoksen kirkon maalaukset
Paltaniemen kirkon maalaukset, Kajaani | 1770-luku |
| 4. | Halttu, Iivari: | Kuivaniemen kirkon alttaritaulu, (jäljennös) | |
| 5. | Heikkinen, J.: | Hautasaaren muistomerkki, Puolanka | 1969 |
| 6. | Kallio, Kalervo: | Presidentti Kallion muistomerkki, Nivalan hautausmaa
Nivalan vanhan kirkon muistomerkki | |
| 7. | Runeberg, Walter: | Pietari Brahen patsaan (1888) pienoisjäljennös, Raahe | |
| 8. | Stenbäck, Josef: | Mukaelmä Edv. V.Gebhardin maalauksesta, Vuolijoen kirkko | |
| 9. | Suonperä, Jaakko: | Oulunsalon kirkon saarastuoli | 1764 |
| 10. | Toppelius, Mikael: | Oulunsalon kirkon saarastuolin maalaukset
Kempelen kirkon maalaukset
Rantsilan kirkon maalaukset
Haukiputaan kirkon maalaukset
Kiimingin kirkon maalaukset
Pudasjärven kirkon maalaukset
Revonlahden kirkon maalaukset, Ruukki
Temmeksen kirkon maalaukset
Ylikiimingin kirkon alttaritaulu | 1785-95
1788 |
| 11. | Tuhkanen, Toivo G.: | Kajaanin kirkon alttaritaulu
Ristijärven kirkon alttaritaulu | 1955 |
| 12. | Vainio, Elias: | Muhoksen kirkon vaivaasukko | 1934 |
| 13. | Vendelin, E.: | Nivalan kirkon alttaritaulu | 1875 |
| 14. | Westzyntius, Erik(nuor.) | Oulaisten kirkon maalaukset | 1779-82 |

RAKENNUSKANNAN LUOKITTELU KÄYTTÖTARKOITUKSEN MUKAAN

Tilastokeskus

ALTIKA: Kohta 5.1. sivu 14.1

Päivitys: 1.6.1982 Nro 1

KÄYTTÖTARKOITUS4 (luokkia 25)

1. Varsinaiset asuinrakennukset
2. Asuntolarakennukset
3. Myymälä rakennukset
4. Majoitus- ja ravitsemisrakennukset
5. Terveystieteiden rakennukset
6. Huoltolaitosrakennukset
7. Sosiaalihuollon muut rakennukset
8. Rangaistuslaitosrakennukset
9. Julkiset hallintorakennukset
10. Yksityiset toimisto- ja hallintorak.
11. Teatteri- ja konserttirakennukset
12. Kirjasto-, museo- ja näyttelyhallirak.
13. Seura-, kerho- tms. rakennukset
14. Kirkkorakennukset
15. Urheilu- ja kuntoilurakennukset
16. Muut kokoontumisrakennukset
17. Peruskoulu-, lukio- yms. rakennukset
18. Ammatilliset oppilaitosrakennukset
19. Korkeakoulu- ja tutk.laitosrakennukset
20. Energiatuotanto- yms. rakennukset
21. Muut teollisuuden tuotantorakennukset
22. Varastorakennukset
23. Liikenteen rakennukset
24. Tietoliikenne rakennukset
25. Muu + tuntematon

RAKENNUSKANTA JA YMPÄRISTÖ

Suomen rakennustaiteen museon luokittelu

- 0 RAKENNUSTAIDE, EDELLYTYKSET, ELEMENTIT, APUTAITEET
- 00 Maisemat, luonnon yksityiskohdat, ilmakuvat maisemista
- 01 Moduli-, ritta- ja harmonikaaliset tutkimukset, struktuuri- ja muototutkimukset
- 02 Rakennetutkimukset, rakenteet, elementtirakentaminen, rakennusmenetelmät
- 03 Arkkitehtoniset elementit
- 04 Idealisuunnitelmat, fantasiat
- 05 "Townscape"
- 06
- 07 Suunnittelijoiden muotokuvat, henkilökuvat
- 08 Ornamentiikka
- 09
- 1 ASEMAKAAVA, KAUPUNKIRAKENNUS - JA PUUTARHATAIDE
- 10 Asemakaavoituksen teoria ja tutkimus, idealisuunnitelmat
- 11 Ylivaltakunnallinen suunnittelu, valtakunnansuunnittelu, seutusuunnittelu, ilmakuvat koko Suomesta
- 12 Yhdyskuntakokonaisuudet, yleiskaavoitus, ilmakuvat koko kaupungista
- 13 Osa-alueet: asuntoalueet, keskusta-alueet, laajat ilmakuvat
- 14 Yksityiskohdat: korttelit, rakennusryhmit, kadut, aukiot, suppeat ilmakuvat
- 15 Liikenne: tieasuunnitelmat, liittymät, risteykset
- 16 Luonnonsuojelu, maisemahoito, puutarhataide
- 17
- 18
- 19
- 2 SAKRAALIRAKENNUKSET
- 20 Seurakuntakirkot ja -kappelit
- 21 Katedraalit, tuomiokirkot
- 22 Erikoiskirkot ja -kappelit
- 23 Luostarit
- 24 Siunauskappelit, krematoriot
- 25 Hautamerkit, hautakappelit, hautausmaat
- 26 Seurakuntatalot, pappilat, piispanpalat
- 27
- 28 Muut sakraalirakennukset
- 29 Ei-kristilliset sakraalirakennukset
- 3 JULKINEN HALLINTO
- 30 Residenssit
- 31 Parlaamentitalot
- 32 Hallintorakennukset, valtakunnalliset
- 33 Hallintorakennukset, kunnalliset
- 34 Linnat (varustetut), linnoitukset, päivätorit
- 35 Posti-lennätin- ja radiotalot
- 36 Palo-, vesijohto- ja sähkölaitosten rakennukset
- 37 Muistomerkit, portit, kaivot
- 38
- 39 Muut julkisen hallinnon rakennukset
- 4 KULTTUURIRAKENNUKSET
- 40 Valmistavat-, kansa- ja oppikoulut
- 41 Ammatti- ja teknilliset koulut sekä opistot
- 42 Korkeakoulut, yliopistot
- 43 Tieteelliset laitokset, laboratoriot, instituutit, kirjastot, arkistot
- 44 Museot, galleriat, eläin- ja kasvitieteelliset puutarhat
- 45 Teatterit, oopperat, konserttitalot
- 46 Yhdistystalot, kansalaisalot, kokoustalot, monitoimitalot, kulttuurikeskukset
- 47 Urheilurakennukset
- 48
- 49 Muut kulttuurirakennukset, ateljeet
- 5 KOLLEKTIIVISET LAITOKSET
- 50 Sairaalat, parantolat, kuntoutuskeskukset
- 51 Neuvonta- ja huoltotoimistot, terveyskeskukset
- 52 Vanhainkodit, kunnalliskodit
- 53 Lastenkodit ja -hoitolat
- 54 Kasarit, korsut
- 55 Vankilat, kasvatus- ja ojentuslaitokset
- 56 Tisäoppilaitokset, kurssekeskukset
- 57 Kollektiiviasunnnot ja -asuntolat
- 58
- 59 Muut kollektiiviset laitokset
- 6 LIIKERAKENNUKSET
- 60 Toimistotalot
- 61 Myymälät, tavaratalot, kauppahallit
- 62 Yhdistetyt liike-, toimisto- ja asuintalot
- 63 Pankit, vakuutuslaitokset
- 64 Ravintolat, tanssihuoneistot, cabareet
- 65 Elokuvatteatterit, tivolit, sirkukset
- 66 Hotellit, kylpylaitokset, lomakylät, leirintäalueet
- 67 Pörsssi-, kauppa- ja käsityöorganisaatioiden huoneistot, klubit
- 68 Näyttelyrakennukset
- 69 Muut liikerakennukset, kioskit
- 7 TEOLLISUUS-, LIIKENNE- JA MAATALOUSRAKENNUKSET
- 70 Tehdasrakennukset
- 71 Voimalaitokset, padot
- 72 Varastorakennukset
- 73 Tieliikenteen rakennukset
- 74 Raideliikenteen rakennukset
- 75 Vesiliikenteen rakennukset
- 76 Ilmaliikenteen rakennukset
- 77 Maatalousrakennukset
- 78 Vesij-, jämpö-, jätte-ys. huolto
- 79 Muut teollisuus- ja liikennarakennukset
- 8 ASUINRAKENNUKSET
- 80 Omakodit, 1-, 2-perheen talot
- 81 1-, 2-kerroksiset 3:n ja useamman perheen talot, rivitalot
- 82 Kerrostalot suljetussa rakennustavassa
- 83 Kerrostalot avoimessa rakennustavassa
- 84 Yksityistalot kaupungissa, suurehkot huvilat
- 85 Kartanot, linnat, palatsit
- 86 Kesähuvilat, urheiluasunnot, saunat
- 87 Maalaisasunnnot, talonpoikaissäikkitehtäviä
- 88
- 89 Muut asuinrakennukset-huoltorakennukset
- 9 SISUSTUSTAIDE: TAIDETEOLLISUUS, SOVELLETUT TAI TEET
- 90 Rakennusten yksityiskohdat
- 91 Sisustukset
- 92 Huonekalut
- 93 Sisustusaineet, taideteollisuus, sovelletut taiteet
- 94 Valaisimet
- 95 Tekstiilit, tapetit, sausteet
- 96 Työkalut, aseet, instrumentit, koneet, kulkuneuvot
- 97
- 98 Kuvataiteet
- 99 Typografia, kirjansidonta, setelit, julisteet

OULUN LÄÄNIN KULTTUURIHISTORIAALLISESTI JA YMPÄRISTÖLLISESTI
MERKITTÄVÄT KOHTEET. SEURANTATUTKIMUS.

TIETOJA KYSELYIHIN VASTANNEISTA

Vastaaaja				
	Seutukaavaliiton yhdyshenkilö/ paikallismuseo	Rakennus- tarkastaja	Kulttuuri- (kotiseutu-) lautakunta	
Pohjois- Pohjanmaa	20	16	9	45
Kainuu	5	6	4	15
	25	22	13	60

Kolme vastausta tuli kahdesta kunnasta, kaksi vastausta 15 kunnasta ja yksi vastaus 24 kunnasta. Kunnat, joista ei tullut yhtään vastausta: Kainuu: Ristijärvi ja Vuolijoki (2). Pohjois-Pohjanmaa: Raahе, Ylivieska, Oulainen, Haukipudas, Kuivaniemi, Kärsämäki, Nivala, Rantsila, Ruukki ja Siikajoki (10). Merijärven ja Taivalkosken vastauksissa ei esitetty mitään tietoja.